

การบริหารจัดการสินค้าเกษตรที่สำคัญในพื้นที่ประสบภัยพิบัติซ้ำซาก
กรณีศึกษาการถอดบทเรียนพื้นที่อำเภอปากพนัง
จังหวัดนครศรีธรรมราช

สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรที่ 8 จังหวัดสุราษฎร์ธานี
โทร. 077-311641
E-mail : Zone8@oae.go.th

การบริหารจัดการสินค้าเกษตรที่สำคัญในพื้นที่ประมงพิบัติซ้ำซาก
กรณีศึกษาการถอดบทเรียนพื้นที่อำเภอปากพนัง
จังหวัดนครศรีธรรมราช

โดย

สำนักเศรษฐกิจการเกษตรที่ 8
สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร
กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

คำนำ

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กำหนดแนวทางในการบริหารจัดการสินค้าเกษตร เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่ปรับเปลี่ยนโดยมุ่งเน้นการบริหารจัดการการผลิตที่มีประสิทธิภาพสอดคล้องกับด้านการตลาด อุปสงค์ อุปทาน และให้เหมาะสมกับศักยภาพของพื้นที่เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด โครงการบริหารจัดการเขตเกษตรเศรษฐกิจสินค้าเกษตรจึงเป็นหนึ่งในโครงการสำคัญของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ที่สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรที่ 8 ได้ดำเนินการอย่างต่อเนื่องสำหรับครั้งนี้ได้ยกระดับทำการศึกษาในพื้นที่ประสบภัยพิบัติซ้ำซากซึ่งเป็นพื้นที่ที่ท้าทาย“การบริหารจัดการสินค้าเกษตรที่สำคัญในพื้นที่ประสบภัยพิบัติซ้ำซาก กรณีศึกษาการถอดบทเรียนพื้นที่อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช” โดยทำการถอดบทเรียนวิเคราะห์ข้อค้นพบด้านการจัดการพื้นที่และจัดการสินค้าในกรอบมิติการพัฒนาที่ยั่งยืน 3 มิติ ได้แก่ มิติด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม มิติด้านเศรษฐกิจ มิติด้านสังคม ในพื้นที่ประสบภัยพิบัติซ้ำซาก เพื่อกำหนดแนวทางการบริหารจัดการพื้นที่และสินค้าเกษตรที่สำคัญในพื้นที่ประสบภัยพิบัติซ้ำซากร่วมกับหน่วยงานและเกษตรกรในพื้นที่นำร่องเพื่อใช้เป็นต้นแบบในการบริหารจัดการพื้นที่และสินค้าเกษตรที่สำคัญในพื้นที่ประสบภัยพิบัติซ้ำซากดังกล่าว รวมทั้งได้เสนอสินค้าทางเลือกที่มีอนาคตไปใช้ปรับเปลี่ยนหรือผสมผสานกับกิจกรรมการผลิตข้าวตามความเหมาะสมของพื้นที่ตามแผนที่ Agri-Map เพื่อเป็นข้อมูลประกอบการตัดสินใจให้เกษตรกร

สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรที่ 8 ขอขอบคุณความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งในสังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และส่วนราชการอื่นๆ รวมทั้งเกษตรกรในพื้นที่อำเภอปากพนังที่อนุเคราะห์ข้อมูลและให้ข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ในการจัดทำแนวทางการบริหารจัดการพื้นที่และสินค้าเกษตรที่สำคัญในพื้นที่ประสบภัยพิบัติซ้ำซาก เพื่อใช้ขับเคลื่อนงานนโยบายสำคัญและแก้ไขปัญหาภาคเกษตรระดับพื้นที่อย่างดียิ่ง โดยหวังว่าการศึกษาดังกล่าวจะเป็นประโยชน์กับผู้ที่เกี่ยวข้องในการบริหารจัดการเชิงพื้นที่และสินค้าเกษตรที่สำคัญได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

ส่วนแผนพัฒนาเขตเศรษฐกิจการเกษตร

สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรที่ 8

กันยายน 2564

บทสรุปผู้บริหาร

โครงการบริหารจัดการเขตเกษตรเศรษฐกิจสินค้าเกษตรเป็นโครงการสำคัญของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (กษ.) ที่สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรที่ 8 (สศท.8) ได้ดำเนินการอย่างต่อเนื่องเพื่อกำหนดแนวทางในการบริหารจัดการสินค้าเกษตรให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่ปรับเปลี่ยน โดยมุ่งเน้นการบริหารจัดการการผลิตที่มีประสิทธิภาพสอดคล้องกับความต้องการของตลาด และเหมาะสมกับศักยภาพของพื้นที่เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด ในการศึกษาครั้งนี้ สศท.8 ได้ยกระดับทำการศึกษากิจการบริหารจัดการสินค้าเกษตรที่สำคัญในพื้นที่ประสบภัยพิบัติซ้ำซาก โดยถอดบทเรียนด้านการบริหารจัดการพื้นที่และสินค้าเกษตรสำคัญในพื้นที่ประสบภัยพิบัติซ้ำซากของภาคใต้ตอนบน กรณีศึกษาพื้นที่อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ท้าทายที่มีปัญหาอุทกภัยซ้ำซาก เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ลุ่มต่ำ รองรับน้ำจากพื้นที่อื่นก่อนไหลออกสู่แม่น้ำปากพนังและระบายออกสู่ทะเลอ่าวไทย อีกทั้งสภาพปัจจุบันของพื้นที่มีการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินไปมากช่วงที่มีปริมาณน้ำฝนในลุ่มน้ำมากเกินค่าเฉลี่ยและน้ำทะเลหนุนสูง จึงทำให้เกิดน้ำท่วมขังนานและส่งผลกระทบต่อวงกว้างมากขึ้น ดังนั้น สศท.8 จึงกำหนดเป็นพื้นที่ศึกษาเพื่อเป็นต้นแบบในการขยายผลในพื้นที่อื่นๆ ต่อไป โดยสรุปผลการศึกษาได้ดังนี้

1. การบริหารจัดการน้ำของพื้นที่ เนื่องจากลุ่มน้ำปากพนังมีปัญหาและปัจจัยเกี่ยวข้องต่างๆ ที่ซับซ้อน โดยกรมชลประทานจึงได้นำเครื่องมือและเทคโนโลยีที่ทันสมัย เข้ามาใช้ในการดำเนินการเพื่อการตัดสินใจตามเกณฑ์และแนวทางที่กำหนดให้เกิดประโยชน์สูงสุด และการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมเหมาะสมตามสภาวะธรรมชาติ ซึ่งได้กำหนดตามความต้องการและวัตถุประสงค์ ได้แก่ (1) การบริหารจัดการเพื่อการกักเก็บน้ำ ระยะเวลาช่วงกลางเดือนมกราคมถึงกลางเดือนกันยายน (2) การบริหารจัดการเพื่อการฟื้นฟูนิเวศแหล่งน้ำ ตามความต้องการของประชาชนและอยู่ในเกณฑ์ระยะเวลาช่วงกลางเดือนกันยายนถึงกลางเดือนพฤศจิกายน และ (3) การบริหารจัดการเพื่อการระบายน้ำ ระยะเวลาช่วงกลางเดือนพฤศจิกายนถึงกลางเดือนมกราคม นอกจากนี้ ในส่วนผู้ได้รับผลกระทบมีการรับฟังและให้การช่วยเหลือตามความเหมาะสม โดยการบริหารจัดการน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง ในปี 2564 ในช่วงฤดูแล้งมีการวางแผนเพิ่มปริมาณน้ำต้นทุนในคลองหลัก และหากฝนทิ้งช่วงนาน จะดำเนินการสนับสนุนเครื่องสูบน้ำขนาดใหญ่ในพื้นที่ เพื่อให้การช่วยเหลือเกษตรกรในการดูแลผลผลิต ด้านการแก้ไขปัญหาอุทกภัยในฤดูฝนได้ของงบประมาณในการก่อสร้างประตูระบายน้ำเพิ่ม และเครื่องสูบน้ำ ติดตั้งประจำที่ประตูระบายน้ำบางไทร เพื่อช่วยเหลือเกษตรกรในระยะยาว

2. ข้อค้นพบตามแนวความคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนใน 3 มิติ ของพื้นที่อำเภอปากพนัง มีดังนี้

2.1 จากพื้นที่ความเหมาะสมของการปลูกข้าวตาม Agri-Map พบว่า พื้นที่นาข้าว ในชั้นความเหมาะสมต่างๆ ของอำเภอปากพนัง มีพื้นที่รวม 60,150.51 ไร่ โดยส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ที่มีความเหมาะสมสูง 60,092.72 ไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ 99.9 และเป็นพื้นที่ที่ไม่เหมาะสมเพียง 57.79 ไร่ หรือร้อยละ 0.09 และหากพิจารณาในพื้นที่เป้าหมาย 3 ตำบล ได้แก่ ตำบลเกาะทวด ตำบลชะเมา และตำบลคลองน้อย พบว่าทุกตำบลมีการปลูกข้าวในเขตความเหมาะสมสูงทั้งหมด ซึ่งสามารถยืนยันได้ว่าทั้ง 3 ตำบลเป้าหมาย มีความเหมาะสมที่จะเป็นพื้นที่ส่งเสริมการปลูกข้าว ในมิติด้านกายภาพของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

2.2 ต้นทุนและผลตอบแทนการผลิตข้าวของจังหวัดนครศรีธรรมราช ในปีเพาะปลูก 2562/2563 โดย สศท.8 ได้จำแนกตามเขตความเหมาะสมของพื้นที่ปลูก พบว่า การปลูกข้าวในเขตพื้นที่เหมาะสม ได้ผลผลิตและผลตอบแทนสูงกว่าในพื้นที่ไม่เหมาะสม โดยผลผลิตข้าวในเขตพื้นที่เหมาะสม (S1 S2) เฉลี่ยอยู่ที่ 480.8 กิโลกรัมต่อไร่ มีต้นทุนการผลิตเฉลี่ย 3,108.7 บาทต่อไร่ หรือ 6.47 บาทต่อกิโลกรัม ผลตอบแทนเฉลี่ย 3,115.3 บาทต่อไร่ ส่วนในเขตพื้นที่ไม่เหมาะสม (S3 N) ผลผลิตข้าวเฉลี่ยอยู่ที่ 318.02 กิโลกรัมต่อไร่ มีต้นทุนการผลิตเฉลี่ย 3,168.5 บาทต่อไร่ หรือ 9.96 บาทต่อกิโลกรัม ผลตอบแทนเฉลี่ย 2,060.8 บาทต่อไร่

2.3 จากข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึกเกษตรกรและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องการพัฒนาเชิงพื้นที่ ของอำเภอปากพนัง ร่วมกับผลการศึกษาภาวะเศรษฐกิจสังคมของครัวเรือนเกษตรกรในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ปีการเพาะปลูก 2563/2564 ของ สศท.8 โดยจัดกลุ่มตามแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนใน 3 มิติ ได้แก่

1) มิติด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พบว่า ครัวเรือนเกษตรกรตัวอย่างมีพื้นที่ถือครองเฉลี่ย จำนวน 18.10 ไร่ สภาพดินของครัวเรือนเกษตรกร พบว่า ครัวเรือนเกษตรกรส่วนใหญ่ ไม่มีปัญหาของดินร้อยละ 93.55 และมีปัญหาของดิน ร้อยละ 6.45 โดยปัญหาที่พบ คือเป็นดินเปรี้ยว ดินปนทราย และดินเป็นกรด

2) มิติด้านเศรษฐกิจ พบว่า ในปีเพาะปลูก 2563/2564 ครัวเรือนเกษตรกรในพื้นที่โครงการ มีรายได้เงินสดสุทธิทางการเกษตร เฉลี่ยครัวเรือนละ 127,532.99 บาท เมื่อรวมรายได้เงินสดนอกการเกษตรแล้ว ครัวเรือนเกษตรกรมีรายได้เงินสดสุทธิต่อครัวเรือน เฉลี่ยครัวเรือนละ 192,595.41 บาท และมีรายได้เงินสดสุทธิเฉลี่ยต่อคน 55,663.41 บาท และมีเงินสดคงเหลือก่อนการชำระหนี้ หรือเงินออมเท่ากับ 89,179.55 บาท

3) มิติด้านสังคม พบว่า จำนวนสมาชิกในครัวเรือนมีจำนวนเฉลี่ย 3.46 คนต่อครัวเรือน โดยหัวหน้าครัวเรือนมีอายุเฉลี่ย 57.85 ปี หัวหน้าครัวเรือนส่วนใหญ่ได้รับการศึกษาในระดับประถมศึกษา และครัวเรือนเกษตรส่วนใหญ่ ร้อยละ 93.94 เข้าร่วมเป็นสมาชิกของกลุ่มต่างๆ อาทิ กลุ่มเกษตรกร กองทุนหมู่บ้าน กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ กลุ่มชาวนา และกลุ่มอื่นๆ โดยมีครัวเรือนที่ไม่ได้เป็นสมาชิกกลุ่มใดๆ เพียงร้อยละ 6.06 ของทั้งหมด

3. ข้อเสนอแนะจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ในการแก้ปัญหาระดับพื้นที่ตามมิติการพัฒนาอย่างยั่งยืนมีดังนี้

3.1 การสนับสนุนเครื่องสูบน้ำผลักดันน้ำในช่วงเกิดเหตุภัยพิบัติ เพื่อเร่งระบายน้ำและลดความเสียหาย และสื่อสารเตือนภัยล่วงหน้าให้เกษตรกรทราบเพื่อวางแผนการผลิตได้อย่างเหมาะสม

3.2 การรวมกลุ่มผู้ผลิต เพื่อจัดหาปัจจัยการผลิตและการบริหารจัดการร่วมกัน รวมทั้งเพื่อสร้างอำนาจต่อรองทางการตลาดในการซื้อปัจจัยและขายผลผลิต อีกทั้งเห็นควรให้มีนโยบายประกันรายได้เกษตรกรต่อเนื่องเพื่อให้เกษตรกรมีกำไรและเงินทุนหมุนเวียน และควรมีการศึกษามาตรการเยียวยากรณีเป็นพื้นที่หนองน้ำ

3.3 เพิ่มเวทีและโอกาสให้เกษตรกรเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนและบริหารจัดการในพื้นที่มากขึ้น รวมทั้งควรรับฟังข้อเสนอปัญหาความต้องการในพื้นที่ก่อนจะมีโครงการสนับสนุนปัจจัยต่างๆ อย่างเหมาะสม

4. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

4.1 ควรใช้กลไกคณะกรรมการบริหารจัดการภัยพิบัติระดับจังหวัด และคณะกรรมการบริหารจัดการพื้นที่และสินค้า ระดับจังหวัด เพื่อวางแผนและขับเคลื่อนแนวทางการบริหารจัดการพื้นที่และสินค้าเกษตรที่สำคัญในพื้นที่ประสบภัยพิบัติซ้ำซาก (8 Step of Work) โดยเน้นการทำงานแบบบูรณาการในพื้นที่เป้าหมายเดียวกัน เพื่อแก้ไขปัญหาในแต่ละมิติตามกรอบการพัฒนาอย่างยั่งยืน

4.2 ควรมีแผนการดำเนินการภายใต้โครงการในระยะยาวที่ชัดเจนและต่อเนื่อง เพื่อให้โครงการประสบความสำเร็จได้อย่างยั่งยืน อีกทั้งสามารถเป็นต้นแบบในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาในพื้นที่อื่นที่มีลักษณะคล้ายกัน

4.3 ควรมีหลักเกณฑ์ในการเลือกพื้นที่เป้าหมายในการบริหารจัดการเชิงพื้นที่ และบริหารจัดการสินค้าเกษตรสำคัญในพื้นที่ประสบภัยพิบัติซ้ำซากที่ชัดเจน ครอบคลุมมิติด้านกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคม

สารบัญ

สารบัญ	หน้า
คำนำ	
บทสรุปผู้บริหาร	ก
สารบัญ	ง
สารบัญตาราง	จ
สารบัญภาพ	ฉ
บทที่ 1 บทนำ	
1.1 ที่มาและความสำคัญ	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา	3
1.3 ขอบเขตการศึกษา	3
1.4 วิธีการศึกษา	4
1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	5
1.6 นิยามศัพท์	5
บทที่ 2 การตรวจเอกสาร และแนวคิดทฤษฎี	
2.1 การตรวจเอกสาร	7
2.2 แนวคิดทฤษฎี	11
บทที่ 3 ข้อมูลพื้นฐาน	
3.1 ข้อมูลด้านกายภาพ	22
3.2 ผลการดำเนินงานในพื้นที่อำเภอปากพนัง	29
บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์	
4.1 ข้อค้นพบตามแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนใน 3 มิติ	33
4.2 ผลสรุปจากการจัดประชุม Focus Group	46
บทที่ 5 บทสรุป และข้อเสนอแนะ	
5.1 บทสรุป	52
5.2 ข้อเสนอแนะ	56
บรรณานุกรม	59

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
1.1 พื้นที่น้ำท่วมซ้ำซากของ 7 จังหวัดภาคใต้ตอนบน และพื้นที่เป้าหมาย	4
3.1 ปฏิทินการปลูกข้าวในพื้นที่อำเภอปากพนัง	28
3.2 ร้อยละของปฏิทินผลผลิตสินค้าเกษตรสำคัญที่ออกสู่ตลาดในพื้นที่จังหวัดนครศรีธรรมราช	28
4.1 ข้อมูลเกษตรกรในพื้นที่เป้าหมาย มิติด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	36
4.2 ข้อมูลเกษตรกรในพื้นที่เป้าหมาย มิติด้านเศรษฐกิจ	40
4.3 รายได้-รายจ่าย และรายได้สุทธิทางการเกษตรของครัวเรือนเกษตร ปี 2563/2564	41
4.4 ข้อมูลเกษตรกรในพื้นที่เป้าหมาย มิติด้านสังคม	43
4.5 ต้นทุนการผลิตข้าวปี 2562 จังหวัดนครศรีธรรมราช แยกตามความเหมาะสมของพื้นที่	44

สารบัญญภาพ

ภาพที่	หน้า
2.1 ข้อมูลและปัจจัยที่ควรพิจารณาในกรอบแนวคิด Zoning	16
2.2 กรอบแนวคิดห่วงโซ่คุณค่า (value chain) การผลิตสินค้าเกษตร 14	18
3.1 แผนที่ตั้ง อำเภopakพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช	23
3.2 การใช้ที่ดิน ของอำเภopakพนัง	25
3.3 ปฏิทินการบริหารจัดการน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังในปี 2564	32
4.1 พื้นที่ปลูกข้าวในชั้นความเหมาะสมต่างๆ ของอำเภopakพนัง	34
4.2 พื้นที่ความเหมาะสมของการปลูกข้าวของอำเภopakพนัง	34

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญ

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้ดำเนินการขับเคลื่อนนโยบายการบริหารจัดการเขตเกษตรเศรษฐกิจสินค้าเกษตรที่สำคัญ (Zoning) อย่างต่อเนื่อง และถือเป็นนโยบายสำคัญในการพัฒนา และแก้ไขปัญหาด้านการเกษตรของประเทศ เพื่อนำมาจัดทำข้อเสนอแนะ และมาตรการจูงใจสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพการผลิตและการตลาดในพื้นที่ที่เหมาะสม ในขณะที่ต้องมีการปรับเปลี่ยนการผลิตหรือกิจกรรมอื่นในพื้นที่ที่ไม่เหมาะสม โดยคำนึงถึงความเหมาะสมทางกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคม ทั้งนี้ การบริหารจัดการพื้นที่ที่ประสบภัยพิบัติซ้ำซากทั้งอุทกภัย และภัยแล้ง นับเป็นอีกกรอบแนวคิดหนึ่งในการบริหารจัดการแก้ไขปัญหาในพื้นที่ที่ไม่เหมาะสมด้วยการใช้กลไก หรือระบบบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ ควบคู่ไปกับการส่งเสริมให้เกษตรกรในพื้นที่ปรับเปลี่ยนการผลิตจากสินค้าเกษตรเดิมที่ไม่เหมาะสมเป็นสินค้าทางเลือกอื่นที่มีศักยภาพ โดยคำนึงถึงความเหมาะสมด้านกายภาพของพื้นที่ตามหลักการ Zoning by Agri-Map และให้ความสำคัญกับสินค้าที่เป็นอัตลักษณ์ของพื้นที่ สินค้าที่มีการผลิต ณ ปัจจุบัน และสร้างรายได้หรือมูลค่าเพิ่มได้อย่างต่อเนื่อง โดยการกำหนดมาตรการ และนโยบาย ตลอดจนบริหารจัดการความเสี่ยง และสนับสนุนปัจจัยที่มีผลต่อการปรับเปลี่ยนการผลิตของเกษตรกรได้อย่างเหมาะสม สอดคล้องกับความต้องการและบริบทของพื้นที่

ในช่วงหลายปีที่ผ่านมาภาคเกษตรไทยได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของภูมิอากาศที่มีความผันผวนและส่งผลในวงกว้างมากขึ้น เช่นบางปีฝนตกล่าช้า ปริมาณวันฝนตกน้อย ปริมาณน้ำฝนลดลงต่ำกว่าเกณฑ์ปกติ และเกิดภาวะภัยแล้งรุนแรง ในขณะที่บางปีเกิดอุทกภัยน้ำไหลหลากเข้าท่วมบ้านเรือน และพื้นที่ทำการเกษตร โดยเฉพาะในบริเวณภาคใต้ฝั่งตะวันออกของประเทศไทย พบว่า มักจะเกิดเหตุการณ์อุทกภัยเป็นประจำทุกปี และหลายพื้นที่เกิดเป็นภัยพิบัติซ้ำซาก ซึ่งมีแนวโน้มทวีความรุนแรงมากขึ้น ส่งผลให้ประชาชนได้รับความเสียหายในชีวิต ทรัพย์สิน โครงสร้างพื้นฐาน พื้นที่ทำการเกษตร และพืชผลทางการเกษตรอย่างมาก อาทิ เหตุการณ์การเกิดวาตภัยในปี 2563 ที่ได้รับผลกระทบในคราวนั้น มีพื้นที่การเกษตรที่อยู่ระหว่างลุ่มน้ำปากพนัง ได้แก่ พื้นที่ในเขตอำเภอปากพนัง อำเภอลำชะอวด อำเภอธำรงวิทยุ อำเภอเชียรใหญ่ อำเภอหัวไทร อำเภोजุฬาภรณ์ อำเภอเฉลิมพระเกียรติ อำเภอพระพรหม และพื้นที่บางส่วนของอำเภอลานสกา และอำเภอเมืองนครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช ครอบคลุมไปถึงอำเภอควนขนุน อำเภอป่าพะยอม จังหวัดพัทลุง และอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา ซึ่งจังหวัดนครศรีธรรมราช มีการรายงานพื้นที่ประสบภัยครอบคลุม 18 อำเภอ 91 ตำบล 712 หมู่บ้าน มีโครงสร้างพื้นฐานได้รับผลกระทบ 9 แห่ง มีเกษตรกรที่ทำประมงได้รับผลกระทบ 12,935 ราย เกษตรกรผู้เลี้ยงปศุสัตว์ได้รับผลกระทบ

5,339,718 ตัว รวมทั้งมีประชาชนในพื้นที่เสียชีวิตจากอุทกภัย จำนวน 20 ราย โดยเฉพาะอำเภอปากพนังได้รับผลกระทบเป็นระยะเวลานาน และมีพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์เหมาะสำหรับทำการเกษตรได้รับความเสียหาย มากถึง 801,379 ไร่ ครอบคลุมพื้นที่ 6 อำเภอ 67 ตำบล 596 หมู่บ้าน (กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย, 2563) เนื่องจากเป็นพื้นที่รองรับน้ำจากตัวจังหวัดชั้นในก่อนไหลออกสู่อ่าวปากพนัง และระบายออกสู่ทะเลอ่าวไทย ประกอบกับพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ลุ่มต่ำ อีกทั้งสภาพปัจจุบันของพื้นที่ได้มีการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินไปมาก โดยมีการใช้ที่ดินผิดประเภทและไม่มีประสิทธิภาพ เช่น การขยายตัวของพื้นที่ทำนาทุ่งอย่างรวดเร็วในบริเวณพื้นที่ที่เป็นนาข้าว มีแนวถนน แนวทางรถไฟ และอาคารสิ่งปลูกสร้างต่างๆ ดังนั้น เมื่อปริมาณน้ำฝนในลุ่มน้ำที่มากเกินไปเฉลี่ย และน้ำทะเลที่หนุนสูง จึงทำให้เกิดน้ำท่วมขังเป็นระยะเวลานาน และส่งผลกระทบวงกว้างมากขึ้น

เมื่อวันที่ 7 ธันวาคม 2563 พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม ได้ลงพื้นที่ติดตามสถานการณ์ และแก้ไขปัญหาอุทกภัยในพื้นที่จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยได้รับทราบถึงผลกระทบจากปัญหาอุทกภัย ปัญหาทั้งด้านการบริหารจัดการน้ำในพื้นที่ และความต้องการของเกษตรกรในพื้นที่ จึงได้สั่งการให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเร่งระดมเครื่องจักร เครื่องมือ เร่งระบายน้ำให้ลดลงโดยเร็วที่สุด และมอบให้กองอำนวยการน้ำแห่งชาติติดตามประเมินปริมาณฝนในช่วงดังกล่าวอย่างใกล้ชิด พร้อมทั้งกำชับหน่วยงานในพื้นที่ให้เฝ้าระวังสถานการณ์น้ำตลอด 24 ชั่วโมง และปรับแผนบริหารจัดการน้ำในพื้นที่ให้เหมาะสม และสอดคล้องกับสถานการณ์น้ำ อีกทั้งยังได้มอบให้สำนักงานทรัพยากรน้ำแห่งชาติจัดทำแผนงานในการแก้ไขปัญหา น้ำท่วมอย่างยั่งยืน เพื่อให้มีเครื่องมือในการจัดการน้ำอย่างมีประสิทธิภาพ ไม่ให้เกิดเหตุการณ์ซ้ำซาก รวมทั้งให้กระทรวงมหาดไทย และกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เร่งสำรวจจำนวนครัวเรือน ที่ได้รับผล รวมถึงทรัพย์สินและพื้นที่การเกษตรและปศุสัตว์ที่ได้รับความเสียหาย

สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรที่ 8 สุราษฎร์ธานี ตระหนักถึงความสำคัญของแนวทางการบริหารจัดการพื้นที่ และการบริหารจัดการสินค้าเกษตรสำคัญในพื้นที่ประสบภัยพิบัติซ้ำซากดังกล่าว จึงได้ดำเนินการศึกษาถอดบทเรียนทั้งทางด้านการบริหารจัดการพื้นที่ และสินค้าเกษตรสำคัญที่อยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช เพื่อนำไปใช้ประกอบการพิจารณา กำหนดมาตรการ นโยบายในการแก้ไขปัญหา และเป็นต้นแบบในการขยายผลด้านการบริหารจัดการในพื้นที่ประสบอุทกภัยซ้ำซากในพื้นที่ลุ่มต่ำ หรือพื้นที่ที่มีรูปแบบ หรือลักษณะใกล้เคียงกัน ให้บรรลุผลสำเร็จทั้งประสิทธิภาพและประสิทธิผลต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1.2.1 เพื่อถอดบทเรียนด้านการบริหารจัดการพื้นที่ในเขตพื้นที่ประสภภัยธรรมชาติข้าซากกรณีศึกษาพื้นที่อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช

1.2.2 เพื่อถอดบทเรียนเกี่ยวกับแนวทางการบริหารจัดการสินค้าเกษตรสำคัญ (ข้าว) ในพื้นที่ประสภภัยธรรมชาติข้าซาก กรณีศึกษาพื้นที่อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช

1.3 ขอบเขตการศึกษา

1.3.1 **พื้นที่เป้าหมาย** : พิจารณาจากพื้นที่จังหวัดที่มีปัญหาประสภภัยพิบัติน้ำท่วมข้าซากมากที่สุดของพื้นที่ภาคใต้ตอนบน 7 จังหวัด ในเขตพื้นที่รับผิดชอบของสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรที่ 8 ได้แก่ จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งมีพื้นที่น้ำท่วมข้าซากรวม 1,744,478 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 70.10 ของพื้นที่รวมทั้ง 7 จังหวัดภาคใต้ตอนบน และกำหนดขอบเขตพื้นที่เป้าหมายระดับอำเภอ ซึ่งพบว่าอำเภอปากพนัง มีพื้นที่น้ำท่วมข้าซากมากที่สุดในจังหวัดนครศรีธรรมราช คือ 265,023 ไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ 15.19 ของพื้นที่น้ำท่วมข้าซากรวมทั้งจังหวัด จากนั้นได้คัดเลือกพื้นที่เป้าหมายระดับตำบล ที่มีปัญหาประสภภัยพิบัติน้ำท่วมข้าซากมากที่สุด 3 ลำดับแรกของอำเภอปากพนัง ได้แก่ ตำบลคลองน้อย ตำบลเกาะทวด และตำบลชะเมา รวมจำนวนพื้นที่เป้าหมาย 77,704 ไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ 29.32 ของพื้นที่น้ำท่วมข้าซากทั้งหมดของอำเภอปากพนัง (ดังตารางที่ 1)

1.3.2 **ประชากรเป้าหมาย** : เกษตรกรผู้ปลูกข้าว และไม้ผลไม้ยืนต้น ในพื้นที่อำเภอปากพนัง ผู้ประกอบการ ที่ส่งเสริมการผลิตและรับซื้อผลผลิตจากเกษตรกรในพื้นที่อำเภอปากพนัง และหน่วยงานต่างๆ ที่ร่วมบูรณาการพื้นที่อำเภอปากพนัง

1.3.3 **ระยะเวลา** : ช่วงปีงบประมาณ พ.ศ. 2564

ตารางที่ 1.1 พื้นที่น้ำท่วมซ้ำซากของ 7 จังหวัดภาคใต้ตอนบน และพื้นที่เป้าหมาย

อันดับ	จังหวัด/อำเภอ/ ตำบล	พื้นที่น้ำท่วมซ้ำซาก (ไร่)			
		รวม	***เป็นประจำ	**บ่อย	*บางครั้ง
1	นครศรีธรรมราช	1,744,478	228,067	512,884	1,003,527
2	สุราษฎร์ธานี	692,902	2,023	47,776	643,103
3	ชุมพร	40,112	499	7,089	32,524
4	กระบี่	5,598	-	-	5,598
5	พังงา	5,407	87	590	4,730
6	ระนอง	-	-	-	-
7	ภูเก็ต	-	-	-	-
รวม 7 จังหวัด ภาคใต้ตอนบน		2,488,497	230,676	568,339	1,689,482
พื้นที่อำเภอปากพนัง		265,023	80,805	118,946	65,272
1	ตำบลคลองน้อย	30,953	3,723	16,829	10,401
2	ตำบลเกาะทวด	24,846	11,340	11,243	2,263
3	ตำบลชะเมา	21,905	12,860	7,403	1,642
รวมพื้นที่เป้าหมาย 3 ตำบล		77,704	27,923	35,475	14,306

ที่มา: กลุ่มวางแผนการจัดการที่ดินในพื้นที่เสี่ยงภัยทางการเกษตร, กองนโยบายและแผนการใช้ที่ดิน กรมพัฒนาที่ดิน
หมายเหตุ: *ระดับความรุนแรงเป็นบางครั้งคราว (ไม่เกิน3ครั้งในรอบ10ปี)

**ระดับความรุนแรงบ่อยครั้ง (4-7ครั้งในรอบ10ปี)

***ระดับความรุนแรงเป็นประจำ (8-10ครั้งในรอบ10ปี)

1.4 วิธีการศึกษา

ศึกษารวบรวมข้อมูลจากหลักฐานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการดำเนินงานโครงการและ
กิจกรรม ในพื้นที่อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช และสอบถามข้อมูลเชิงลึกด้วยวิธีจัดประชุม
หารือกลุ่มย่อย (Focus Group) โดยใช้แบบสัมภาษณ์รวบรวมข้อมูลเพิ่มเติมจากเกษตรกรผู้ผลิตสินค้า
เกษตรสำคัญ (ข้าว พืชผัก ไม้ผล ไม้ยืนต้น โคน้ำ ปรวม) กลุ่มเกษตรกรแปรรูป กลุ่มเกษตรกรผู้ใช้น้ำ
สหกรณ์การเกษตรส่งเสริมการผลิต การตลาด และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง
หลังจากนั้น นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ สังเคราะห์ และสรุปผล โดยมุ่งเน้นการสรุปสาระสำคัญ
เกี่ยวกับรูปแบบการขับเคลื่อนการดำเนินโครงการ แนวทางการบริหารจัดการเชิงพื้นที่ และแนวทาง

การบริหารจัดการสินค้าเกษตรสำคัญในพื้นที่อำเภอปากพนัง ซึ่งเป็นพื้นที่ประสบภัยพิบัติด้านอุทกภัย
ซ้ำซาก ของจังหวัดนครศรีธรรมราช

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ผู้บริหารของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ หัวหน้าส่วนราชการ ทั้งในและนอกสังกัด
กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ สามารถนำข้อมูลการถอดบทเรียนด้านการบริหารจัดการพื้นที่ และการ
บริหารจัดการสินค้าเกษตรสำคัญในพื้นที่ลุ่มอำเภอปากพนัง ซึ่งเป็นพื้นที่ประสบภัยพิบัติซ้ำซาก
ของจังหวัดนครศรีธรรมราช ไปใช้ประกอบการพิจารณาวางแผน กำหนดนโยบาย และมาตรการ
เพื่อช่วยเหลือ แก้ไขปัญหาในระดับพื้นที่ได้อย่างต่อเนื่อง และใช้เป็นโมเดลต้นแบบในการขยายผลดำเนิน
โครงการด้านการบริหารจัดการพื้นที่ และสินค้าเกษตรสำคัญในพื้นที่ประสบภัยพิบัติซ้ำซากที่มีลักษณะ
ใกล้เคียงกันในพื้นที่อื่นๆ ต่อไป

1.6 นิยามศัพท์

1.6.1 นิยามน้ำท่วมซ้ำซาก (คู่มือการปฏิบัติงาน กระบวนการจัดทำข้อมูลและแผนที่ พื้นที่
เสี่ยงภัยธรรมชาติ กรมพัฒนาที่ดิน, 2553)

1) **อุทกภัย** หมายถึง อันตรายจากน้ำท่วม ซึ่งมีสาเหตุมาจากฝนตกหนักต่อเนื่องกัน
เป็นเวลานาน น้ำหลากจากภูเขาบริเวณต้นน้ำลำธาร น้ำท่วมฉับพลันหรือน้ำป่าไหลหลากน้ำทะเลหนุน
เขื่อนพัง และจากคลื่นสึนามิ เป็นต้น ซึ่งสร้างความเสียหายให้แก่ชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน

2) **พื้นที่น้ำท่วมซ้ำซาก** หมายถึง พื้นที่ที่มีการท่วมซ้ำของน้ำบนพื้นผิวดินสูงกว่า
ระดับปกติ และมีระยะเวลาที่น้ำท่วมซ้ำยาวนานอยู่เป็นประจำ จนสร้างความเสียหายต่อพื้นที่เกษตร
ทรัพย์สิน และ/หรือชีวิต

3) **พื้นที่น้ำท่วมซ้ำซากเป็นประจำ** เป็นพื้นที่ที่ประสบน้ำท่วมซ้ำ 8-10 ครั้ง
ในรอบ 10 ปี และเสี่ยงสูงต่อการลงทุนพัฒนาทางการเกษตร

4) **พื้นที่น้ำท่วมซ้ำซากบ่อย** เป็นพื้นที่ที่ประสบน้ำท่วมซ้ำ 4-7 ครั้งในรอบ 10 ปี
และเสี่ยงปานกลางต่อการลงทุนพัฒนาทางการเกษตร

5) **พื้นที่น้ำท่วมซ้ำซากเป็นครั้งคราว** เป็นพื้นที่ที่ประสบน้ำท่วมซ้ำไม่เกิน 3 ครั้ง
ในรอบ 10 ปี และเสี่ยงต่ำต่อการลงทุนพัฒนาทางการเกษตร ทั้งนี้สามารถศึกษาภาพถ่ายดาวเทียม
พื้นที่น้ำท่วมซ้ำซากย้อนหลังได้ที่ ระบบรายงานพื้นที่น้ำท่วมซ้ำซากประเทศไทย THAILAND Flood
Frequency (GISTDA) : http://gistdaportal.gistda.or.th/gmos/_Floodfreqstat

1.6.2 นิยามแล้งซ้ำซาก (คู่มือการปฏิบัติงาน กระบวนการจัดทำข้อมูลและแผนที่ พื้นที่เสี่ยงภัยธรรมชาติ กรมพัฒนาที่ดิน, 2553)

1) **ภัยแล้ง** หมายถึง ภัยธรรมชาติอันเกิดจากการมีฝนตกน้อย หรือฝนไม่ตก ถูกต้องตามฤดูกาลทำให้เกิดสภาวะการขาดแคลนน้ำในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง ทั้งด้านน้ำอุปโภค บริโภค และน้ำเพื่อการเกษตรซึ่งเป็นสาเหตุ ให้พืชพรรณต่าง ๆ ได้รับความกระทบ ทำให้พืชชะงักการเจริญเติบโต ผลผลิตไม่สมบูรณ์ เกิดความเสียหายทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม

2) **พื้นที่แล้งซ้ำซาก** หมายถึง พื้นที่ที่มีความแห้งแล้งด้านการเกษตรและเป็นพื้นที่เกิดขึ้นเป็นประจำหรือบ่อยครั้ง

3) **พื้นที่แล้งระดับรุนแรงเล็กน้อย** เป็นพื้นที่ที่มีสภาวะประสบความแห้งแล้ง 1 - 3 ครั้งในรอบ 10 ปี

4) **พื้นที่แล้งระดับรุนแรงปานกลาง** เป็นพื้นที่ที่มีสภาวะประสบความแห้งแล้ง 4 - 5 ครั้งในรอบ 10 ปี

5) **พื้นที่แล้งระดับรุนแรงมาก** เป็นพื้นที่ที่มีสภาวะประสบความแห้งแล้งตั้งแต่ 6 ครั้งในรอบ 10 ปี

ทั้งนี้สามารถศึกษาภาพถ่ายดาวเทียมพื้นที่ภัยแล้งเพิ่มเติมได้ที่

ระบบติดตามสถานการณ์ ภัยแล้ง Thailand Drought Monitoring System (GISTDA):<https://gistdaportal.gistda.or.th/portal/home/item.html?id=095ba79c5510495e83810585fb265b2c>

บทที่ 2

การตรวจเอกสาร และแนวคิดทฤษฎี

2.1 การตรวจเอกสาร

การศึกษาแนวทางการบริหารจัดการพื้นที่และการบริหารจัดการสินค้าเกษตรสำคัญในพื้นที่ ประสภภัยพิบัติซ้ำซากครั้งนี้ ได้นำผลการศึกษา ผลงานวิจัยหลายฉบับจากหลายภาคส่วน ที่มีประเด็น สอดคล้อง มาพิจารณา ได้แก่ สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรที่ 2 (2561) ประเมินผลโครงการบริหารจัดการน้ำเพื่อสนับสนุนการเพาะปลูกข้าวนาปีในพื้นที่ลุ่มต่ำในเขตชลประทาน หรือโครงการบางระกำ โมเดล ปี 2561 เพื่อให้ทราบถึงผลลัพธ์เบื้องต้นตามวัตถุประสงค์ของโครงการ การรับรู้รายละเอียด การดำเนินโครงการ รวมทั้งความพึงพอใจต่อการดำเนินการในภาพรวม สำหรับโครงการบริหารจัดการน้ำ เพื่อสนับสนุนการเพาะปลูกข้าวนาปีในพื้นที่ลุ่มต่ำในเขตชลประทาน หรือโครงการ บางระกำโมเดล ปี 2561 มีวัตถุประสงค์ เพื่อลดผลกระทบจากอุทกภัยที่จะเกิดขึ้นในเขตชุมชน เพื่อส่งเสริมให้เกษตรกรมีรายได้ เสริมจากการทำอาชีพประมง ซึ่งเป็นวิถีชีวิตของเกษตรกรในพื้นที่ และเพื่อประหยัดงบประมาณภาครัฐ ในการให้ความช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติด้านเกษตร โดยมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในและนอกสังกัด กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ร่วมบูรณาการและสนับสนุน การดำเนินการในพื้นที่เป้าหมาย 2 จังหวัด 5 อำเภอ ผลการประเมินจากกลุ่มตัวอย่าง 180 ราย พบว่า เกษตรกรร้อยละ 85.55 มีส่วนร่วม ในการบริหารจัดการน้ำในชุมชน โดยมีการประชุมร่วมกับเจ้าหน้าที่ เพื่อติดตามสถานการณ์และแก้ไขปัญหา เกษตรกรทุกรายได้รับประโยชน์จากการบริหารจัดการน้ำแบบมีส่วนร่วม เนื่องจากมีปริมาณน้ำ ในการเพาะปลูกข้าวที่เพียงพอและน้ำมาทันต่อการเพาะปลูก ทำให้สามารถเพาะปลูกและเก็บเกี่ยว ผลผลิตข้าวได้ตามแผน/ปฏิทินที่โครงการกำหนด โดยเกษตรกรมีการใช้พันธุ์ข้าวในการเพาะปลูก ที่หลากหลายและแตกต่างกัน เกษตรกรทุกรายไม่ได้รับความเสียหายจากอุทกภัย เนื่องจากมีระบบ การบริหารจัดการที่ดี โดยรายได้สุทธิเฉลี่ยจากการจำหน่ายผลผลิตเทียบกับช่วงก่อนมีโครงการเพิ่มขึ้น ร้อยละ 6.77 สำหรับการเปลี่ยนไปประกอบอาชีพอื่น พบว่า เกษตรกรร้อยละ 98.89 มีความเห็นว่า จะเพาะปลูกข้าวเหมือนเดิม เนื่องจากเห็นว่าพื้นที่ดังกล่าวไม่สามารถเพาะปลูกพืชชนิดอื่น ๆ ได้ผลดี สำหรับความพึงพอใจในภาพรวม ของโครงการ พบว่า เกษตรกรร้อยละ 48.33 มีความพึงพอใจ ต่อภาพรวมของโครงการในระดับมาก โดยเกษตรกรมีความพึงพอใจในระดับมากต่อการปรับปฏิทิน การเพาะปลูกให้เร็วขึ้น เพื่อให้เกษตรกรสามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ทันในช่วงฤดูน้ำหลาก การจัดทำแผนการส่งน้ำในการเพาะปลูกข้าว ปริมาณผลผลิต และคุณภาพผลผลิต หลังเข้าร่วมโครงการ ส่วนความพึงพอใจด้านการตลาดเกี่ยวกับบราคารับซื้อและแหล่งรับซื้อผลผลิต เกษตรกรมีความพึงพอใจ ปานกลาง โดยมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย คือ ควรกำหนดแผนการดำเนินการในระยะยาว ให้เกิดความ ชัดเจนและเป็นไปอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้โครงการประสบความสำเร็จมากยิ่งขึ้น และสามารถใช้เป็นต้นแบบ

ในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาในพื้นที่อื่นต่อไป เพราะโครงการบางระกำโมเดลเป็นโครงการที่มุ่งส่งเสริมและสนับสนุนในการแก้ไขปัญหาอุทกภัย และพัฒนาระบบบริหารจัดการน้ำให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น นอกจากนี้ ยังมีงานวิจัยของ เกษศิริรินทร์ พิบูลย์, Nicolas Faysse, แมน ปุโรทกานนท์ (2562) ได้วิเคราะห์ศึกษายุทธศาสตร์เพื่ออนาคตภาคการเกษตรในเขตพื้นที่ชลประทานบางพลวง จังหวัดปราจีนบุรี ผลลัพธ์ของกระบวนการมีส่วนร่วม (พ.ศ. 2560 – 2562) มีวัตถุประสงค์เพื่อสนับสนุนการร่วมอภิปรายระหว่างหน่วยปฏิบัติการในเขตพื้นที่ชลประทาน บางพลวง ในการร่วมจัดทำภาพอนาคตด้านการเกษตรใน ปี พ.ศ. 2572 และแนวทางเพื่อให้บรรลุภาพอนาคต ที่พึงประสงค์ พบว่า ภาคเกษตรในพื้นที่ชลประทานบางพลวง (หรือพื้นที่บริเวณท้ายน้ำของกลุ่มน้ำปราจีนบุรี) เป็นพื้นที่ที่มีการทำการเกษตรอย่างเข้มข้น โดยเฉพาะการปลูกข้าวและการเลี้ยงปลาหรือกุ้ง ซึ่งถือว่ามีพัฒนาการด้านการปรับตัวอยู่ตลอดเวลา ในการเผชิญกับความท้าทายที่เพิ่มขึ้น เช่น การเผชิญกับราคาผลผลิตทางการเกษตรที่ตกต่ำและไม่แน่นอน เกษตรกรผู้สูงอายุ และข้อจำกัดในการเข้าถึงน้ำที่เพียงพอในการทำการเกษตรในช่วงฤดูแล้ง ซึ่งผลการศึกษานี้ได้อธิบายถึงกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมในพื้นที่ ช่วงปี พ.ศ. 2560 – 2562 ในการจัดทำภาพอนาคตด้านการเกษตรในพื้นที่ชลประทานบางพลวงในปี พ.ศ. 2572 พร้อมกับแนวทางในการดำเนินงานที่เอื้อต่อการบรรลุภาพอนาคตที่พึงประสงค์โดยร่วมกับผู้ที่เกี่ยวข้องในระดับพื้นที่ กระบวนการดำเนินการดังกล่าวได้ดำเนินการร่วมกับเกษตรกร ตัวแทนจากองค์การบริหารส่วนตำบล และเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานภายใต้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ซึ่งภาพอนาคต Business-as-usual (ภาพอนาคตที่สถานการณ์ทุกอย่างดำเนินไปตามปกติ โดยไม่ได้มุ่งเน้นแก้ปัญหาใดปัญหาหนึ่งในปัจจุบันเป็นหลัก) พบว่า ภาพอนาคตเกษตรกรผู้ปลูกข้าวในพื้นที่ไม่สามารถก้าวไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืนได้ อีกทั้งยังต้องเผชิญวิกฤตการณ์ข้าวในปี พ.ศ. 2572 เนื่องจากข้อจำกัดด้านรายได้จากการผลิตข้าว มีอำนาจในการต่อรองราคาน้อย ซึ่งตรงข้ามกับภาพอนาคตที่พึงประสงค์ที่ภาคเกษตรควรมีระบบการจัดการที่เชื่อมโยง รวมถึงการจัดการน้ำที่ได้รับการปรับปรุงให้มีประสิทธิภาพ ซึ่งกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานช่วงแรกนั้น ทางโครงการได้เผชิญกับข้อท้าทายจากกรอบการทำงานของหน่วยปฏิบัติการในระดับพื้นที่ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการดำเนินงานเพื่อแก้ไขปัญหาระยะสั้น อย่างไรก็ตามหน่วยปฏิบัติการดังกล่าวได้ให้ความร่วมมือในการอภิปรายถึงภาพอนาคตและแนวทางเพื่อให้บรรลุภาพอนาคตที่พึงประสงค์ร่วมกัน นอกจากนี้งานศึกษายังได้ระบุถึงข้อท้าทายบางประการ (เช่น ความมั่นคงในการเช่าที่เพื่อเกษตรกรกรรม และการมีส่วนร่วมของเกษตรกร รุ่นใหม่) ซึ่งไม่ได้เป็นข้ออุปสรรคมากนัก แต่ข้อท้าทายนี้เป็นตัวขับเคลื่อนที่สำคัญในการสนับสนุนเกษตรกรที่ยั่งยืนในพื้นที่เขตชลประทานบางพลวง รวมถึงพื้นที่อื่นในประเทศไทย

สำหรับงานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่เป้าหมายโดยตรง ทั้งในด้านการบริหารจัดการสินค้าเกษตรสำคัญ และการบริหารจัดการเชิงพื้นที่ อาทิ สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรที่ 8 (2563) ได้ศึกษาวิเคราะห์แนวทางการบริหารจัดการสินค้าเกษตรสำคัญในระดับพื้นที่ตามแผนที่เกษตรเพื่อการบริหารจัดการเชิงรุก

(Agri-Map) ในเขตพื้นที่รับผิดชอบ 7 จังหวัดภาคใต้ตอนบน โดยวิเคราะห์ด้านเศรษฐกิจสินค้าเกษตรที่สำคัญ จำนวน 4 สินค้า ได้แก่ ข้าว ยางพารา ปาล์มน้ำมัน และมะพร้าว และสินค้าหรือกิจกรรมทางเลือก ในการปรับเปลี่ยนการผลิตตามความเหมาะสมของพื้นที่ แบ่งเป็น 2 กลุ่มคือ กลุ่มพื้นที่เหมาะสม (S1 S2) และกลุ่มพื้นที่ไม่เหมาะสม (S3 N) พบว่าการผลิตข้าวของจังหวัดนครศรีธรรมราช มีพื้นที่ปลูก ตามชั้นความเหมาะสมรวมรวม 299,364 ไร่ แบ่งเป็นปลูกในพื้นที่เหมาะสมมาก (S1) 288,962 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 96.5 เหมาะสมปานกลาง (S2) 3,190 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 1.07 เหมาะสมน้อย (S3) 4,487 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 1.5 และปลูกในพื้นที่ไม่เหมาะสม (N) 2,725 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 0.9 ตามลำดับ โดยผลผลิต ข้าวนาปีของจังหวัดนครศรีธรรมราช ในเขตพื้นที่เหมาะสมเฉลี่ยอยู่ที่ 481 กิโลกรัมต่อไร่ มีต้นทุนการผลิต เฉลี่ย 3,109 บาทต่อไร่ ในขณะที่เกษตรกรขายได้ในราคาเฉลี่ย 6.48 บาทต่อกิโลกรัม จะได้รับผลตอบแทน 3,115 บาทต่อไร่ และได้รับผลตอบแทนสุทธิเฉลี่ย 6.6 บาทต่อไร่ ส่วนในเขตพื้นที่ไม่เหมาะสม ผลผลิตเฉลี่ย อยู่ที่ 318 กิโลกรัมต่อไร่ มีต้นทุนการผลิตเฉลี่ย 3,169 บาทต่อไร่ เกษตรกรจะได้รับผลตอบแทน 2,061 บาท และได้รับผลตอบแทนสุทธิ -1,108 บาทต่อไร่ จะเห็นว่าเกษตรกรในพื้นที่เหมาะสมจะได้รับผลตอบแทน สุทธิมากกว่าในพื้นที่ไม่เหมาะสม เนื่องจากในพื้นที่เหมาะสมให้ผลผลิต ต่อไร่สูงกว่า อีกทั้งต้นทุนการผลิต โดยเฉพาะค่าแรงในการเก็บเกี่ยวต่ำกว่า อีกทั้งยังพบว่า ในปี 2562 ผลผลิตข้าวของจังหวัดจังหว ดนครศรีธรรมราช ที่ออกสู่ตลาด 124,179 ตัน ยังไม่เพียงพอกับความต้องการบริโภคภายในจังหวัด ซึ่งม ีความต้องการประมาณ 162,440 ตัน โดยผลผลิตจะออกสู่ตลาดมากในช่วงกลางเดือนมิถุนายน และ ในช่วงนอกฤดูการผลิตยังมีการรับซื้อข้าวมาจากนอกจังหวัดอีกประมาณ 50,679 ตัน สอดคล้องกับ งานศึกษาของ **จันจิรา รัตนรัตน์ (2561)** ซึ่งได้ศึกษาศักยภาพของพื้นที่สำหรับการปลูกข้าว รวมทั้ง ศึกษาการปรับตัวของเกษตรกรหลังจากประสบปัญหาน้ำท่วม ภายในพื้นที่ตำบลขนานนก อำเภอปาก พนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งพบว่า ตำบลขนานนกมีพื้นที่ที่มีศักยภาพสำหรับการปลูกข้าวเพียง ร้อยละ 10.91 (2,630.86 ไร่) จัดเป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพสูง ปานกลาง และต่ำ คิดเป็นร้อยละ 3.27 ,4.77 และ 2.87 ตามลำดับ พื้นที่ส่วนมาก (ร้อยละ 89.09) ของตำบลขนานนกจัดเป็นพื้นที่ไม่มี ศักยภาพสำหรับ การปลูกข้าว 21,477.57 ไร่ พื้นที่ที่มีศักยภาพพบในพื้นที่ หมู่ 1 ,หมู่ 3 และหมู่ 4 พื้นที่ที่มีศักยภาพ ในการปลูกข้าวสูงส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่ หมู่ 3 ประมาณ 541.24 ไร่ (ร้อยละ 68.61) สำหรับพื้นที่ที่ไม่มีศักยภาพสำหรับการปลูกข้าว คือ พื้นที่ใน หมู่ 2 ,หมู่ 5 ,หมู่ 6 ,หมู่ 7 ,หมู่ 8 ,หมู่ 9 และหมู่ 10 จากปัญหาน้ำท่วม และพื้นที่เหมาะสมในการปลูกข้าวน้อยลง จึงได้มีการสอบถาม ความคิดเห็นในการปรับตัวของเกษตรกรหลังจากประสบปัญหาน้ำท่วม โดยใช้แบบสัมภาษณ์ และการประชุมกลุ่มย่อย ผลการศึกษาพบว่าชาวนาในพื้นที่ขนานนกร้อยละ 94.45 ยังคงจะปลูกข้าว ในรูปแบบเดิม คือ การร่อนน้ำฝน โดยปลูกเพื่อบริโภคในครัวเรือน และส่วนที่เหลือนำจำหน่าย (ร้อยละ 77.78) และปลูกไว้เพื่อบริโภคเพียงอย่างเดียว ร้อยละ 16.67 ข้อมูลที่น่าสนใจ คือ เกษตรกร มากกว่าร้อยละ 90 ไม่มีแผนการ การปรับตัวเพื่อรับมือปัญหาน้ำท่วม เนื่องจากเป็นเกษตรกรกลุ่ม

ที่มีอายุมาก และเมื่อเกิดเหตุการณ์น้ำท่วมจะรอการช่วยเหลือจากทางราชการเพียงอย่างเดียว และเห็นว่าน้ำท่วมใหญ่ไม่ได้เกิดขึ้นบ่อย ในขณะที่มีเกษตรกรเพียงกลุ่มเล็กๆ (ร้อยละ 5.55) ซึ่งเห็นว่าจะมีการปรับตัวแบบถาวร โดยการเปลี่ยนอาชีพจากการทำนาข้าวไปปลูกต้นจาก และปาล์มน้ำมัน สำหรับรูปแบบการปรับตัว หรือ รับมือ กับปัญหาน้ำท่วม มีทั้งการปรับตัวในระดับบุคคล ชุมชน และท้องถิ่น โดยการปรับตัวระดับบุคคล ได้แก่ การสร้างคันนา ให้สูงขึ้น เพื่อป้องกันน้ำท่วมทั่วไปในพื้นที่นาข้าว การขุดระบายน้ำ หรือ รางน้ำในพื้นที่นาข้าวของตนเองให้เชื่อมต่อกับคลอง หรือ แพรกสาธารณะ เพื่อระบายน้ำออกจากพื้นที่ และการขุดสระน้ำในพื้นที่นาข้าวเพื่อให้น้ำไว้ใช้ในการปลูกข้าวได้ตามฤดูกาล ส่วนการปรับตัวในระดับชุมชน หรือท้องถิ่น ได้แก่ จัดทำระบบคูนา ในพื้นที่ให้เชื่อมต่อกัน เพื่อเป็นแหล่งน้ำสำหรับ ทำนา และระบายน้ำออกจากพื้นที่ และนอกจากนี้ ควรมีการปรับเปลี่ยนชนิดของพันธุ์ข้าวที่มีความทนต่อสภาวะการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ และใช้น้ำน้อย นอกจากนี้ ยังมีงานศึกษาที่เกี่ยวข้องด้านภาวะเศรษฐกิจสังคมครัวเรือนเกษตรกรในพื้นที่เป้าหมายของการศึกษาคั้งนี้โดยตรง กล่าวคือ **กาญจนา ขวัญเมือง (2563)** ได้ศึกษาเรื่องหนึ่งการศึกษาหนึ่งทศวรรษการเปลี่ยนแปลงดัชนีความผาสุก และภาวะเศรษฐกิจสังคมครัวเรือนเกษตรกร ในโครงการพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยทำการเก็บข้อมูลจากเกษตรกรรายเดิมต่อเนื่องกันในช่วงระยะเวลาตั้งแต่ปีเพาะปลูก 2552, 2555, 2557 และ 2561 จำนวน 252 ครัวเรือน ผลการศึกษา พบว่า ในห้วงทศวรรษที่ผ่านมา เกษตรกรมีการพัฒนาทางการศึกษาของตนเองให้สูงขึ้น หัวหน้าครัวเรือนเกษตรกรกำลังก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ พื้นที่ถือครองที่เป็นของตนเองค่อยๆ ลดลง สาเหตุจากการจัดสรรที่ดินให้บุตรหลาน เกษตรกรปรับเปลี่ยนพื้นที่เกือบครึ่งของการปลูกข้าวมาปลูกไม้ยืนต้นโดยเฉพาะปาล์มน้ำมัน รายได้เงินสดหลักจากครัวเรือนร้อยละ 60 มาจากรายได้ภาคเกษตรเป็นหลัก โดยเฉพาะจากการจำหน่ายผลิตด้านพืช เช่น ปาล์มน้ำมัน ยางพารา พืชไร่ พืชผัก แต่อัตราการเพิ่มขึ้นเพียงร้อยละ 2.37 ต่อปี ในขณะที่รายจ่ายเงินสดหลักของครัวเรือนกว่าร้อยละ 70 เพื่อการใช้จ่ายนอกภาคเกษตร เช่น การบริโภคในครัวเรือน โดยเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 17.59 ต่อปี ส่วนมูลค่าทรัพย์สินครัวเรือนเพิ่มขึ้นร้อยละ 32.30 ต่อปี โดยเฉพาะทรัพย์สินทางการเกษตรที่มีมูลค่าเพิ่มขึ้น 37.01 ต่อปี ซึ่งส่วนใหญ่เป็นมูลค่าของทรัพย์สินคงที่ เช่น ที่ดินทางการเกษตร แต่สิ่งที่น่าเป็นห่วงคือ ภาระหนี้สินของเกษตรกรที่เพิ่มขึ้นร้อยละ 58.21 ต่อปี นอกจากนี้ ยังได้ศึกษาไปถึงการเปลี่ยนแปลงดัชนีความผาสุก โดยวัดจากการพัฒนา 5 ด้าน ซึ่งมีองค์ประกอบ 16 ตัวชี้วัด ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ สุขอนามัย การศึกษา สังคม และสิ่งแวดล้อม พบว่าในปี 2555, 2557 และ 2561 เกษตรกรมีความผาสุกในระดับ 80.53, 81.37 และ 81.93 จัดอยู่ในระดับการพัฒนาดี แต่เมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน พบว่า ผลการพัฒนาไม่สมดุล เนื่องจากค่าดัชนีด้านสุขอนามัย อยู่ในระดับดีมาก ด้านเศรษฐกิจ และด้านสังคม อยู่ในระดับดี ด้านการศึกษาอยู่ในระดับปานกลาง แต่ด้านสิ่งแวดล้อมอยู่ในระดับต้องเร่งแก้ไข โดยพบว่า ตัวชี้วัด

ที่อยู่ในเกณฑ์ต้องเร่งปรับปรุงและต้องเร่งแก้ไข 6 ตัวชี้วัด ได้แก่ (1) รายจ่ายของครัวเรือนเกษตร (ด้านเครื่องต็มและยาสูบ) (2) การออมของครัวเรือนเกษตร (3) สัดส่วนหนี้สินต่อทรัพย์สินของครัวเรือนเกษตร (4) จำนวนเกษตรกรที่ได้รับการถ่ายทอดเทคโนโลยีและฝึกอบรม (5) สัดส่วนพื้นที่ป่าไม้ต่อพื้นที่ในเขตลุ่มน้ำปากพนัง และ (6) การฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรดิน อีกทั้งยังได้ให้ข้อเสนอแนะไว้ว่าภาครัฐควรส่งเสริมการทำบัญชีครัวเรือนอย่างต่อเนื่องในพื้นที่ฯ เพื่อให้เกษตรกรทราบค่าใช้จ่ายภายในครัวเรือนและลดค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็นในครัวเรือน รวมทั้ง การส่งเสริมการรวมกลุ่ม/สถาบันให้มีความเข้มแข็งในทุกรูปแบบอย่างต่อเนื่อง และการส่งเสริมการฝึกอบรม การถ่ายทอดเทคโนโลยีให้กับเกษตรกรในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง และที่สำคัญภาครัฐควรมุ่งเน้นสนับสนุนการฟื้นฟูและปลูกป่าเพิ่ม เพื่อเพิ่มสัดส่วนพื้นที่ป่าไม้ เพื่อสร้างความสมดุลในระบบนิเวศให้มากขึ้น สนับสนุนการฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรดินเพิ่มขึ้น การสร้างองค์ความรู้และเผยแพร่เทคโนโลยีในการฟื้นฟูบำรุงดิน

2.2 แนวคิดทฤษฎี

2.2.1 แนวคิดการบริหารจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม (น้ำ) เชิงพื้นที่

การจัดการทรัพยากรและทรัพยากรสิ่งแวดล้อมที่เป็นระบบจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งมีทรัพยากรธรรมชาติเป็นฐาน โดยเน้นว่า ทรัพยากรธรรมชาติเป็นของส่วนรวมของทุกคน การจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อมจึงเป็นการผสมผสานแนวทางในการดำเนินการหลายสาขาร่วมกัน รวมทั้งควรมีการส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในทุกระดับ และใช้มาตรการทางสังคมใหม่ๆ ควบคู่ไปด้วยนำเครื่องมือทางเศรษฐศาสตร์เข้ามาใช้อย่างเหมาะสม เพื่อให้มีการจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อมอย่างมีประสิทธิภาพ

1) หลักการจัดการทรัพยากรทรัพยากรสิ่งแวดล้อม

ประยูร วงศ์จันทร์ (2554) ได้กล่าวว่า การจัดการทรัพยากรทรัพยากรสิ่งแวดล้อมเป็นการนำทรัพยากรสิ่งแวดล้อมทุกชนิดมาใช้โดยการช่วยเหลือของธรรมชาติ หรือใช้เทคโนโลยีในการทำให้ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมทั้งระหว่างการใช้ และภายหลังการใช้แล้วให้ฟื้นคืนสภาพเหมือนหรือใกล้เคียงเดิม เพื่อให้เห็นเป็นรูปธรรม จึงได้มีหลักการจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อมอย่างมีขั้นตอนดังนี้

(1) การกำหนดชนิด หรือ ประเภท และขอบเขตทรัพยากรสิ่งแวดล้อมเพื่อการใช้ประโยชน์ อาศัยพื้นฐานของสมบัติเฉพาะตัวของทรัพยากรสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีจุดเด่นเพื่อการสร้างรูปแบบการจัดการ เป็นตัวนำแนวคิดในการกำหนดชนิดหรือประเภทกลุ่ม ระบบย่อยระบบทรัพยากรสิ่งแวดล้อม ส่วนในการกำหนดขอบเขต และชนิดจะนำไปสู่การหาขนาด ปริมาณว่ามีสถานภาพลักษณะใดที่จะนำไปสู่การสร้างศักยภาพ

(2) การกำหนดกิจกรรมเพื่อการคงสภาพหรือสร้างศักยภาพความยั่งยืนของทรัพยากรสิ่งแวดล้อมหลักการนี้ถือว่าการจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อมที่มีประสิทธิภาพนั้น มีการกำหนดกิจกรรมลักษณะต่าง ๆ กล่าวคือ การนำทรัพยากรสิ่งแวดล้อมมาใช้อย่างไรจึงจะทำให้ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมนั้นยั่งยืนตลอดไป นั้นหมายความว่า ต้องมีรูปแบบการจัดการเฉพาะทรัพยากรสิ่งแวดล้อมและต้องเป็นรูปแบบที่มีประสิทธิภาพ บางกรณีทรัพยากรสิ่งแวดล้อมเกิดความเสื่อมโทรม หรือเป็นมลพิษจำเป็นต้องฟื้นฟู รักษา ซ่อมแซม พัฒนาสางวน และแบ่งเขตการใช้ประโยชน์เพื่อให้การฟื้นตัวของธรรมชาติทรัพยากรสิ่งแวดล้อม ดังนั้น กิจกรรมที่กำหนดขึ้นมานั้น ขึ้นอยู่กับสถานภาพของทรัพยากรสิ่งแวดล้อมเป็นสำคัญ จึงต้องเลือกกิจกรรมที่เหมาะสมที่สุดเพื่อให้ได้ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืนต่อไป

2) แนวคิดการจัดการทรัพยากรทรัพยากรสิ่งแวดล้อม

ประยูร วงศ์จันทร์ตา (2554) ได้กล่าวถึงการจัดการทรัพยากรทรัพยากรสิ่งแวดล้อมว่าเป็นสิ่งสำคัญที่จะต้องยึดหลักการทางอนุรักษ์วิธยามาดำเนินการ เพื่อใช้ในการจัดการระเบียบของคนในสังคมในการใช้ทรัพยากรและทรัพยากรสิ่งแวดล้อมเพื่อประกอบการดำเนินงาน ดังนี้

(1) การจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อมเป็นนิยามเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมแต่ต่างกันที่การอนุรักษ์ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมเป็นเหมือนทฤษฎีและการปฏิบัติ ไม่ได้มีแผนงานปฏิบัติ ส่วนการจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อมนั้น เป็นลักษณะการปฏิบัติได้ คือ ให้ลุ่มลึกไปถึงการมีแผนปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม

(2) การจัดการทรัพยากรทรัพยากรสิ่งแวดล้อมเป็นกระบวนการ กล่าวคือ มีกลไกทรัพยากรสิ่งแวดล้อมควบคุม และมีขั้นตอนการดำเนินการอย่างมีแบบแผน หรือลักษณะเฉพาะมิใช่จะทำอะไรก็ได้ ต้องมีจุดเริ่มต้นและลงท้ายที่มีกลไกควบคุม ซึ่งยอมรับได้ในทางปฏิบัติและเป็นไปตามหลักการทางวิทยาศาสตร์ทุกประการ

(3) การจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อมเป็นเสมือนแผนงานในการดำเนินการทางทรัพยากรสิ่งแวดล้อม ซึ่งการกำหนดแผนงานนี้จะต้องครอบคลุมนโยบายมาตรการแผนงานและโครงการ หรือแผนปฏิบัติ ที่มีขั้นตอนและพลังขับเคลื่อนเป็นกลไกควบคุมให้แผนงานดำเนินไปได้

(4) การจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อมเป็นการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยยึดหลักและวิชาการอนุรักษ์วิทยา ซึ่งผู้ใช้ต้องตระหนักดีว่า ต้องมีทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรสิ่งแวดล้อมสำหรับมวลมนุษยต่อไปในปริมาณที่เพียงพอ และมีคุณภาพ

(5) การจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อมเป็นแนวทางหนึ่งของนิเวศพัฒนาปฏิบัติ หรือพัฒนาแบบยั่งยืน กล่าวคือ การจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อมเป็นหลักการที่เปิดโอกาสให้ใช้ทรัพยากรได้แต่ต้องไม่ให้คุณค่าทางนิเวศวิทยาสูญหายไป คือ การนำทรัพยากรมาใช้ต้องอยู่ในวิสัยที่ธรรมชาติจะช่วยธรรมชาติฟอกตัวเอง ฟื้นฟูตัวเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ

(6) การจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อมเป็นการนำทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรสิ่งแวดล้อมมาใช้เพื่อประโยชน์ต่อมนุษย์อย่างยั่งยืน

(7) การจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อมมีไว้เพื่อให้มนุษย์ได้ใช้สอย และพึงพิงในการดำรงชีวิต ทั้งโดยปัจจัย 4 ความสะดวกสบาย ความปลอดภัยของชีวิต ซึ่งใช้ทรัพยากรจะต้องเป็นไปอย่างสมเหตุสมผลใช้อย่างฉลาด หรือใช้ตามความจำเป็น โดยไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อทรัพยากรสิ่งแวดล้อม และต้องไม่ให้เกิดการสูญเปล่า เพื่อให้มีการใช้อย่างยั่งยืนตลอดไป

(8) การจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อมจะบรรลุแนวทางการปฏิบัติในการควบคุมของเสียมิให้เกิดขึ้นภายในระบบทรัพยากรสิ่งแวดล้อม เพราะถ้าเกิดปัญหาแล้วจะทำให้ทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรสิ่งแวดล้อมนั้น มีศักยภาพในการผลิตลดลง อาจจะมีปัญหาการขาดแคลนทรัพยากรในอนาคต โดยแนวทางการจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อมนั้น จะต้องกำหนดแนวทางการปฏิบัติในการกำจัดไว้อย่างแน่นอนรวมไปถึงการนำของเสียนั้น ๆ มาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนด้วย

(9) การจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อมต้องมีการรักษา สงวน ปรับปรุง ซ่อมแซม และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรสิ่งแวดล้อม ทั้งที่อยู่ในสภาพที่กำลังมีการใช้และสภาพที่ทรุดโทรมหรือโดยคาดหวังว่าถ้ามีการจัดการที่ดีแล้ว จะทำให้มีทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรสิ่งแวดล้อมใช้ตลอดไป

(10) การจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อมจะต้องมีการจัดองค์ประกอบภายในระบบทรัพยากรสิ่งแวดล้อม หรือระบบนิเวศให้มีชนิด ปริมาณของแต่ละชนิด และสัดส่วนของทรัพยากรสิ่งแวดล้อมในระบบให้ได้เกณฑ์มาตรฐานธรรมชาติที่ทุกๆสิ่งมีชีวิตในระบบสามารถอยู่ได้อย่างเป็นสุขทำให้ระบบนั้นๆ อยู่ในภาวะสมดุลตามธรรมชาติ ทั้งนี้เพื่อจะได้มีศักยภาพในการผลิตและป้องกันมลพิษที่เกิดขึ้น

ศศิณา ภาธา (2550) ได้กล่าวเกี่ยวกับแนวทางในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดังนี้

(1) การจัดการทรัพยากรธรรมชาติชนิดหนึ่งนั้น จะต้องคำนึงถึงทรัพยากรชนิดอื่นไปพร้อมๆกัน ซึ่งหมายถึง ต้องเข้าใจระบบทรัพยากรสิ่งแวดล้อมไม่ควรพิจารณาเฉพาะอย่างใดอย่างหนึ่งเพียงอย่างเดียว เพราะทรัพยากรทุกอย่างต่างมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด

(2) ในการวางแผนการจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อม จะต้องไม่แยกมนุษย์ออกจากสภาพแวดล้อมทางสังคม หรือ ทางวัฒนธรรม และสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ทั้งนี้ เนื่องจากวัฒนธรรม และสังคมมนุษย์ได้พัฒนาตนเองไปพร้อม ๆ กับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติของสังคมนั้น

(3) โครงการพัฒนาทุกโครงการย่อมมีผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติ และทรัพยากรสิ่งแวดล้อม และการพัฒนาเศรษฐกิจต้องใช้ทรัพยากร ผู้ดำเนินการตามโครงการจึงต้องมีความรอบรู้ และรู้จักวิธีการจัดการอย่างชาญฉลาด เพื่อทำให้เกิดผลกระทบน้อยที่สุด

(4) การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และทรัพยากรสิ่งแวดล้อม เป็นพื้นฐานสำคัญของการจัดการเมื่อมีการวางแผนการจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อมจึงต้องคำนึงหลักการอนุรักษ์ควบคู่กันไป

(5) การจัดการทุกครั้งจะต้องคำนึงถึงการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องกับทุกเพศ ทุกวัย และทุกกลุ่มบุคคลที่ทำงาน และมีส่วนเกี่ยวข้อง การจัดการจึงจำเป็นต้องใช้กระบวนการการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน จึงควรสนับสนุนให้องค์กรท้องถิ่นเป็นเวทีในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ชุมชน และเอกชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการมากขึ้น

(6) ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ เป็นสิ่งสำคัญในด้านการแสดงออกซึ่งความเจริญทางวัฒนธรรม และความมั่นคงสมบูรณ์ของประเทศ และบ่งบอกถึงนิสัยใจคอของคนในชาติ

(7) การทำลายทรัพยากรธรรมชาติ และทรัพยากรสิ่งแวดล้อม ด้วยวิธีการและเหตุผลใดก็ตามย่อมเป็นการทำลายมรดกของมนุษยชาติไปด้วย

(8) มนุษย์ไม่สามารถสร้างทรัพยากรบางชนิดขึ้นมาได้ในเวลาสั้นๆ แม้ว่ามนุษย์จะมีมันสมองอันชาญฉลาดในการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อม และรู้ถึงการเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรสิ่งแวดล้อมบางอย่างได้ล่วงหน้าก็ตาม

(9) การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และทรัพยากรสิ่งแวดล้อม นอกจากจะเพื่อความกินดีอยู่ดีของมนุษย์แล้ว ยังมีความจำเป็นต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งด้านร่างกายและจิตใจของบุคคลในชุมชนและประเทศชาติ

(10) เมื่อค้นพบว่ามีทรัพยากรเกิดขึ้นที่ใด ย่อมมีการทำลายเกิดขึ้นที่นั่นด้วย ในการจัดการจึงต้องคำนึงถึงการดำเนินการที่ก่อให้เกิดผลประโยชน์มากที่สุดและทำให้เกิดผลเสียน้อยที่สุดด้วย ซึ่งบางครั้งอาจใช้มาตรการทางกฎหมายเข้ามาเกี่ยวข้อง

(11) ประชาชนในชาติ หรือในโลกเพิ่มขึ้นทุกขณะโดยที่ทรัพยากรได้ลดลงเรื่อย ๆ ทุกขณะ เช่นกัน หากทุกคนไม่เริ่มต้นที่อนุรักษ์ และจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้นในวันนี้ อนาคตข้างหน้าย่อมเกิดความลำบากในการที่จะทำให้เกิดหรือคงอยู่ของทรัพยากร

(12) การทำงานใด ๆ โดยขาดการทำความเข้าใจ และยอมรับจากคนทั่วไปแล้วมักมีปัญหาและไม่ได้ได้รับความช่วยเหลือเท่าที่ควรจึงต้องทำการชี้แจงปลุกฝังให้สถาบันครอบครัว และชุมชนเกิดความรักในท้องถิ่นของตนด้วยการสร้างความรู้ ความเข้าใจ เผยแพร่ประชาสัมพันธ์ สร้างความคิด และจิตสำนึกในการรักษาทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรสิ่งแวดล้อมในบริเวณที่ตนอยู่ โดยชี้ให้เห็นความสำคัญ คุณค่าของการดูแลรักษา การรับประโยชน์ ผลกระทบต่อคุณภาพชีวิต และสุขอนามัยที่จะได้รับจากผลของการจัดการที่ไม่ดี จะทำให้การดำเนินการต่าง ๆ ง่ายขึ้น

2.2.2 แนวคิดการบริหารจัดการสินค้าเกษตรที่สำคัญ

การวางแผนภาคการเกษตรอย่างยั่งยืน โดยกำหนดยุทธศาสตร์ที่สำคัญ คือ การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตต้นทุน และเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันด้วยการยกระดับมาตรฐานสินค้าเกษตรสร้างมูลค่าเพิ่มให้สินค้าด้วยเทคโนโลยีและนวัตกรรม รวมถึงการผลิตสินค้าให้มีความสมดุลระหว่างอุปสงค์และอุปทาน ซึ่งเกิดจากการผสมผสานของแนวคิด Zoning และห่วงโซ่คุณค่า (Value Chain) ดังนี้ (อ้างอิงจาก สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรที่ 2 เรื่อง การศึกษาวิเคราะห์ด้านเศรษฐกิจสินค้าเกษตรที่สำคัญตามแผนที่ Agri-Map, 2562)

1) แนวคิด Zoning = Area + Commodity + Human Resource

แนวคิด Zoning = Area + Commodity + Human Resource มีสาระสำคัญ คือ การขับเคลื่อนนโยบายการบริหารจัดการพื้นที่เกษตรกรรม (zoning) ในพื้นที่หนึ่งให้ประสบความสำเร็จต้องอาศัยความพร้อมของปัจจัยหลัก 3 ด้านในการขับเคลื่อน ประกอบด้วย การบริหารจัดการพื้นที่ และทรัพยากรที่เหมาะสม ผลิตสินค้าได้ตรงตามความต้องการของตลาด รวมทั้งการมีบุคลากรด้านการเกษตรทั้งเกษตรกร และเจ้าหน้าที่ที่จะทำหน้าที่บริหารจัดการการผลิตทางการเกษตรตลอด ห่วงโซ่คุณค่าได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่อย่างไรก็ตาม พบว่าข้อมูลข้อเท็จจริงเกี่ยวกับปัจจัยทั้ง 3 ด้านที่เกิดขึ้นในพื้นที่ต่างๆ นั้น มีความแตกต่างกัน โดยในบางพื้นที่มีความพร้อมสำหรับการพัฒนา เช่น พื้นที่ที่มีความเหมาะสม และโครงสร้างพื้นฐานเอื้ออำนวยสินค้าหลักในพื้นที่มีราคาดี มีตลาดรองรับ มีบุคลากรทั้ง Smart Farmer และ Smart Officer ที่มีความพร้อมในการบริหารจัดการการผลิตทางการเกษตรตลอดห่วงโซ่คุณค่าของสินค้าเกษตรต่างๆ ในพื้นที่นั้น เป็นต้น แต่ในบางพื้นที่ที่อยู่ในเขตยังขาดความพร้อมในบางเรื่อง หรือมีปัญหาที่ต้องเร่งแก้ไขก่อนการพัฒนาในแต่ละพื้นที่จึงไม่สามารถใช้รูปแบบ วิธีการเหมือนกันได้ หน่วยงานในพื้นที่และคณะกรรมการระดับจังหวัดจะต้องกำหนดมาตรการโครงการ และกิจกรรมในการพัฒนาที่เหมาะสม และสอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมายพื้นที่ และสินค้าโดยคำนึงถึงข้อมูลข้อเท็จจริงจากปัจจัยทั้ง 3 ด้านที่ดำเนินการสำรวจ รวบรวม ตรวจสอบข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องมาแล้วเป็นสำคัญ

สำหรับชนิดของข้อมูลที่เป็นองค์ประกอบสำคัญในปัจจัยหลักทั้ง 3 ด้าน ได้ประมวลไว้เป็นตัวอย่างซึ่งหน่วยงานทั้งในส่วนกลางและจังหวัดจำเป็นต้องทราบเพื่อนำมาพิจารณากำหนดแนวทางการพัฒนา หรือตัดสินใจในการแนะนำและส่งเสริมแก่เกษตรกรอย่างเหมาะสม (ภาพที่ 2.1)

Zoning	Area	Commodity	Human resource
	<ul style="list-style-type: none"> พื้นที่เพาะปลูกที่เหมาะสม พื้นที่ชลประทาน การคมนาคมและโลจิสติกส์ ที่ตั้งของโรงงานแปรรูป/ตลาด ปัญหาภัยพิบัติด้านการเกษตร ความเหมาะสมในการเขตกรรม ฯลฯ 	<ul style="list-style-type: none"> อุปสงค์และอุปทาน ราคา ต้นทุน/ผลตอบแทน ความต้องการของ แหล่งแปรรูป/ตลาด ระยะเวลาการออกผลผลิต/ปฏิทินการเพาะปลูก พื้นที่ปลูก&ผลผลิตต่อไร่ ฤดูกาลและดินฟ้าอากาศ เทคโนโลยีในการผลิต โลจิสติกส์และระบบห่วงโซ่อุปทานภาคการเกษตร ภาวะเศรษฐกิจ จำนวนประชากร&รสนิยม ปริมาณและราคาสินค้าชนิดอื่นๆที่ทดแทนกันได้ แนวโน้มปริมาณความต้องการสินค้าในตลาดต่างประเทศ ฯลฯ 	<ul style="list-style-type: none"> จำนวนเกษตรกร กลุ่มเป้าหมาย (Developing/Existing) ความพร้อม/ศักยภาพ/ความสนใจ ความรู้ ประสบการณ์ ทักษะการประกอบอาชีพ Smart Officer/Smart Officer ต้นแบบ เครื่องมือ&อุปกรณ์ทั่วไปสำหรับ Smart Officer ระบบและอุปกรณ์ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารสำหรับ Smart Office การทำงานร่วมกับองค์กรเครือข่ายของ Smart Office ฯลฯ

ภาพที่ 2.1 ข้อมูลและปัจจัยที่ควรพิจารณาในกรอบแนวคิด Zoning = Area+Commodity+Human Resource

การให้ได้มาของข้อมูลที่สำคัญดังกล่าว กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้ขอความร่วมมือให้หน่วยงานทั้งใน และนอกสังกัดกระทรวง โดยเฉพาะหน่วยงานในระดับจังหวัดดำเนินการสำรวจรวบรวม ตรวจสอบข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องจากในพื้นที่มาเป็นระยะ ซึ่งการบริหารจัดการข้อมูลดังกล่าวมีความสำคัญ และส่งผลต่อความสำเร็จในการขับเคลื่อนนโยบาย Zoning เป็นอย่างมาก ซึ่งข้อมูลต่าง ๆ เหล่านี้จะเป็นปัจจัยในการพิจารณากำหนดมาตรการ โครงการ กิจกรรม เพื่อพัฒนาการเกษตรให้ตรงตามศักยภาพ และเหมาะสมกับพื้นที่ ให้บรรลุเป้าหมายของการพัฒนาตามกรอบแนวคิด Zoning = Area + Commodity + Human Resource ซึ่งต้องมีการบูรณาการนโยบายต่าง ๆ เข้าด้วยกัน โดยเฉพาะการพิจารณาความเชื่อมโยงของกรณีที่เกิดจากข้อมูล/ข้อเท็จจริงพื้นที่ และข้อมูลจากส่วนกลาง ทั้งด้านพื้นที่ และทรัพยากร (Area & Resource) ด้านสินค้า (Commodity) และด้านทรัพยากรบุคคลากร (Human Resource: Smart Farmer & Smart officer) โดยจับคู่กรณีต่าง ๆ แล้วกำหนด โครงการ/กิจกรรม แนวทางการตอบสนองต่อกรณี รวมทั้งช่วงเวลาในการดำเนินการ ที่เหมาะสม ดังตัวอย่างการขับเคลื่อนนโยบายตามกรอบแนวคิด Zoning = Area + Commodity + Human Resource (ภาพที่ 2.1) กล่าวคือ การบริหารจัดการพื้นที่เกษตรกรรม (Zoning)

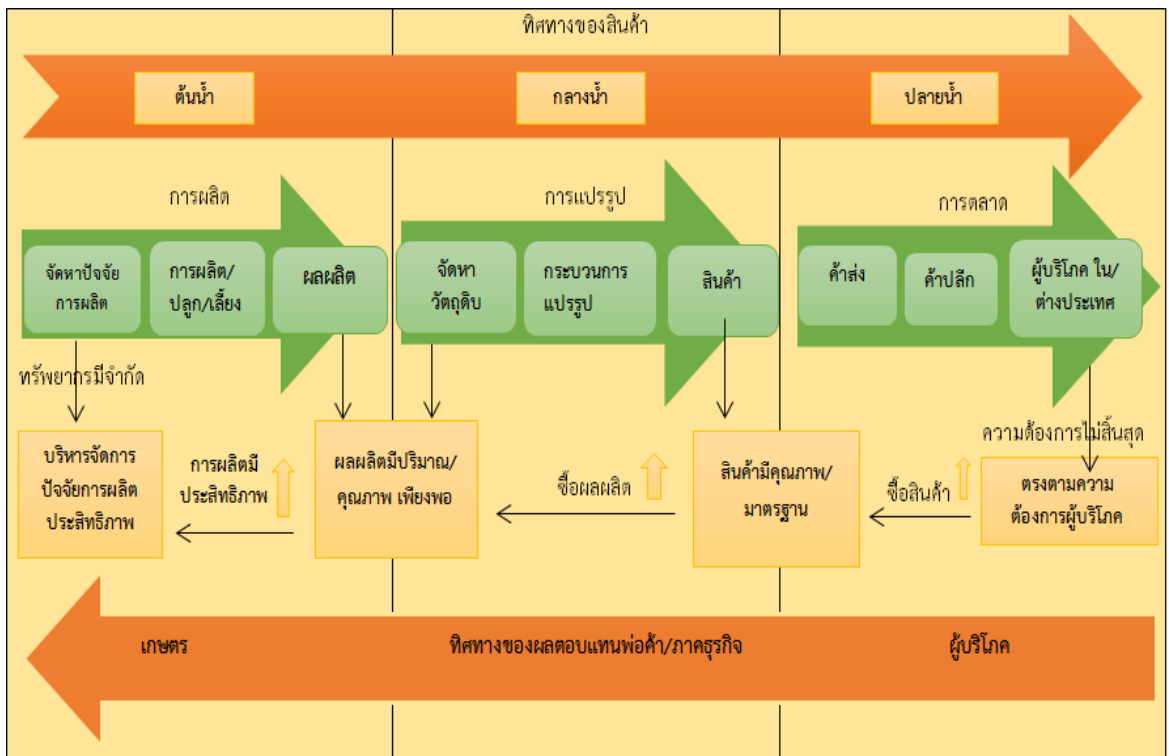
เป็นการใช้ประโยชน์ที่ดินของประเทศให้เกิดประโยชน์ และมีประสิทธิภาพสูงสุด ต้องอาศัยปัจจัยหลัก ทั้ง 3 ด้าน ทั้งด้านพื้นที่ และทรัพยากร (Area & Resource) ด้านสินค้า (Commodity) และด้านคน (Human Resource: Smart Farmer & Smart officer) ร่วมกันขับเคลื่อนนโยบายดังกล่าวให้ประสบความสำเร็จ โดยดำเนินการขับเคลื่อนบูรณาการนโยบายต่าง ๆ ประกอบด้วย โครงการ One ID Card or Smart Farmer เพื่อตรวจสอบสิทธิของเกษตรกร และบริการ e-services ด้านต่างๆ ของกระทรวง การสำรวจ คัดกรองเกษตรกรและแบ่งเกษตรกรออกเป็น 3 กลุ่ม ประกอบด้วย Smart Farmer ต้นแบบ Existing Smart Farmer และ Developing Smart Farmer ว่าในพื้นที่มีแต่ละกลุ่มเท่าไร และนโยบาย Zoning เป็นเครื่องมือที่สำคัญในการพิจารณาความเหมาะสมของการผลิตสินค้าเกษตร ชนิดต่าง ๆ ในพื้นที่ รวมทั้งนโยบาย Commodity เพื่อเป็นข้อพิจารณาในการกำหนดปริมาณการผลิตสินค้าเกษตรชนิดต่าง ๆ ในพื้นที่เช่นกัน หลังจากนั้น นำข้อมูลทั้งหมดนำเสนอในรูปแบบแผนที่ และเจ้าหน้าที่ของ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ในพื้นที่ไปดำเนินการ

สำหรับตัวอย่างที่ได้นำเสนอ คือ พื้นที่ ต.บ้านพริก อ.บ้านนา จ.นครนายก จากข้อมูลพื้นที่เขตความเหมาะสมในการปลูกข้าว พบว่า ตำบลนี้อยู่ในเขตชั้นความเหมาะสมปานกลาง และเหมาะสมน้อย เมื่อนำข้อมูลเกษตรกรแต่ละรายลงแผนที่ก็ทราบได้ว่าเกษตรกรแต่ละรายลงแผนที่ก็ทราบได้ว่าเกษตรกรที่ยังเป็น Developing Smart Farmer เนื่องจากสาเหตุใด เช่น ปลูกพืชในพื้นที่ไม่เหมาะสม มีกระบวนการผลิตที่ไม่ดี ทำให้สามารถกำหนดโครงการ และกิจกรรมเพื่อพัฒนา และส่งเสริมเกษตรกรรายนั้น ๆ ได้ตรงตามความต้องการ รวมทั้งการดำเนินงาน และการติดต่อประสานงานของ Smart Officer ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในพื้นที่ และองค์ความรู้ทางด้านการเกษตรสาขาต่าง ๆ ของกรมเป็นผู้ให้คำแนะนำ และประสานงานกับทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องภายในพื้นที่ ทั้งภาครัฐ และภาคเอกชน โดยใช้ระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ และการสื่อสารในการช่วยเหลือให้คำปรึกษากับเกษตรกรในพื้นที่

รวมทั้งการเรียนรู้ และถ่ายทอดบทเรียนซึ่งกันและกัน ระหว่าง Smart farmer ต้นแบบ กับเกษตรกรรายอื่น ๆ ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาเกษตรกรพื้นที่ และสินค้าได้อย่างเหมาะสม และสามารถบริหารจัดการการผลิตทางการเกษตรตลอดห่วงโซ่คุณค่าได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยใช้การตลาดเป็นตัวชี้้นำในการส่งเสริมการผลิต ซึ่งตั้งเป้าหมายว่าผลิตออกมาแล้วต้องขายได้ในราคาที่เหมาะสม

2) แนวคิดห่วงโซ่คุณค่า (value chain) การผลิตสินค้าเกษตร

ห่วงโซ่คุณค่า (value chain) การผลิตสินค้าเกษตร เป็นอีกหลักการหนึ่งที่ผู้ร่วมดำเนินการจากทุกภาคส่วน ทั้งหน่วยงานภาครัฐ เอกชน และเกษตรกรในพื้นที่ควรทำความเข้าใจให้ตรงกัน เนื่องจากภายใต้ห่วงโซ่คุณค่าการผลิตสินค้าเกษตรมีกระบวนการ และขั้นตอนรวมทั้งผู้ที่เกี่ยวข้องอยู่เป็นจำนวนมาก และการพัฒนาการผลิตสินค้าเกษตรให้มีประสิทธิภาพ และมีประสิทธิผลต่อทรัพยากรให้มากที่สุด ต้องมีการดำเนินการอย่างสอดคล้องกันตั้งแต่ต้นน้ำจนถึงปลายน้ำ (อ้างอิงจาก สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรที่ 2 เรื่อง การศึกษาวิเคราะห์ด้านเศรษฐกิจสินค้าเกษตรที่สำคัญตามแผนที่ Agri-Map, 2562) (ภาพที่ 2.2)

ภาพที่ 2.2 กรอบแนวคิดห่วงโซ่คุณค่า (value chain) การผลิตสินค้าเกษตร

จากภาพที่ 2.2 กรอบแนวคิดห่วงโซ่คุณค่า (Value chain) การผลิตสินค้าเกษตร อุตสาหกรรมอาหาร และพลังงาน โดยทั่วไปทิศทางของสินค้าเกษตรจะเคลื่อนจากต้นน้ำสู่ปลายน้ำ โดยต้นน้ำจะเป็นด้านการผลิตจากการจัดหาปัจจัยการผลิตเพื่อทำการผลิต การปลูกเลี้ยงจนได้ผลผลิตออกมาส่งต่อไปที่กลางน้ำ เป็นส่วนของการแปรรูปซึ่งต้องจัดหาวัตถุดิบตามความต้องการป้อนสู่กระบวนการแปรรูปให้เป็นสินค้าแต่ละชนิดเพื่อเข้าสู่กลไก ปลายน้ำ ซึ่งเป็นกระบวนการด้านการตลาดสู่ผู้บริโภคทั้งใน และต่างประเทศ

สำหรับทิศทางของผลตอบแทนจะเป็นในทิศทางตรงข้าม กล่าวคือ ผู้บริโภคจะเป็นต้นทางของผลตอบแทนให้กับผู้ที่เกี่ยวข้องในห่วงโซ่คุณค่าการผลิตสินค้าเกษตรชนิดนั้นๆ โดยจ่ายผลตอบแทนให้กับพ่อค้า/นักธุรกิจที่เป็นผู้นำเสนอสินค้า และบริการที่ตรงตามความต้องการของผู้บริโภค โดยพ่อค้า/นักธุรกิจจะเลือกซื้อสินค้าที่มีคุณภาพ/มาตรฐาน จากแหล่งแปรรูปซึ่งอยู่กลางน้ำ ตามปริมาณที่ผู้บริโภคต้องการ ซึ่งเป็นไปตามกลไกตลาด ซึ่งหากมีปริมาณเพิ่มมากขึ้นแหล่งแปรรูปก็จะซื้อผลผลิตทางการเกษตร ซึ่งเป็นวัตถุดิบในการแปรรูปมากขึ้น ให้เกษตรกรสามารถขายผลผลิตทางการเกษตรได้เพิ่มขึ้น ทั้งนี้ ปัจจัยสำคัญในการบริหารจัดการให้ห่วงโซ่คุณค่าการผลิตสินค้าเกษตรแต่ละชนิดให้มีประสิทธิภาพ คือ การสร้างสมดุลระหว่างอุปสงค์ และอุปทานของสินค้าเกษตรแต่ละชนิดในตลาดตั้งแต่ต้นน้ำถึงปลายน้ำ ในสภาพปัจจุบันประเทศไทยยังประสบปัญหาการผลิตที่ไม่สอดคล้องกับความต้องการของตลาด ในสินค้าเกษตรหลายๆชนิด ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญที่สร้างความสูญเสียโอกาสในการพัฒนาต่างๆ ส่งผลต่อความสามารถในการแข่งขันของประเทศ รวมทั้งก่อให้เกิดปัญหาทางเศรษฐกิจ และสังคมตามมาในหลายกรณี กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ซึ่งเป็นหน่วยงานรับผิดชอบในการขับเคลื่อนการผลิตสินค้าเกษตรส่วนต้นน้ำเป็นหลัก และสนับสนุนการขับเคลื่อนส่วนกลางน้ำและปลายน้ำให้กับหน่วยงานต่าง ๆ ต้องทำความเข้าใจโจทย์สำคัญที่ต้องเร่งดำเนินการทั้งในส่วนต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ

2.2.3 แนวคิดการบริหารจัดการผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินโครงการ (Stakeholder)

แนวคิดการมีส่วนร่วมอธิบายตามหลักจริยธรรมสากลแบบเดิมว่าไม่มีความสอดคล้องกับสภาพการณ์และควมมีประสิทธิภาพในการบริหารของกิจการ จึงทำให้สังคมมีการเรียกร้องความรับผิดชอบในการดำเนินธุรกิจต่อสังคม และสิ่งแวดล้อม (ศรีติ ภูมิโพธิ, 2556) แนวคิดเรื่องจริยธรรมการบริหารจึงปรากฏเป็นรูปธรรมและมีลักษณะเฉพาะการบริหารมากขึ้น จนได้รับการยอมรับว่าจริยธรรมการบริหาร เป็นการบริหารเชิงกลยุทธ์อย่างหนึ่ง que เรียกว่า “การบริหารเพื่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย” Strategic Management: A Stakeholder Approach ของ Freeman (Freeman, 1984) ซึ่งเปิดเผยข้อมูลผลกระทบต่อด้านบวก และด้านลบของกิจการต่อเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม จึงน่าจะมีความสำคัญต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้องกับกิจการ

2.2.4 หลักการบริหารจัดการสาธารณภัย

กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย (2547) กำหนดการบริหารจัดการสาธารณภัย ดังนี้

1) กระบวนการดำเนินงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยมี 3 ขั้นตอน คือ การดำเนินการก่อนเกิดภัยเป็นการป้องกัน และลดผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นและพร้อมเผชิญเหตุการณ์ การดำเนินการขณะเกิดภัยเป็นการเข้าไประงับภัยในภาวะฉุกเฉินเพื่อช่วยเหลือผู้ประสบภัยอย่างทันท่วงที และการดำเนินการหลังเกิดภัยเป็นการเข้าไปฟื้นฟูบูรณะพื้นที่ และแก้ปัญหาเยียวยาผู้ประสบภัยทั้งในระยะสั้น และระยะยาวต่อไป

2) การเตือนภัยล่วงหน้าเป็นการให้ข้อมูลข่าวสารตามสถานการณ์จริงในพื้นที่ เพื่อเตรียมความพร้อมหากมีภัยพิบัติเกิดขึ้น เช่น ลดความเสียหายกับผลที่จะตามมา และเป็นการสร้างความเชื่อมั่นด้านความปลอดภัยให้กับประชาชนด้วย

3) การสร้างจิตสำนึกให้กับประชาชนในการมีส่วนร่วมกับทุกภาคส่วนในการแก้ปัญหาภัยพิบัตินี้ อาจเกิดขึ้นมาให้อยู่ในสภาวะการณ์ที่ควบคุมได้ไม่เกิดการเสียหายรุนแรง

2.2.5 กรอบแนวทางการแก้ไขปัญหาคู่ภัยอย่างเป็นระบบ

กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย (2547) กำหนดกรอบแนวทางการแก้ไขปัญหาคู่ภัยอย่างเป็นระบบดังนี้

1) การอำนวยการ (Directing) จัดทำคำสั่งและมอบหมายงาน ประสานงานกับสวนราชการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อร่วมกันบริหารจัดการน้ำอย่างเป็นระบบ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องประกอบด้วยหน่วยงานของกระทรวงมหาดไทยที่ทำการปกครองจังหวัด สำนักงานจังหวัด สำนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยจังหวัด สำนักงานท้องถิ่นจังหวัด สำนักงานโยธาและผังเมืองจังหวัด กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงคมนาคม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หน่วยงานรัฐวิสาหกิจ เช่น ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ชกส.) การไฟฟ้าการประปา และทีมงานด้านประชาสัมพันธ์ รวมทั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อประสานการปฏิบัติภายใต้การกำกับดูแลของผู้ว่าราชการจังหวัดและคณะทำงานระดับจังหวัด

2) การเตรียมความพร้อมและการรองรับสถานการณ์ (Preparation) ดำเนินการจัดเตรียมข้อมูลต่างๆ เพื่อรับรองสถานการณ์ที่เกี่ยวข้อง เช่น ข้อมูลเครื่องจักรกล วัสดุอุปกรณ์ของหน่วยงานที่มีอยู่ ข้อมูลปริมาณน้ำอุทกวิทยา พื้นที่เสี่ยงภัยต่อการเกิดดินโคลนถล่ม น้ำป่าไหลหลาก และพื้นที่น้ำท่วมขัง หมู่บ้าน และตำบลที่ได้รับผลกระทบพร้อมทั้งข้อมูลจำนวนครัวเรือนที่ได้รับผลกระทบมาเป็นฐานข้อมูล เพื่อเตรียมความพร้อมและวางแผนเมื่อเกิดเหตุการณ์ ก็จะใช้เป็นแนวทางในการประสานงานทุกภาคส่วน เพื่อให้ความช่วยเหลือผู้ประสบภัยในพื้นที่ต่อไป

3) การดำเนินการช่วยเหลือ (Response) ในขณะเกิดเหตุน้ำท่วมซึ่งเป็นช่วงที่โกลาหลมาก จำเป็นต้องมีการดำเนินการหลายรูปแบบ อาทิ การจัดหาเครื่องอุปโภคและบริโภคเพื่อช่วยเหลือผู้ประสบภัยในเบื้องต้น และดำเนินการช่วยเหลือในระยะกลางและระยะยาวต่อไป การให้ความช่วยเหลือ ประกอบด้วย การจัดตั้งศูนย์ Call Center การจัดตั้งศูนย์เฉพาะกิจ เพื่อช่วยเหลือผู้ประสบภัยในพื้นที่เกิดเหตุ โดยการสนธิกำลังจากทุกภาคส่วน ทั้งส่วนราชการ ทหาร ตำรวจ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและภาคเอกชน เพื่อจัดเตรียมข้อมูล เครื่องมือ อุปกรณ์ต่าง ๆ รวมทั้งระบบสื่อสาร ระบบข้อมูลข่าวสาร เรือท้องแบน ระบบไฟฟ้า แพยาง ห้องน้ำห้องสุขา เพื่อบริการแก่ผู้ประสบภัย

4) การฟื้นฟูเยียวยา (Recovery) เมื่อพื้นที่หมู่บ้าน ชุมชน ตำบล ได้รับผลกระทบจากอุทกภัย ต้องเร่งประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อดำเนินการฟื้นฟูเยียวยาในทุกด้าน โครงสร้างพื้นฐานที่เสียหาย ได้แก่ เส้นทางคมนาคมการขนส่ง ระบบไฟฟ้า ประปา โรงเรียน ใหญ่กลับคืนสู่สภาพเดิมโดยเร็ว การประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งในระดับสวนกลาง และในระดับพื้นที่ เพื่อดำเนินการบูรณาการซ่อมแซมต่อไป รวมถึงการดูแลสภาพจิตใจของผู้ที่ได้รับผลกระทบจากอุทกภัย อาคารบ้านเรือนที่เสียหายสถานศึกษาที่ได้รับผลกระทบ

5) การป้องกันอย่างยั่งยืน (Prevention) สำหรับแนวคิดเชิงระบบในการป้องกันปัญหาอุทกภัยอย่างยั่งยืนเป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญมาก การป้องกัน คือ การบริหารจัดการน้ำครบวงจร (Flood Management) อันประกอบด้วย การรวบรวม และการกักเก็บน้ำที่จำเป็นในแก้มลิง ใช้ระบบเชื่อมโยงการไหลของน้ำในระบบแก้มลิงเข้าด้วยกันเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของการบริหารจัดการน้ำ และใช้ประโยชน์จากน้ำ เมื่อขาดแคลน แนวคิดการสร้างแหล่งกักเก็บน้ำขนาดใหญ่เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ทั้งในฤดูฝนและฤดูแล้ง ส่วนจะดำเนินการ ในแหล่งน้ำแห่งใดขึ้นอยู่กับการศึกษาที่เป็นไปได้ และการตัดสินใจของผู้มีอำนาจเพื่อกำหนดดำเนินการก่อสร้างต่อไป นอกจากนั้นการปรับปรุงระบบขนส่งน้ำเช่นคูคลองต่าง ๆ เพื่อให้การเดินทางของน้ำเกิดความคล่องตัวการใช้ระบบ Water Way เป็นทางด่วนพิเศษระบายน้ำจากเหนือลงใต้สู่อ่าวไทย และขณะเดียวกันต้องวางแผนการผันน้ำระหว่าง ลุ่มน้ำด้วย เช่น ผันน้ำจากแม่น้ำยมลงสู่มแม่น้ำน่าน เป็นต้น

6) การติดตามประเมินผล (Evaluation) การติดตาม และจัดทำรายงานความก้าวหน้าในการปฏิบัติงานของสวนราชการ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนศึกษาข้อมูลเชิงคุณภาพ และเชิงปริมาณพิจารณาตามความพึงพอใจของประชาชนผู้ที่ได้รับความเดือดร้อนผลลัพธ์ และผลกระทบ ในมิติเศรษฐกิจและสังคม สำหรับการศึกษาในเชิงปริมาณ เพื่อวิเคราะห์ความเป็นไปได้เรื่องการพัฒนาพื้นที่และการบริหารจัดการน้ำอยู่อย่างเป็นระบบก็จะเป็นการแก้ไขปัญหาอย่างยั่งยืนต่อไป

บทที่ 3

ข้อมูลสภาพทั่วไป

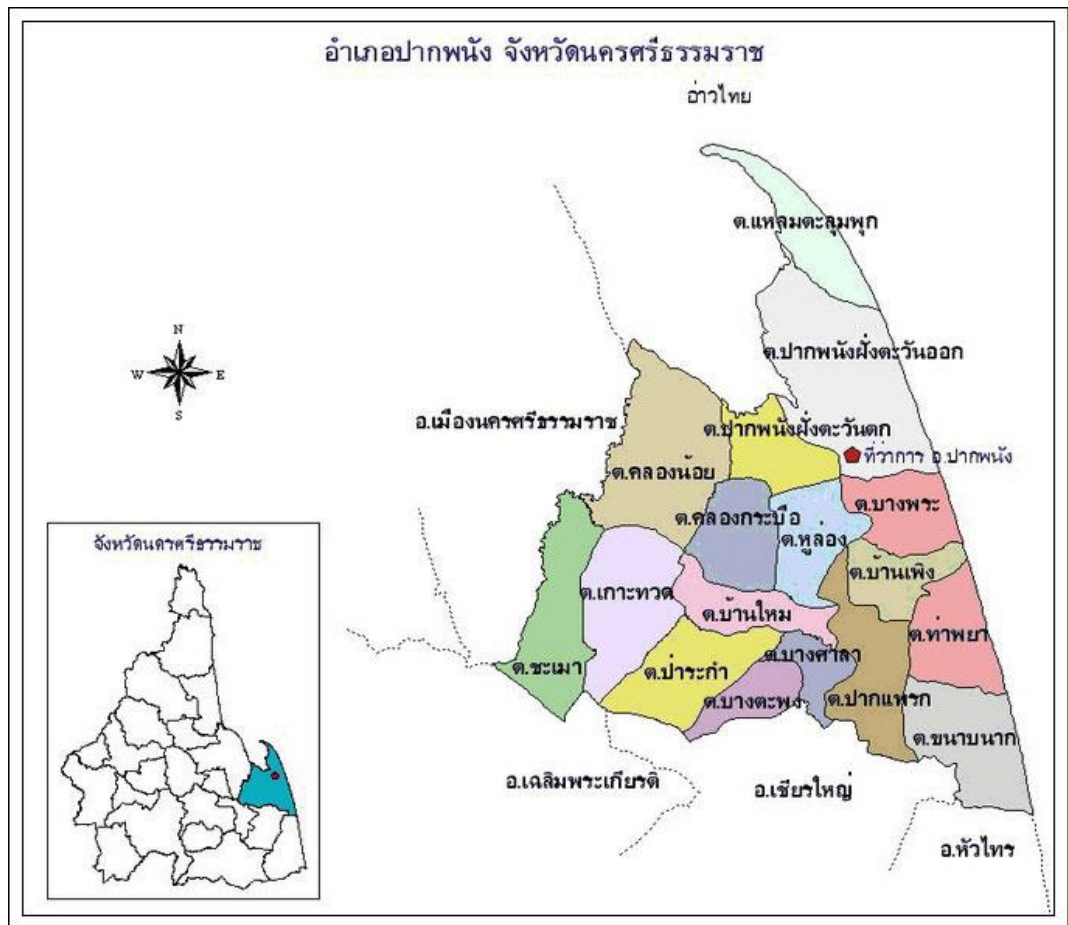
3.1 ข้อมูลทั่วไป

3.1.1 ข้อมูลด้านกายภาพ

อำเภอปากพ่อง ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของจังหวัดนครศรีธรรมราช มีอาณาเขตติดต่อกับเขตการปกครองข้างเคียง ได้แก่ ทิศเหนือ ติดต่อกับอำเภอเมืองนครศรีธรรมราช ทิศตะวันออก ติดต่อกับอำเภอไทย ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภอหัวไทร อำเภอเชียรใหญ่ และอำเภอเฉลิมพระเกียรติ ทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอเมืองนครศรีธรรมราช โดยอำเภอปากพ่อง มีเนื้อที่ประมาณ 530.829 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 331,768.24 ไร่ มีลักษณะเป็นที่ราบลุ่มไม่มีภูเขาหรือเนินสูง มีลำน้ำสำคัญ ได้แก่ แม่น้ำปากพ่อง ซึ่งมีต้นกำเนิดจากภูเขาหลวงที่อยู่ติดเป็นแนวเดียวกันกับเทือกเขาบรรทัด เมืองปากพ่องเป็นเมืองท่ามาตั้งแต่ครั้งอดีต เป็นศูนย์กลางทางการค้า และเศรษฐกิจที่สำคัญ เนื่องจากมีสภาพภูมิประเทศเป็นแหลมยื่นออกไปในทะเล และมีอ่าวภายในบริเวณปากแม่น้ำปากพ่อง เหมาะแก่การเดินเรือ และการกระจายสินค้าต่อไปยังหัวเมืองสำคัญอื่นๆ

ด้านสภาพภูมิอากาศ เนื่องจากจังหวัดนครศรีธรรมราชตั้งอยู่ใกล้เส้นศูนย์สูตร และคาบสมุทรมีเทือกเขานครศรีธรรมราช อยู่ในเขตภูมิอากาศแบบมรสุม ภูมิอากาศจึงมี 2 ฤดู คือ ฤดูร้อน และฤดูฝน กล่าวคือ ฤดูร้อนอยู่ในช่วงระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ถึงพฤษภาคม ส่วนฤดูฝนคือ ตั้งแต่เดือนมิถุนายนถึงมกราคม

ด้านการปกครองของอำเภอปากพ่อง แบ่งออกเป็น 1 เทศบาลเมือง 3 เทศบาลตำบล 13 อบต 142 หมู่บ้าน จำนวนประชากร ณ เดือนธันวาคม พ.ศ. 2553 (สำนักบริหารทะเบียนกรมการปกครอง, 2564) ของอำเภอปากพ่อง มีประชากรทั้งสิ้น 107,631 คน และจำนวนบ้าน 29,624 ครัวเรือน ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรม ได้แก่ ทำนา ทำสวนต่างๆ การประมง ทั้งประมงทะเล ประมงชายฝั่งขนาดเล็ก การประมงน้ำจืด และการเพาะเลี้ยงกุ้ง

ภาพที่ 3.1 แผนที่ตั้ง อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช

สำหรับข้อมูลสภาพทั่วไปด้านกายภาพของพื้นที่เป้าหมายในระดับตำบล มีดังนี้

ตำบลเกาะทวด มีเนื้อที่ประมาณ 51.38 ตารางกิโลเมตรหรือเนื้อที่ประมาณ 32,112.50 ไร่ โดยที่ตั้งของที่ทำการเทศบาลตำบลเกาะทวด อยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ กับที่ว่าการอำเภอปากพนัง ตั้งอยู่เลขที่ 62/1 หมู่ที่ 5 บ้านวัดโบสถ์ ตำบลเกาะทวด อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช รหัสไปรษณีย์ 80330 โดยห่างจากที่ว่าการอำเภอปากพนังประมาณ 24 กิโลเมตร และห่างจากศาลากลาง จังหวัดนครศรีธรรมราช ระยะทางประมาณ 28 กิโลเมตร 2 ลักษณะภูมิประเทศ พื้นที่ทางกายภาพตำบล เกาะทวดเป็นพื้นที่ราบลุ่ม ลักษณะดินเป็นดินเหนียวซึ่งมีคุณสมบัติพิเศษ ก็คือสามารถอุ้มน้ำได้ดี จึงมีความเหมาะสมอย่างยิ่งในการประกอบอาชีพเกษตรกรรม เช่น ทำนา ปลูกผัก ทำไร่ ทำสวน ทิศเหนือ ติดต่อกับตำบลคลองน้อย อำเภอปากพนัง ทิศใต้ ติดต่อกับตำบลเชียรเขา อำเภอเฉลิมพระเกียรติ ทิศตะวันออก ติดต่อกับตำบลบ้านใหม่ ตำบลป่าระกำ อำเภอปากพนัง ทิศตะวันตก ติดต่อกับตำบลชะเมา อำเภอปากพนัง ณ ธันวาคม 2563 ตำบลเกาะทวด มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 5,296 คน และจำนวนบ้าน 1,556 ครัวเรือน

ตำบลคลองน้อย ตั้งอยู่ทางตะวันตกของอำเภopakพนัง โดยห่างจากอำเภopakพนัง ประมาณ 11 กิโลเมตร และอยู่ห่างจากศาลากลางจังหวัดนครศรีธรรมราช ประมาณ 24 กิโลเมตร โดยมีอาณาเขต ติดต่อดังนี้ ทิศเหนือ จด ทะเลอ่าวไทย ทิศใต้ จด ตำบลเกาะหวด ทิศตะวันออก จด ตำบลคลองกระปือ และตำบลปากพนังฝั่งตะวันตก ทิศตะวันตก จด ตำบลบางจาก อำเภอมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ลักษณะภูมิประเทศของตำบลคลองน้อยเป็นที่ราบลุ่ม ฝนตกชุก ในฤดูฝน มีน้ำท่วมขัง เหมาะแก่การทำเกษตร และทำสวนผลไม้ ภูมิอากาศของตำบลคลองน้อย ตั้งอยู่ในเขตร้อน แต่เนื่องจากมีลมทะเลพัดผ่านประจำทำให้อากาศไม่ร้อนจัดและไม่หนาวจัด อุณหภูมิเฉลี่ยตลอดปี ประมาณ 28 องศาเซลเซียส มีลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ และลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือพัดผ่าน ทำให้ช่วงฤดูร้อนจะร้อนตลอดฤดูกาลและฤดูฝนจะมีฝนตกชุก ณ ธันวาคม 2563 ตำบลคลองน้อย มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 11,517 คน และจำนวนบ้าน 3,137 ครัวเรือน

ตำบลชะเมา ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของอำเภopakพนัง โดยอยู่ห่างอำเภopakพนัง ประมาณ 23 กิโลเมตร ลักษณะภูมิประเทศ เป็นพื้นที่ราบลุ่ม เหมาะแก่การทำเกษตร มีน้ำท่วมขัง ช่วงเดือนพฤศจิกายน – มกราคม ซึ่งเป็นช่วงฤดูฝนของทุกปี ส่วนฤดูแล้งในช่วงเดือนมีนาคม – เมษายน และในตำบลชะเมาจะมีปัญหาในด้านการกักเก็บน้ำไว้ในช่วงฤดูแล้งหรือในช่วงที่ต้องการใช้น้ำ เพราะไม่มีแหล่งเก็บน้ำสำรองเพื่อใช้ในยามขาดแคลนน้ำ ลักษณะภูมิอากาศ ตั้งอยู่ในเขตร้อน ริมฝั่งทะเลด้านตะวันออกของภาคใต้ มีลมทะเลพัดผ่าน ทำให้อากาศไม่ร้อนจัดและหนาวจัด อุณหภูมิเฉลี่ยตลอดปี 28 องศาเซลเซียส มีลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้และลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือพัดผ่าน ประกอบกับอยู่ในเขตภูมิอากาศร้อน แบ่งฤดูกาลได้ 2 ฤดู คือ ฤดูร้อนอยู่ระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนเมษายน อากาศค่อนข้างร้อนตลอดฤดูกาล ฤดูฝนแบ่งออกเป็น 2 ช่วง คือ - ตั้งแต่เดือนพฤษภาคมถึงเดือนตุลาคม ได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ - ตั้งแต่เดือนพฤศจิกายนถึงเดือนมกราคม ได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนืออันเป็นช่วงที่มีฝนตกหนักหนาแน่น ลักษณะของดิน เป็นดินเหนียวปนดินร่วน เหมาะแก่การเพาะปลูกทำการเกษตร ณ ธันวาคม 2563 ตำบลชะเมา มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 3,523 คน และจำนวนบ้าน 1,044 ครัวเรือน

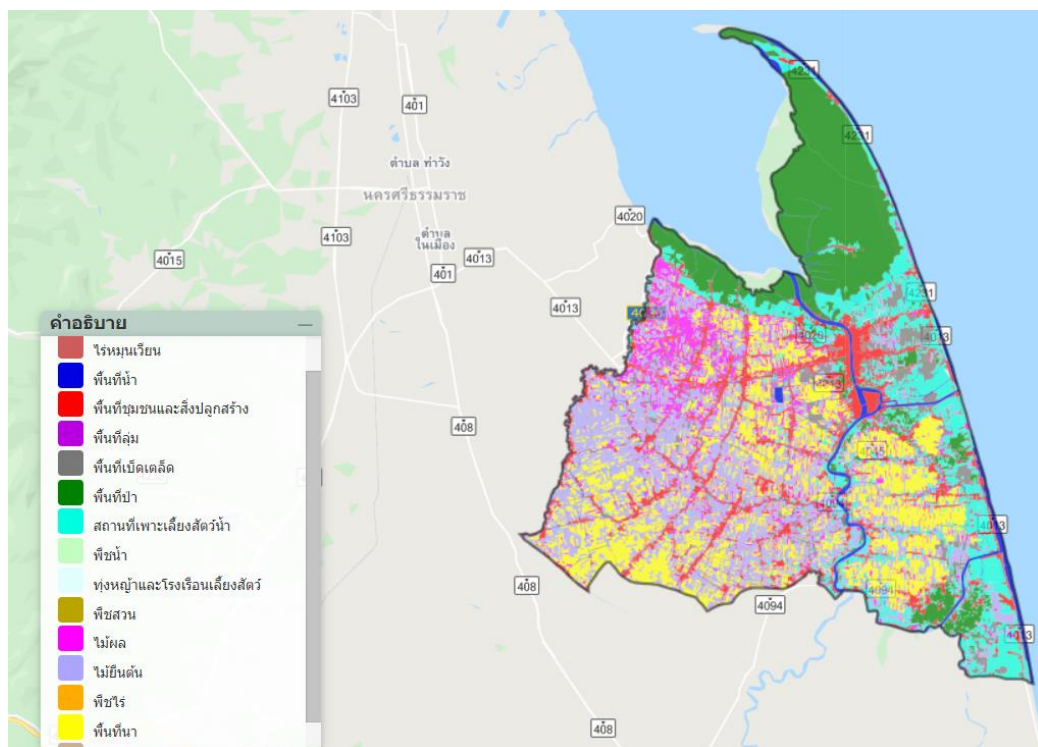
3.1.2 ข้อมูลด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

1) ลักษณะดินในพื้นที่อำเภopakพนัง ประกอบด้วย ลักษณะชุดดิน ดังนี้

(1) **กลุ่มชุดดินที่ 3** ประกอบด้วย ชุดดินบางกอก (Bk) ชุดดินบางเลน (Bl) ชุดดินบางแพ (Bph) ชุดดินฉะเชิงเทรา (Cc) และชุดดินสมุทรปราการ (Sm) พบมากในพื้นที่ อำเภopakพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ได้แก่ ตำบลหูล่อง ตำบลปาระกำ ตำบลปากพนังฝั่งตะวันออก ตำบลปากพนังฝั่งตะวันตก ตำบลปากแพรก ตำบลบ้านใหม่ ตำบลบ้านเพิง ตำบลบางศาลา ตำบลบางพระ ตำบลบางตะพง ตำบลท่าพญา ตำบลชะเมา ตำบลคลองน้อย ตำบลคลองกระปือ ตำบลขนานาก

ตำบลแหลมตะลุมพุก และตำบลเกาะหวด คุณลักษณะของกลุ่มชุดดิน คือ กลุ่มดินเหนียวลึกมาก ที่เกิดจากตะกอนน้ำกร่อย อาจพบชั้นดินเลนของตะกอนน้ำทะเลที่ไม่มีศักยภาพก่อให้เกิดเป็นดินกรด ก้ำมะถัน ภายใต้วงลึก 150 ซม. จากผิวดิน ปฏิกริยาดินเป็นกลางถึงเป็นด่าง การระบายน้ำเร็ว ความอุดมสมบูรณ์ปานกลางถึงสูง โครงสร้างแน่นทึบ ดินแห้งแข็งและแตกกระแหง ทำให้ไถพรวนยาก บางพื้นที่อาจพบชั้นดินเลนที่มีเกลือสะสมอยู่ในดินล่าง และน้ำท่วมขังในฤดูฝน ทำความเสียหายกับพืชที่ไม่ชอบน้ำ

(2) **กลุ่มชุดดินที่ 12** ประกอบด้วย ชุดดินท่าจีน (Tc) พบมากในพื้นที่ อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ได้แก่ ตำบลปากพนังฝั่งตะวันออก ตำบลปากพนังฝั่งตะวันตก ตำบลคลองน้อย และตำบลแหลมตะลุมพุก คุณลักษณะของกลุ่มชุดดินที่ 12 คือ กลุ่มดินเลนเค็มชายทะเล และไม่มีศักยภาพก่อให้เกิดเป็นดินกรดก้ำมะถัน ปฏิกริยาดินเป็นกลางถึงเป็นด่าง การระบายน้ำเร็วมาก ความอุดมสมบูรณ์ปานกลางถึงสูง เป็นดินเลนเค็มที่มีน้ำทะเลท่วมถึงเป็นประจำวัน มีความสามารถในการทรงตัวของต้นพืชต่ำมาก ทำให้พืชล้มง่าย และมีน้ำทะเลท่วมเป็นประจำทุกวัน ไม่เหมาะสมต่อการเกษตรทุกประเภท บางพื้นที่ใช้ทำนาเกลือ และเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ บริเวณพื้นที่ดินเสื่อมโทรมควรปล่อยไว้เป็นป่าธรรมชาติ (ป่าชายเลน) เพื่อเป็นที่อยู่อาศัยและแพร่ขยายพันธุ์ของสัตว์ทะเลต่าง ๆ แต่บางส่วนที่อยู่ห่างทะเลมาก อาจใช้ปลูกพืชทนเค็มได้โดยการยกทรง

ภาพที่ 3.2 การใช้ที่ดิน ของอำเภอปากพนัง

ที่มา: Agri-Map Online, 2564

2) **แม่น้ำสำคัญในพื้นที่อำเภอปากพนัง** ได้แก่ แม่น้ำปากพนัง แม่น้ำปากพนังต้นน้ำ เกิดจากเทือกเขาบรรทัด ในเขตตำบลวังอ่าง อำเภอชะอวด ไหลผ่านอำเภอเชียรใหญ่ อ.ปากพนัง ลงสู่อ่าวไทย บริเวณอ่าวปากพนัง แหลมตะลุมพุก มีความยาวประมาณ 25 กิโลเมตร ในอดีตลุ่มน้ำปากพนัง มีความอุดมสมบูรณ์ทางเกษตรกรรมที่สำคัญแห่งหนึ่งของภาคใต้ ซึ่งเปรียบเสมือนอู่ข้าวอู่น้ำของเมืองนครศรีธรรมราช และยังมีความสำคัญทางด้านพาณิชย์กรรม ซึ่งเป็นเส้นทางในการลำเลียงสินค้าออกสู่ทะเลเพื่อติดต่อกับเมืองอื่นๆ ทั้งในและนอกประเทศ

3) **ระบบชลประทานในพื้นที่อำเภอปากพนัง** อยู่ภายใต้ความดูแลของโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาปากพนังล่าง สำนักงานชลประทานที่ 15 ตั้งอยู่ที่ 61/61 ม.5 ต.หูล่อง อ.ปากพนัง จ.นครศรีธรรมราช รับผิดชอบพื้นที่ในเขตลุ่มน้ำปากพนังตอนล่างทั้งหมด ประกอบด้วยพื้นที่ราบชายฝั่งทะเลด้านตะวันออก ซึ่งมีความสำคัญในการเพาะปลูก โดยมีแม่น้ำปากพนัง ความยาวประมาณ 120 กิโลเมตร เป็นแหล่งน้ำสายหลัก หล่อเลี้ยงพื้นที่ทั้ง 2 ฝั่ง ครอบคลุมพื้นที่ในเขตอำเภอปากพนัง และบางส่วนของอำเภอเชียรใหญ่ อำเภอหัวไทร อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จ.นครศรีธรรมราช มีพื้นที่โครงการรวมทั้งสิ้น 696,600 ไร่ พื้นที่ชลประทาน 377,300 ไร่ และพื้นที่รับประโยชน์ 673,638 ไร่

โดยกรมชลประทานได้เริ่มวางโครงการชลประทานในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังตั้งแต่ปีพ.ศ. 2496 โดยเริ่มก่อสร้างประตูระบายน้ำ 1 แห่ง เมื่อปี พ.ศ. 2496 คือ ประตูระบายน้ำบางจาก และทำการศึกษา สภาวะต่างๆสภาพภูมิประเทศ สภาพแหล่งน้ำและสภาวะเศรษฐกิจ เพื่อกำหนดแผนแม่บทและใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติงานด้านชลประทาน โดยระยะแรกระหว่างปี พ.ศ. 2496-2521 ได้ก่อสร้างอาคารชลประทานขนาดกลางปิดคลองสายใหญ่เพื่อป้องกันน้ำเค็มและระบายน้ำช่วงฤดูน้ำหลาก จำนวน 7 แห่ง ได้แก่

(1) ประตูระบายน้ำบางจาก ปิดคลองบางจาก ที่บ้านบางจากตรงรอยต่อระหว่างคลองบางจากกับคลองชะเมา ตำบลบางจาก อำเภอเมือง เพื่อป้องกันน้ำเค็มจากคลองบางจาก – เก็บน้ำจืด และระบายน้ำเมื่อฤดูน้ำหลากหรือเมื่อมีน้ำมากเกินความจำเป็น ก่อสร้างระหว่างปี พ.ศ. 2496-2505

(2) ฝ่ายท่าพญา ปิดกั้นคลองท่าพญาที่ชายทะเล บ้านท่าพญา ตำบลท่าพญา อำเภอปากพนัง เพื่อป้องกันน้ำเค็มเก็บกักน้ำจืดไว้ที่ระดับที่เหมาะสมกับการเพาะปลูกและระบายน้ำเมื่อฤดูน้ำหลาก ก่อสร้างระหว่างปี 2498 – 2502 ขณะนี้ (2545) ได้ทำการรื้อย้ายอาคารแล้ว เพราะพื้นที่ชายทะเลจากทะเลเข้ามาประมาณ 3.00 กม. พื้นที่ที่ทำนาข้าวเปลี่ยนเป็นการเลี้ยงกุ้งกุลาดำด้วย น้ำทะเล กรมชลประทานได้เปลี่ยนจุดสร้างอาคารป้องกันน้ำเค็ม และเก็บกักน้ำจืดมาสร้างเป็นประตูระบายน้ำในคลองท่าพญา ที่บ้านในทวดห่างจากชายทะเลเข้ามาประมาณ 3.000 กม. ที่แนวคัน แบ่งเขตน้ำจืด – น้ำเค็ม ในปี 2545 แล้ว

(3) ประตูละบายน้ำสุขุม ปิดคลองสุขุมที่บ้านคลองขุด ตำบลปากพ่องฝั่งตะวันตก อำเภopakพ่อง เพื่อป้องกันน้ำเค็มจากแม่น้ำปากพ่อง เก็บน้ำจืดและระบายน้ำเมื่อฤดูน้ำหลาก หรือเมื่อมีน้ำมากเกินความจำเป็น ก่อสร้างระหว่างปี 2512 – 2513

(4) ประตูละบายน้ำบ่อคณที ปิดกั้นร่องน้ำที่ชายทะเล บ้านบ่อคณที ตำบลขนานบก อำเภopakพ่อง เพื่อป้องกันน้ำเค็ม เก็บกักน้ำจืดในทุ่งตะลุมพุก และระบายน้ำเมื่อฤดูน้ำหลาก หรือเมื่อมีน้ำมากเกินความจำเป็น ก่อสร้างระหว่างปี 2516 – 2518 ขณะนี้ (2545) ได้รื้อถอนอาคารแล้ว เพราะไม่มีความจำเป็นในการใช้งาน เนื่องจากสภาพพื้นที่ได้เปลี่ยนแปลงไป พื้นที่ทำนาข้าว เปลี่ยนเป็นการเลี้ยงกุ้งกุลาดำด้วยน้ำทะเล

(5) ประตูละบายน้ำเชียรใหญ่ ปิดคลองเชียรใหญ่ ที่บ้านท้องลำเจียก ตำบลท้องลำเจียก อำเภอเชียรใหญ่ เพื่อป้องกันน้ำเค็มจากแม่น้ำปากพ่อง เก็บน้ำจืดและระบายน้ำเมื่อฤดูน้ำหลาก หรือเมื่อมีน้ำมากเกินความจำเป็น ก่อสร้างระหว่างปี 2515-2518

(6) ประตูละบายน้ำบางไทร ปิดคลองบางไทรที่บ้านใหม่ท่าข้ามควาย ตำบลบ้านใหม่ อำเภopakพ่อง เพื่อป้องกันน้ำเค็มจากแม่น้ำปากพ่อง เก็บน้ำจืดและระบายน้ำเมื่อฤดูน้ำหลาก หรือเมื่อมีน้ำมากเกินความจำเป็น ก่อสร้างระหว่างปี 2515-2518

(7) ประตูละบายน้ำคลองซ้อง ปิดคลองซ้องที่บ้านน้ำบ่อ ตำบลแม่เจ้าอยู่หัว อำเภอเชียรใหญ่ เพื่อป้องกันน้ำเค็มจากแม่น้ำปากพ่อง เก็บน้ำจืดและระบายน้ำเมื่อฤดูน้ำหลากหรือเมื่อมีน้ำมากเกินความจำเป็น ก่อสร้างระหว่างปี 2519-2521

ต่อมาในปี พ.ศ. 2526 – 2529 ได้พิจารณาขุดลอกคลองธรรมชาติทั้งฝั่งซ้าย และฝั่งขวา ของแม่น้ำปากพ่อง พร้อมทั้งก่อสร้างอาคารบังคับน้ำต่างๆ สำหรับการปรับปรุงโครงการในระยะยาว ได้เริ่มตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2525 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน

3.1.3 ศักยภาพด้านการเกษตร และการผลิตสินค้าเกษตรสำคัญในระดับพื้นที่

ในพื้นที่อำเภopakพ่องส่วนใหญ่เกษตรกรนิยมปลูกข้าวนาปี ข้าวนาปรัง และไม้ผล สำหรับปฏิทินการเพาะปลูก และปฏิทินผลผลิตสินค้าเกษตรสำคัญที่ออกสู่ตลาดของอำเภopakพ่อง จังหวัดนครศรีธรรมราช พิจารณาได้ ดังนี้

การปลูกข้าว ในปีเพาะปลูก 2559/60 – 2562/63 ของอำเภopakพ่อง มีพื้นที่ปลูก 37,941 ไร่ 36,443 ไร่ 50,121 ไร่ และ 64,664 ไร่ ตามลำดับ ซึ่งจะเห็นได้ว่า ตั้งแต่ปีเพาะปลูก 2559/60 - 2562/63 เนื้อที่เพาะปลูกข้าวนาปีโดยภาพรวมในพื้นที่อำเภopakพ่องมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 70.43 โดยแหล่งผลิตสำคัญ ที่มีเนื้อที่เพาะปลูกข้าวนาปีมากที่สุด ได้แก่ ตำบลปากแพรก 7,905.12 ไร่ รองลงมาคือ ตำบลชะเมา 7,764.89 ไร่ ตำบลเกาะทวด 6,844.72 ไร่ ตำบลป่าระกำ 6,721.27 ไร่ ตำบลบ้านเพิง 5,567.43 ไร่ ตำบลคลองกระปือ 4,972.22 ไร่ ตำบลท่าพญา 4,136.22 ไร่ ตำบลหูล่อง 3,083.28 ไร่ ตำบลคลองน้อย 2,922.91 ไร่ ตำบลบ้านใหม่ 2,556.17 ไร่ ตำบลปากพ่องฝั่งตะวันออก

2,381.67 ไร่ ตำบลบางตะพวง 2,166.49 ไร่ ตำบลขนานบนาก 1,739.77 ไร่ ตำบลบางศาลา 876.10 ไร่ และตำบลบางพระ 512.25 ไร่ ตามลำดับ (กรมพัฒนาที่ดิน, 2564)

เมื่อพิจารณาปฏิทินการปลูกข้าวในพื้นที่อำเภอปากพนัง ดังตารางที่ 3.1 เห็นได้ว่า เกษตรกรในพื้นที่อำเภอปากพนังจะต้องเริ่มปลูกข้าวให้เสร็จภายในเดือนกุมภาพันธ์ โดยเก็บเกี่ยวให้เสร็จภายในเดือนเมษายน และจำหน่ายผลผลิตให้เสร็จสิ้นภายในเดือนเมษายน

ตารางที่ 3.1 ปฏิทินการปลูกข้าวในพื้นที่อำเภอปากพนัง

กิจกรรม	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
ปลูก	←	→				←						→
ดูแลรักษา	←			→			←					→
เก็บเกี่ยว	←			→							←	→
จำหน่ายผลผลิต	←			→				←				→

ที่มา : สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2564)

การปลูกไม้ผล ในปีเพาะปลูก 2559/60 – 2562/63 ของอำเภอปากพนัง มีพื้นที่ปลูก 27,281 ไร่ โดยแยกเป็น ตำบลคลองน้อย 11,530.30 ไร่ ตำบลเกาะหวด 2,494.54 ไร่ ตำบลคลองกระปือ 2,157.69 ไร่ ตำบลปากพนังฝั่งตะวันออก 1,885.07 ไร่ ตำบลหูล่อง 1,534.42 ไร่ ตำบลบ้านใหม่ 1,346.74 ไร่ ตำบลป่าระกำ 1,266.00 ไร่ ตำบลปากแพรก 1,114.03 ไร่ ตำบลชะเมา 786.56 ไร่ ตำบลบ้านเพิง 778.17 ไร่ ตำบลบางตะพวง 672.63 ไร่ ตำบลท่าพญา 619.93 ไร่ ตำบลบางศาลา 531.81 ไร่ ตำบลขนานบนาก 433.18 ไร่ ตำบลแหลมตะลุมพุก 77.20 ไร่ และตำบลบางพระ 52.98 ไร่ ตามลำดับ

ตารางที่ 3.2 ร้อยละของปฏิทินผลผลิตสินค้าเกษตรสำคัญที่ออกสู่ตลาดในพื้นที่จังหวัดนครศรีธรรมราช

ชนิดสินค้า	ปฏิทินผลผลิตสินค้าเกษตรสำคัญที่ออกสู่ตลาดในพื้นที่จังหวัดนครศรีธรรมราช (ร้อยละ) ปี 2562/63											
	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
ข้าวนาปี	2.82	17.31	12.48	23.44	-	-	-	-	7.09	26.91	9.95	3.77
ข้าวนาปรัง	-	-	-	-	-	2.58	17.48	19.30	52.27	8.37	-	-
มะพร้าว	16.86	5.49	12.16	6.65	8.67	6.94	10.98	3.07	9.29	3.73	10.75	5.41
ปาล์มน้ำมัน	5.24	7.52	8.46	9.32	9.54	10.18	10.19	8.98	8.39	8.08	7.61	6.49

ที่มา : สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2564)

3.1.4 ลักษณะการทำการเกษตรในพื้นที่อำเภอปากพนัง

การใช้ที่ดินในโครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ปี 2562 ของกรมพัฒนาที่ดิน สามารถสรุปประเภทการใช้ที่ดินของพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง ที่มีเนื้อที่ทั้งหมด 1,989,932 ไร่

(1) พื้นที่เกษตรกรรม เนื้อที่ 1,225,265 ไร่ หรือร้อยละ 61.57 ประกอบด้วย

(1.1) พื้นที่นาข้าว	เนื้อที่	440,152 ไร่
(1.2) พื้นที่ไม้ยืนต้น	เนื้อที่	515,838 ไร่
(1.2.1) พื้นที่ปลูกยางพารา	เนื้อที่	390,906 ไร่
(1.2.2) พื้นที่ปลูกปาล์มน้ำมัน	เนื้อที่	89,456 ไร่
(1.2.3) พื้นที่ปลูกสนประดิพัทธ์	เนื้อที่	32,558 ไร่
(1.2.4) พื้นที่ปลูกไม้ยืนต้นอื่นๆ	เนื้อที่	2,918 ไร่
(1.3) พื้นที่ปลูกไม้ผล	เนื้อที่	132,594 ไร่
(1.4) พื้นที่ปลูกพืชสวน/พืชไร่	เนื้อที่	23,093 ไร่
(1.5) พื้นที่ปลูกพืชไร่อื่นๆ	เนื้อที่	1,621 ไร่
(1.6) พื้นที่ทุ่งหญ้าและโรงเรือนเลี้ยงสัตว์	เนื้อที่	2,477 ไร่
(1.7) พื้นที่สถานที่เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ	เนื้อที่	132,594 ไร่

(2) พื้นที่ป่าไม้ เนื้อที่ 348,680 ไร่ ร้อยละ 17.54 ประกอบด้วย ป่าดิบรอสภาพฟื้นฟู ป่าดิบสมบูรณ์ ป่าชายเลนรอสภาพฟื้นฟู ป่าชายเลนสมบูรณ์ ป่าพรุรอสภาพฟื้นฟู และป่าพรุสมบูรณ์

(3) พื้นที่น้ำ เนื้อที่ 45,992 ไร่ ร้อยละ 2.31 ประกอบด้วย แม่น้ำลำคลอง ทะเลสาบ บึง อ่างเก็บน้ำ บ่อน้ำในไร่นา และคลองชลประทาน

(4) พื้นที่ชุมชนและสิ่งก่อสร้าง เนื้อที่ 159,520 ไร่ ร้อยละ 8.01 ประกอบด้วย ตัวเมือง ย่านการค้า หมู่บ้าน สถานที่ราชการ สนามบิน สถานีรถไฟ ท่าเรือ ถนน นิคมอุตสาหกรรม โรงงานอุตสาหกรรม และสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ

(5) พื้นที่เบ็ดเตล็ด เนื้อที่ 210,880 ไร่ ร้อยละ 10.60 ประกอบด้วย ทุ่งหญ้า ไม้ละเมาะ พื้นที่ลุ่ม เหมืองแร่ บ่อลูกรัง และพื้นที่ถมดิน

3.2 การดำเนินงานพัฒนาการเกษตรในพื้นที่อำเภอปากพนัง

งานพัฒนาด้านการเกษตรในพื้นที่อำเภอปากพนัง ซึ่งเป็นพื้นที่ส่วนหนึ่งของพื้นที่พัฒนา ภายใต้โครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ทุกหน่วยงานในสังกัด กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้ร่วมกันดำเนินการ โดยมีนโยบายหลักในการดำเนินงาน คือ

- 1) ปรับปรุงการผลิตข้าวให้มีผลผลิตสูงทั้งปริมาณและคุณภาพ
- 2) ส่งเสริมให้มีการทำการเกษตรแบบผสมผสาน โดยเน้นเพื่อให้เกิดการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน
- 3) กำหนดการทำนาแก้งให้มีขอบเขตที่ชัดเจน และมีการพัฒนาระบบการเลี้ยงกุ้งแบบยั่งยืน พร้อมฟื้นฟูสภาพสิ่งแวดล้อมที่เคยได้รับผลเสียจากบ่อแก้ง
- 4) อนุรักษ์ป่า ดิน และน้ำ พร้อมฟื้นฟูธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เสื่อมโทรมให้มีสภาพที่ดี
- 5) การพัฒนาองค์การ การจัดการของเกษตรกร ได้แก่ การร่วมกันจัดตั้งสหกรณ์เสรีตามแนวพระราชดำริ ร่วมกันพัฒนาอาชีพการแปรรูปผลผลิต และการจัดการผลผลิตอย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งการปรับระบบบริหารจัดการ เพื่อเปิดโอกาสให้เกษตรกร องค์กรการเกษตร องค์กรพัฒนาเอกชน หน่วยงานต่าง ๆ เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนามากขึ้น

ทั้งนี้ เมื่อการก่อสร้างโครงสร้างพื้นฐานด้านชลประทานแล้วเสร็จ เป้าหมายของการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง คือ ปรับปรุงฐานะความเป็นอยู่ ด้านเศรษฐกิจ และสังคมของราษฎรในพื้นที่ให้ดีที่สุดและยั่งยืนต่อไป แต่เนื่องจากเป็นโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ ที่มีรูปแบบการบริหารจัดการหลายด้าน ทั้งด้านจัดการน้ำ ด้านอาชีพ ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งทั้งหมดนี้จะต้องบริหารจัดการโครงการแบบบูรณาการ และให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมมากที่สุด ดังนี้

3.2.1 การบริหารจัดการน้ำ

การบริหารจัดการน้ำเป็นส่วนสำคัญในการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง เนื่องจากลุ่มน้ำปากพนัง มีปัญหาและปัจจัยเกี่ยวข้องต่างๆ ที่ซับซ้อน มีความพิเศษและแตกต่างไปจากพื้นที่อื่น จึงได้นำเครื่องมือและเทคโนโลยีที่ทันสมัย เข้ามาใช้ในการดำเนินการ เพื่อการตัดสินใจตามเกณฑ์และแนวทางที่กำหนดให้เกิดประโยชน์สูงสุด การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมได้กำหนดแนวทางการบริหารจัดการน้ำลุ่มน้ำปากพนังแบบผสมผสาน เหมาะสมตามสภาวะธรรมชาติ โดยพิจารณาจากสภาพภูมิอากาศ สภาพพื้นที่ และลักษณะการจัดการลุ่มน้ำซึ่งได้กำหนดตามความต้องการและวัตถุประสงค์ดังนี้

- 1) การบริหารจัดการเพื่อการกักเก็บน้ำ ตามวัตถุประสงค์หลักของโครงการระยะเวลาดำเนินการประมาณ กลางเดือนมกราคม ถึง กลางเดือนกันยายน
- 2) การบริหารจัดการเพื่อการฟื้นฟูนิเวศแหล่งน้ำ ตามความต้องการของประชาชน และอยู่ในเกณฑ์กำหนดการดำเนินการบริหารจัดการระยะเวลาดำเนินการประมาณกลางเดือนกันยายน ถึง กลางเดือนพฤศจิกายน
- 3) การบริหารจัดการเพื่อการระบายน้ำ ตามวัตถุประสงค์รองของโครงการระยะเวลาดำเนินการ ประมาณ กลางเดือนพฤศจิกายน ถึง กลางเดือนมกราคม

สำหรับการดำเนินการตามวัตถุประสงค์ของโครงการ สามารถจัดสรรน้ำตามความต้องการ ทั้งด้านปริมาณ และคุณภาพ เพื่อกิจกรรมต่างๆ เกิดผลประโยชน์กับส่วนใหญ่ได้ในระดับหนึ่ง ในส่วนผู้ได้รับผลกระทบ ก็ไม่ได้ละเลยที่จะรับฟังและ ให้การช่วยเหลือ กรณีการฟื้นฟูนิเวศแหล่งน้ำ ได้มีการศึกษาพัฒนาเพื่อความเหมาะสมในการจัดการ เพราะนิเวศแหล่งน้ำเป็นนิเวศหลัก ที่มีอิทธิพล ต่อความสมดุลของระบบนิเวศลุ่มน้ำปากพนังโดยรวม

ทั้งนี้ ปัญหาการบริหารจัดการน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง ตามรายงานของโครงการ ส่งน้ำและบำรุงรักษาปากพนังล่าง ประกอบด้วย 6 ประเภท ได้แก่

- 1) น้ำแล้ง มีข้อจำกัดจากพื้นที่กักเก็บน้ำต้นทุนมีน้อย
- 2) น้ำท่วม เนื่องจากบางช่วงระดับน้ำทะเลหนุนสูง ทำให้ไม่สามารถระบายน้ำออกนอกพื้นที่ได้

- 3) น้ำเปรี้ยว ในพื้นที่ป่าพรุควนเคร็ง

- 4) น้ำเค็ม ซึ่งเกิดจากการรุกตัวของน้ำเค็มโดยเฉพาะช่วงฤดูแล้ง

- 5) น้ำกร่อย ใช้วิธีบังคับน้ำสำหรับพื้นที่ป่าจากซึ่งเป็นอาชีพดั้งเดิมของคนลุ่มน้ำปากพนัง

- 6) น้ำเน่าเสีย เนื่องจากระยะเวลาที่ใช้ในการปิดประตูระบายน้ำเพื่อกักเก็บน้ำ ในการทำการเกษตรนานหลายเดือน จึงต้องทำการบำบัดน้ำก่อนระบายสู่ทะเล

ประกอบกับปัจจุบันเกษตรกรมีการปรับเปลี่ยนจากพื้นที่นาข้าวมาเป็นสวนปาล์มน้ำมัน ซึ่งเป็นพืชที่ใช้น้ำมาก จึงทำให้น้ำเพื่อการเกษตรไม่เพียงพอในช่วงฤดูแล้ง และสถานการณ์อุทกภัย ในห้วง 2 ปีที่ผ่านมา มีพื้นที่น้ำท่วมในเขตลุ่มน้ำปากพนังประมาณ 3 แสนไร่ แต่ด้วยข้อจำกัด ด้านคมนาคม ถนนกีดขวางเส้นทางน้ำ จึงต้องใช้ระยะเวลาในการระบายน้ำสู่อ่าวไทยและ อ่าวปากพนังล่าช้า

สำหรับการบริหารจัดการน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังในปี 2564 ในช่วงฤดูแล้ง มีการวางแผนเพิ่มปริมาณน้ำต้นทุนในคลองหลักเพิ่มอีก 10 เซนติเมตร จากเดิม 70 เซนติเมตร จึงทำให้มีน้ำต้นทุนในการบริหารจัดการ จำนวน 25,000,000 ล้านลูกบาศก์เมตร และหากฝนทิ้งช่วงนาน จะดำเนินการสนับสนุนเครื่องสูบน้ำขนาดใหญ่ในพื้นที่ เพื่อให้การช่วยเหลือเกษตรกรในการดูแลผลผลิต ซึ่งมีเนื้อที่กว่า 220,000 ไร่ แบ่งเป็นนาข้าวประมาณ 70,000 ไร่ และสวนปาล์มกว่า 100,000 ไร่ สำหรับการแก้ไขปัญหาอุทกภัยในฤดูฝนได้ของบประมาณในการก่อสร้างประตูระบายน้ำเพิ่ม จำนวน 2 ช่อง และเครื่องสูบน้ำ จำนวน 2 เครื่อง ติดตั้งประจำที่ประตูระบายน้ำบางไทร เพื่อช่วยเหลือเกษตรกรในระยะยาว

เดือน	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
สภาพภูมิอากาศ	ฤดูฝน					ฤดูร้อน			ฤดูหนาว			
	น้ำหลาก					น้ำแล้ง			น้ำท่วม			
	น้ำท่วม					น้ำแล้ง			น้ำท่วม			
สภาพพื้นที่	น้ำท่วม					น้ำแล้ง			น้ำท่วม			
	น้ำท่วม					น้ำแล้ง			น้ำท่วม			
การจัดการลุ่มน้ำ	น้ำท่วม					น้ำแล้ง			น้ำท่วม			
	น้ำท่วม					น้ำแล้ง			น้ำท่วม			

ภาพที่ 3.3 ปฏิทินการบริหารจัดการน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังในปี 2564

3.2.2 ด้านการพัฒนาอาชีพและส่งเสริมรายได้

เมื่อการพัฒนาให้เป็นแหล่งน้ำจัด บรรเทาปัญหาการขาดแคลนน้ำ เพื่ออุปโภค บริโภค การเกษตรและอื่นๆ ตลอดจนสามารถบรรเทาความเดือดร้อน สูญเสียในด้านเศรษฐกิจ และชีวิตความเป็นอยู่ของราษฎร กิจกรรมต่อเนื่องที่ต้องดำเนินการต่อไป คือการส่งเสริมอาชีพให้กับชุมชนท้องถิ่น ทั้งผู้ที่ได้ประโยชน์และเกิดผลกระทบจะต้องพัฒนาจนกว่าจะสามารถดำรงชีวิตได้ในวิถีชีวิตที่ควรจะได้ผลตอบแทนที่ดีกว่าเดิม การพัฒนาอาชีพภาคเกษตรกรรมได้ดำเนินการต่อเนื่อง ตั้งแต่เริ่มดำเนินการก่อสร้างโครงการเมื่อโครงการสร้างพื้นฐานด้านชลประทานแล้วเสร็จ จึงได้มีการดำเนินการปรับเปลี่ยนอาชีพผู้เลี้ยงกุ้งทะเลในเขตน้ำจืดที่ชัดเจนขึ้น

แม้ว่าผลการดำเนินงานที่ผ่านมา ได้สนองแนวพระราชดำริในขั้นต้นแล้วก็ตาม แต่พระราชประสงค์ที่ให้โครงการนี้เกิดขึ้นยังไม่บรรลุเป้าหมาย ยังคงต้องจัดการแก้ไขปัญหาคความเดือดร้อนของราษฎรต่อไป เนื่องจากเป็นโครงการขนาดใหญ่ที่มีรูปแบบการบริหารจัดการหลายด้าน จึงต้องบูรณาการและให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมมากที่สุด จึงได้แบ่งการบริหารจัดการหลักออกเป็นด้านต่าง ๆ

นอกจากนี้ รายงานผลสัมฤทธิ์การพัฒนาอาชีพและส่งเสริมรายได้โครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังฯ ซึ่งเก็บรวบรวมและประเมินติดตามโดยสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรที่ 8 พบว่า รายได้เงินสดทางการเกษตร เพิ่มขึ้นร้อยละ 35.55 รายได้เงินสดนอกการเกษตร เพิ่มขึ้นร้อยละ 85.93 ภาพรวมรายได้เงินสดเพิ่มขึ้นจากปี 2551/52 ร้อยละ 62.65 ในปี 2559/60 ส่วนดัชนีความผาสุกของเกษตรกรทั้ง 5 ด้าน ประกอบด้วย ด้านเศรษฐกิจ ด้านสุขภาพอนามัย ด้านการศึกษา ด้านสังคม และด้านสิ่งแวดล้อม เพิ่มขึ้นจาก 81.93 ปี 2559 เป็นร้อยละ 83.38 ในปี 2560

บทที่ 4

ผลการศึกษา

ผลการศึกษาแนวทางการบริหารจัดการพื้นที่และสินค้าเกษตรที่สำคัญในพื้นที่ประสภภัยพิบัติข้าชาก กรณีศึกษาการถอดบทเรียนจากพื้นที่อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช แบ่งการวิเคราะห์ข้อมูลเป็น 3 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อค้นพบตามแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนใน 3 มิติ

ส่วนที่ 2 ผลสรุปจากจัดประชุม Focus Group

ส่วนที่ 3 แนวทางการบริหารจัดการพื้นที่และสินค้าเกษตรที่สำคัญในพื้นที่ประสภภัยพิบัติข้าชาก

4.1 ข้อค้นพบตามแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนใน 3 มิติ

การศึกษาค้นหาข้อค้นพบครั้งนี้อาศัยกรอบการวิเคราะห์ตามแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนใน 3 มิติ ได้แก่ มิติด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มิติด้านเศรษฐกิจ มิติด้านสังคม เพื่อวิเคราะห์ข้อค้นพบจากแหล่งข้อมูลแต่ละแหล่งทั้งจากข้อมูลแผนที่แสดงความเหมาะสมเพื่อการบริหารจัดการเชิงรุก (Agri-Map) จากข้อมูลเกษตรกร และจากข้อมูลผลการดำเนินงานของหน่วยงานในระดับพื้นที่ที่เกี่ยวข้อง รายละเอียดดังนี้

4.1.1 ข้อค้นพบจากพื้นที่ความเหมาะสมของการปลูกข้าวตาม Agri-Map

อาศัยกรอบการวิเคราะห์ตามหลักการพัฒนาที่ยั่งยืนในมิติด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดย สศท.8 ค้นพบข้อมูลพื้นที่ความเหมาะสมของการปลูกข้าวตามแผนที่ Agri-map ของพื้นที่ปลูกข้าวในพื้นที่อำเภอปากพนัง พบว่า

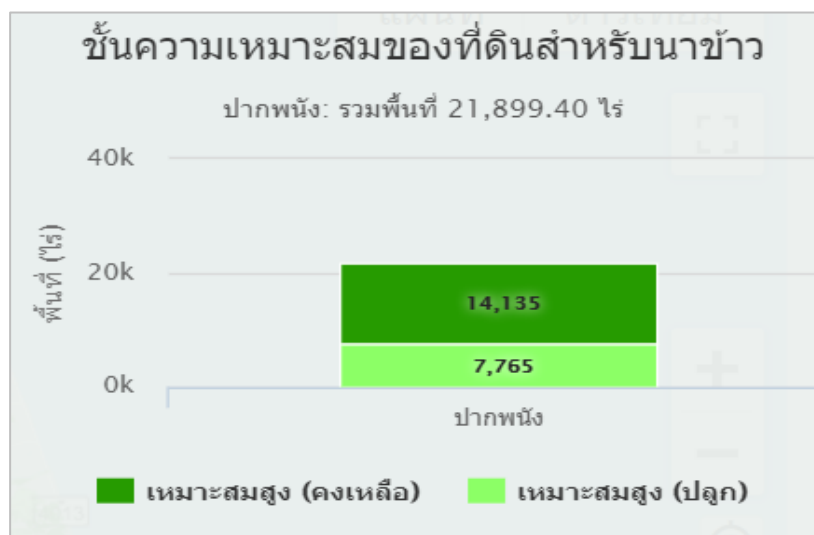
(1) พื้นที่นาข้าวในชั้นความเหมาะสมต่างๆ ของอำเภอปากพนัง มีพื้นที่รวม 60,150.51 ไร่ โดยพบว่า ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ที่มีความเหมาะสมสูง 60,092.72 ไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ 99.9 และเป็นพื้นที่ที่ไม่เหมาะสมเพียง 57.79 ไร่ หรือร้อยละ 0.09 และหากพิจารณาในพื้นที่เป้าหมาย 3 ตำบลพบว่าทุกตำบลมีการปลูกข้าวในเขตความเหมาะสมสูงทั้งหมด ได้แก่ ตำบลเกาะทวด มีพื้นที่นาข้าวในชั้นความเหมาะสมสูง 6,844.71 ไร่ รองลงมาคือ ตำบลชะเมา มีพื้นที่นาข้าวในชั้นความเหมาะสมสูง 7,764.89 ไร่ และตำบลคลองน้อย มีพื้นที่นาข้าวในชั้นความเหมาะสมสูง 2,292.91 ไร่ (ภาพที่ 4.1)

(2) ความเหมาะสมของที่ดินสำหรับนาข้าว ของอำเภอปากพนัง มีพื้นที่รวม 21,899.40 ไร่ แบ่งได้เป็น พื้นที่เหมาะสมสูง (คงเหลือ) 14,134.5 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 64.54 ของพื้นที่นาข้าวทั้งอำเภอ และเป็นพื้นที่เหมาะสมสูง (ปลูก) 7,764.9 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 35.45 ของพื้นที่นาข้าวทั้งอำเภอ (ภาพที่ 4.2)

ซึ่งสามารถยืนยันได้ว่าทั้ง 3 ตำบลเป้าหมาย มีความเหมาะสมที่จะเป็นพื้นที่ส่งเสริมการปลูกข้าวในมิติด้านกายภาพของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม อย่างไรก็ตาม ควรพิจารณามิติด้านเศรษฐกิจว่ามีความคุ้มค่าต่อการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่ดิน น้ำ และคุ้มค่ากับผลตอบแทนจากการลงทุนหรือไม่ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต และลดความเสี่ยงจากการปลูกพืชเชิงเดี่ยว

ภาพที่ 4.1 พื้นที่ปลูกข้าวในชั้นความเหมาะสมต่างๆ ของอำเภอปากพนัง
ที่มา: Agri-Map Online, 2564

ภาพที่ 4.2 พื้นที่ความเหมาะสมของการปลูกข้าวของอำเภอปากพนัง
ที่มา: Agri-Map Online, 2564

4.1.2 ข้อค้นพบจากการวิเคราะห์ข้อมูลของกลุ่มตัวอย่างเกษตรกร

ข้อมูลจากการการศึกษาภาวะเศรษฐกิจสังคมของครัวเรือนเกษตรกรในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ปีการเพาะปลูก 2563/2564 ของสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรที่ 8 ภายใต้แผนแม่บทโครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง อันเนื่องมาจากพระราชดำริ สรุปตามหลักการพัฒนาที่ยั่งยืนใน 3 มิติ ได้แก่ มิติด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มิติด้านเศรษฐกิจ และมิติด้านสังคม แบ่งผลวิเคราะห์หลายประเด็น เช่น สภาพครัวเรือนเกษตรกรและพื้นที่ถือครองการเกษตร การเป็นสมาชิกของกลุ่ม รายได้ - รายจ่ายครัวเรือน ต้นทุนและผลตอบแทนสินค้าเกษตรสำคัญในพื้นที่อำเภอปากพนัง และปัญหา ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมของเกษตรกรกลุ่มตัวอย่างในแต่ละมิติ เป็นต้น ดังนี้

(1) มิติด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

(1.1) ด้านพื้นที่ถือครอง พบว่า ครัวเรือนเกษตรกรตัวอย่างมีพื้นที่ถือครองเฉลี่ย จำนวน 18.10 ไร่ ต่อครัวเรือน ลักษณะการถือครองเป็นพื้นที่ถือครองเป็นของตนเอง ร้อยละ 73.27 เป็นพื้นที่เช่า และได้ทำฟรี ร้อยละ 18.42 และ 8.31 ตามลำดับ มีพื้นที่ที่อยู่ในเขตชลประทาน ร้อยละ 61.93 พื้นที่ที่อยู่นอกเขตชลประทาน ร้อยละ 38.07 ของพื้นที่ของเกษตรกรทั้งหมด (ตารางที่ 4.1)

(1.2) สภาพดินของครัวเรือนเกษตรกร พบว่า ครัวเรือนเกษตรกรไม่มีปัญหาของดิน ร้อยละ 93.55 และมีปัญหาของดิน ร้อยละ 6.45 โดยปัญหาที่พบ คือเป็นดินเปรี้ยว ร้อยละ 62.50 รองลงมาคือดินปนทราย และอื่นๆ (ดินเป็นกรด) ร้อยละ 18.75 เท่ากัน (ตารางที่ 4.1)

ตารางที่ 4.1 ข้อมูลเกษตรกรในพื้นที่เป้าหมาย มิติด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

หน่วย : ครัวเรือน

รายการ	เฉลี่ย	ร้อยละ
1. จำนวนพื้นที่ถือครอง (ไร่/ครัวเรือน)	18.10	
2. การถือครองที่ดิน		100.00
- ของตนเอง		73.27
- เช่า		18.42
- ทำฟรี		8.31
- อื่นๆ (ไม่มีเอกสารสิทธิ์)		-
3. จำนวนพื้นที่แยกตามพื้นที่ชลประทาน		100.00
- ในเขตชลประทาน		61.93
- นอกเขตชลประทาน		38.07
- ที่อยู่อาศัย/ไม่ระบุ		3.97
4. สภาพของดิน		100.00
- ดินมีปัญหา (ดินเปรี้ยว ดินปนทราย อื่นๆ)		6.45
- ไม่มีปัญหาของดิน		93.55

ที่มา: จากการสำรวจ

(2) **มิติด้านเศรษฐกิจ** พิจารณาจากรายได้ รายจ่ายครัวเรือน ในปี 2563/2564 ซึ่งประกอบด้วย รายได้เงินสดทางการเกษตรและนอกเกษตร รายจ่ายเงินสดทางการเกษตรและนอกเกษตร โดยรายได้รายจ่ายดังกล่าว จะนำไปสู่การวิเคราะห์หารายได้เงินสดสุทธิทางการเกษตร รายได้เงินสดสุทธิครัวเรือน รายได้เงินสดสุทธิต่อคน และเงินสดคงเหลือก่อนชำระหนี้ หรือเงินออม ดังนี้

(2.1) **รายได้เงินสดรวม** ประกอบด้วย รายได้เงินสดทางการเกษตร และรายได้เงินสดนอกการเกษตร (ตารางที่ 4.2 - 4.3) โดยพบว่า

1) **รายได้เงินสดทางการเกษตร** รายได้เงินสดทางการเกษตร เฉลี่ยครัวเรือนละ 198,814.80 บาท พบว่า ส่วนใหญ่ เป็นรายได้จากการขายผลผลิตด้านพืช ร้อยละ 59.16 ของรายได้ทางการเกษตรทั้งหมด เป็นรายได้ด้านพืช มีมูลค่าเฉลี่ย 117,622.84 บาทต่อครัวเรือน โดยส่วนใหญ่ ได้จากการขายปาล์มน้ำมัน ร้อยละ 28.62 ยางพารา ร้อยละ 20.13 ส้มโอ ร้อยละ 12.72 ข้าวนาปี ร้อยละ 20.09 ข้าวนาปรัง ร้อยละ 11.10 ไร่นาสวนผสม ร้อยละ 2.86 มังคุด ร้อยละ 2.40 พืชผัก ร้อยละ 0.55 ไร่จากร้อยละ 0.29 มะพร้าว ร้อยละ 1.15 และลองกอง ร้อยละ 0.09 ในส่วนของรายได้จากการขายผลผลิต

ด้านปศุสัตว์ ร้อยละ 8.52 ของรายได้ทางการเกษตรทั้งหมด ซึ่งมีมูลค่าเฉลี่ย 16,944.44 บาทต่อครัวเรือน แหล่งรายได้ด้านปศุสัตว์ พบว่า ร้อยละ 41.73 เป็นรายได้จากการขายสุกร รองลงมา คือ รายได้จาก การขายโคเนื้อ แพะ และไก่พื้นเมือง/ไก่ชน/ไก่ไข่ ร้อยละ 38.60, 18.78 และ 0.89 ตามลำดับ ในส่วนของรายได้จากการขายผลผลิตด้านประมง ร้อยละ 16.53 ของรายได้ทางการเกษตรทั้งหมด ซึ่งรวมแล้วมีมูลค่าเฉลี่ย 32,861.05 บาทต่อครัวเรือน แหล่งรายได้ด้านประมง พบว่า ร้อยละ 80.04 เป็นรายได้จากการขายปลาต่างๆ รองลงมา คือ รายได้จาก การขายกุ้ง ร้อยละ 18.27 ส่วนที่เหลือ ร้อยละ 15.79 เป็นรายได้อื่นทางการเกษตร ซึ่งมีมูลค่าเฉลี่ย 31,386.46 บาทต่อครัวเรือน แหล่งรายได้อื่นทางการเกษตร พบว่าส่วนใหญ่เป็นรายได้จากคนในครัวเรือนรับจ้างทางการเกษตร และนำพาหะไปรับจ้างขนผลผลิต เป็นต้น

2) รายได้เงินสดนอกการเกษตร รายได้เงินสดนอกการเกษตร เฉลี่ยครัวเรือนละ 65,062.42 บาท หรือร้อยละ 24.66 ของรายได้ทั้งหมด พบว่า ส่วนใหญ่เป็นรายได้จากเงินเดือน เฉลี่ยครัวเรือนละ 21,907.07 บาท ร้อยละ 33.67 รองลงมาเป็นรายได้จากคนในครัวเรือนรับจ้างนอกการเกษตร เฉลี่ยครัวเรือนละ 18,555.56 บาท ร้อยละ 28.52 เป็นรายได้จากกำไรการค้าขาย เฉลี่ยครัวเรือนละ 7,979.80 บาท ร้อยละ 12.27 การได้รับการช่วยเหลือ เฉลี่ยครัวเรือนละ 6,959.60 บาท ร้อยละ 10.70 ลูกหลานส่งให้ เฉลี่ยครัวเรือนละ 6,131.31 บาท ร้อยละ 9.42 และอื่นๆ ได้แก่ เงินพนัน เสี่ยงโชค เงินประกัน/ฌาปนกิจ อื่นๆนอกเกษตรในฟาร์ม (ขายขนม) ให้บริการนอกการเกษตร ดอกเบี้ย/ปันผล และเงินจากพิธีกรรมต่าง ๆ รวมเฉลี่ยครัวเรือนละ 3,529.09 บาท ร้อยละ 5.43

3) รายได้เงินสดรวม ครัวเรือนเกษตรมีรายได้เงินสดรวมเฉลี่ย 263,877.22 บาทต่อครัวเรือน ในจำนวนนี้ เป็นรายได้เงินสดทางการเกษตร เฉลี่ยครัวเรือนละ 198,814.80 บาท หรือร้อยละ 75.34 ของรายได้เงินสดรวม เป็นรายได้จากการทำกิจกรรมนอกการเกษตร เฉลี่ยครัวเรือนละ 65,062.42 บาท หรือร้อยละ 24.66 ของรายได้เงินสดรวม

(2.2) รายจ่ายเงินสดรวม ประกอบด้วย รายจ่ายเงินสดทางการเกษตร และรายจ่ายนอกการเกษตร ดังนี้

1) รายจ่ายเงินสดทางการเกษตร ครัวเรือนเกษตรมีรายจ่ายเงินสดทางการเกษตร ปี 2563/2564 เฉลี่ย 71,281.81 บาทต่อครัวเรือน พบว่า ร้อยละ 59.72 ของรายจ่ายเงินสดทางการเกษตรเป็นรายจ่ายเพื่อการลงทุนในกิจกรรมการผลิตด้านพืช เฉลี่ยครัวเรือนละ 42,568.72 บาท ส่วนใหญ่เป็นค่าใช้จ่ายในการลงทุน ทำกิจกรรมการเกษตร คือ ค่าปุ๋ย ค่าจ้างเก็บเกี่ยวค่าพันธุ์พืช ค่าเตรียมแปลงปลูก ค่าน้ำมันเชื้อเพลิง และ ค่าสารเคมี รายจ่ายเพื่อการลงทุนกิจกรรมการผลิตด้านปศุสัตว์ ร้อยละ 5.91 เฉลี่ยครัวเรือนละ 4,211.57 บาท ส่วนใหญ่เป็นรายจ่าย

ในเรื่องของการซื้อพันธุ์สัตว์ อาหารสัตว์ ค่าวัสดุ และรายจ่ายเพื่อการลงทุน ในกิจกรรมการผลิต ด้านประมง ร้อยละ 32.22 เฉลี่ยครัวเรือนละ 22,968.94 บาท ส่วนใหญ่เป็นค่าใช้จ่ายเรื่อง การซื้อพันธุ์กุ้ง อาหาร ค่าวัสดุ และค่าจ้างลอกบ่อ ส่วนที่เหลือเป็นรายจ่ายอื่นทางการเกษตร ร้อยละ 2.15 เฉลี่ยครัวเรือนละ 1,533.59 บาท ส่วนใหญ่เป็นรายจ่ายในการซ่อมเครื่องจักร และซื้อเครื่องจักร อุปกรณ์การเกษตร เป็นต้น

2) **รายจ่ายเงินสดนอกการเกษตร** ครัวเรือนเกษตรมีรายจ่ายเงินสดนอก การเกษตรทั้งหมดเฉลี่ยครัวเรือนละ 103,415.86 บาท พบว่า องค์ประกอบส่วนใหญ่ของรายจ่ายนอก การเกษตร เป็นค่าเชื้อเพลิง/ไฟฟ้า เฉลี่ยครัวเรือนละ 13,511.82 บาท รองลงมาเป็นค่าซ่อมแซมบ้าน เฉลี่ยครัวเรือนละ 13,303.03 บาท ค่าใช้จ่ายในการศึกษา เฉลี่ยครัวเรือนละ 11,907.98 บาท ค่าบริจาค/ทำบุญประเพณี เฉลี่ยครัวเรือนละ 8,175.76 บาท และค่าน้ำประปา เฉลี่ยครัวเรือนละ 8,144.34 บาท

3) **รายจ่ายเงินสดรวม** พบว่า รายจ่ายเงินสดรวมของครัวเรือน เฉลี่ยครัวเรือนละ 174,697.67 บาท โดยมีรายจ่ายเงินสดทางการเกษตร คิดเป็นร้อยละ 40.80 และรายจ่ายนอกการเกษตร คิดเป็นร้อยละ 59.20 ของรายจ่ายเงินสดรวม

(2.3) **รายได้เงินสดสุทธิ** เมื่อนำรายได้เงินสดทางการเกษตร และรายจ่ายเงินสดทาง การเกษตรมาหักลบกัน ปรากฏว่า ครัวเรือนเกษตรในพื้นที่โครงการ มีรายได้เงินสดสุทธิทางการเกษตร ปี 2563/2564 เฉลี่ยครัวเรือนละ 127,532.99 บาท เมื่อรวมรายได้เงินสดนอกการเกษตรแล้ว ครัวเรือน เกษตรกรมีรายได้เงินสดสุทธิต่อครัวเรือน เฉลี่ยครัวเรือนละ 192,595.41 บาท และมีรายได้เงินสด สุทธิเฉลี่ยต่อคน 55,663.41 บาท และเมื่อนำรายจ่ายที่ใช้จ่ายเพื่อการอุปโภคบริโภคในครัวเรือน หรือ รายจ่ายเงินสดนอกการเกษตร มาหักออกจากรายได้เงินสดสุทธิครัวเรือน ปรากฏว่าครัวเรือนเกษตร ในพื้นที่โครงการฯ มีเงินสดคงเหลือก่อนการชำระหนี้ หรือเงินออมเท่ากับ 89,179.55 บาท

(2.4) **ทรัพย์สินของครัวเรือน** จากการศึกษาทรัพย์สินในช่วงปี 2563/2564 ของ ครัวเรือนเกษตรที่อยู่ในพื้นที่โครงการฯ พบว่า โดยเฉลี่ยแล้วกลุ่มครัวเรือนเกษตรที่สำรวจมีทรัพย์สิน คิดเป็นมูลค่าเฉลี่ยครัวเรือนละ 3,200,123.30 บาท ทรัพย์สินที่เกษตรกรครอบครอง ประกอบด้วย ทรัพย์สินทางการเกษตร และทรัพย์สินนอกการเกษตร ซึ่งสัดส่วนของทรัพย์สินทางการเกษตรเฉลี่ย 2,406,776.77 บาท หรือร้อยละ 75.21 ของมูลค่าทรัพย์สินทั้งหมด ประกอบด้วยทรัพย์สินคงที่ ร้อยละ 93.33 ทรัพย์สินดำเนินงาน ร้อยละ 3.57 และทรัพย์สินหมุนเวียน ร้อยละ 3.09 ของมูลค่าทรัพย์สิน ทางการเกษตร ส่วนทรัพย์สินนอกการเกษตร คิดเป็นร้อยละ 24.79 ของมูลค่าทรัพย์สินทั้งหมด โดยทรัพย์สินที่มีมูลค่าค่อนข้างสูง คือ บ้าน/ไร่/ที่อยู่อาศัย รองลงมารถยนต์/รถบรรทุกที่ดินนอก การเกษตร ตามลำดับ

(2.5) มูลค่าทรัพย์สินสุทธิและความสามารถในการชำระคืนเงินกู้ เมื่อพิจารณาฐานะความมั่นคงและความสามารถในการชำระคืนเงินกู้ โดยพิจารณาจากดัชนีชี้วัดที่สำคัญ คือ มูลค่าทรัพย์สินเกษตรสุทธิ และสัดส่วนทรัพย์สินต่อหนี้สิน ในภาพรวมของครัวเรือนในพื้นที่โครงการ พบว่าในปี 2563/2564 ทุกครัวเรือนมีมูลค่าทรัพย์สินเกษตรสุทธิเป็นค่าบวก รวมทั้งสัดส่วนสุทธิ สัดส่วนดำเนินการ และสัดส่วนหมุนเวียน ยังคงมีค่ามากกว่าหรือเท่ากับ 1 ประกอบกับค่าของ Debt-Equity Ratio ค่อนข้างต่ำ แสดงว่า เกษตรกรทุกครัวเรือนมีความมั่นคงในการประกอบอาชีพและมีความสามารถหาเงินมาชำระคืนเงินกู้ได้ไม่ว่าจะเป็นหนี้สินระยะสั้น หรือระยะยาว โดยมีสัดส่วนสุทธิอยู่ที่ 14.35

(2.6) แหล่งเงินกู้ของครัวเรือนเกษตร พบว่า ในปี 2563/2564 ครัวเรือนเกษตรมีหนี้สิน ร้อยละ 61.62 ของทั้งหมด และไม่มีหนี้สิน ร้อยละ 38.38 ของทั้งหมด โดยในส่วนที่มีหนี้สิน ครัวเรือนนั้น ส่วนใหญ่จะกู้ยืมเงินมาจาก ธ.ก.ส. ร้อยละ 95.08 รองลงมาคือ กู้ยืมเงินมาจากกองทุนหมู่บ้าน ร้อยละ 32.79 กู้ยืมเงินมาจากสหกรณ์การเกษตร ร้อยละ 14.75 และกู้ยืมเงินมาจากกลุ่มออมทรัพย์และกู้ยืมเงินมาจากอื่นๆ ได้แก่ ธนาคารพาณิชย์ ธนาคารออมสิน ร้อยละ 6.56 เท่ากันสำหรับวัตถุประสงค์ในการกู้เงิน พบว่า ส่วนใหญ่ครัวเรือนเกษตรกู้เงินมาใช้ในภาคเกษตร ร้อยละ 75.41 ได้แก่ ซื้อพันธุ์พืช/สัตว์ ร้อยละ 70.49 ซื้อปัจจัยการผลิต ร้อยละ 52.46 ซื้อเครื่องจักร/อุปกรณ์เกษตร ร้อยละ 13.11 ซื้อที่ดินเกษตร ร้อยละ 9.84 สร้างโรงเรือน ร้อยละ 3.28 และกู้เงินมาใช้นอกภาคเกษตร ร้อยละ 50.82 ได้แก่ กู้เงินมาเพื่อใช้จ่ายในครัวเรือน ร้อยละ 24.59 กู้เงินมาเพื่อการศึกษา ร้อยละ 24.59 กู้เงินมาซ่อมแซม/ปรับปรุงบ้าน ร้อยละ 11.48 ใช้หนี้เดิม ร้อยละ 3.28 และอื่นๆ (ลงทุน ซื้อรถยนต์ ซื้อบ้าน) ร้อยละ 13.11

ตารางที่ 4.2 ข้อมูลเกษตรกรในพื้นที่เป้าหมาย มิติด้านเศรษฐกิจ

รายการ	เป็นเงิน (บาท/ ครัวเรือน)	ร้อยละ
1.รายได้เงินสตรวม	263,877.22	100.00
1.1 รายได้เงินสตรวมทางการเกษตร	198,814.80	75.34
- พืช	117,622.84	59.16
- ปศุสัตว์	16,944.44	8.52
- ประมง	32,861.05	16.53
- อื่นๆ	31,386.46	15.79
1.2 รายได้เงินสตรวมนอกการเกษตร	65,062.42	24.66
2.รายจ่ายเงินสตรวม	174,697.67	100.00
2.1 รายจ่ายเงินสตรวมทางการเกษตร	71,281.81	40.80
- พืช	42,567.72	59.72
- สัตว์	4,211.57	5.91
- ประมง	22,968.94	32.22
- อื่นๆ	1,533.59	2.15
2.2 รายจ่ายเงินสตรวมนอกการเกษตร	103,415.86	59.20
3.รายได้เงินสตรวมสุทธิทางการเกษตร	127,532.99	
4.รายได้เงินสตรวมสุทธิครัวเรือน	192,595.41	
5.รายได้เงินสตรวมสุทธิต่อคน	55,663.41	
6.เงินสดคงเหลือก่อนชำระหนี้หรือเงินออม	89,179.55	

ที่มา: จากการสำรวจ, สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรที่ 8

หมายเหตุ : รายได้เงินสตรวมสุทธิทางการเกษตร = รายได้เงินสตรวมทางการเกษตร - รายจ่ายเงินสตรวมทางการเกษตร

รายได้เงินสตรวมสุทธิครัวเรือน = รายได้เงินสตรวมสุทธิทางการเกษตร + รายได้เงินสตรวมนอกการเกษตร

เงินสดคงเหลือก่อนชำระหนี้ = รายได้เงินสตรวมสุทธิครัวเรือน - รายจ่ายเงินสตรวมนอกการเกษตร

ตารางที่ 4.3 รายได้-รายจ่าย และรายได้สุทธิทางการเกษตรของครัวเรือนเกษตร ปี 2563/2564

หน่วย : บาท/ครัวเรือน

รายการ	รวมรายได้		รวมรายจ่าย		รายได้สุทธิ	
	เป็นเงิน	ร้อยละ	เป็นเงิน	ร้อยละ	เป็นเงิน	ร้อยละ
ด้านพืช						
นาปี	23,634.34	20.09	14,851.29	34.89	8,783.05	11.70
นาปรัง	13,053.09	11.10	9,277.97	21.80	3,775.13	5.03
ยางพารา	23,674.19	20.13	3,663.64	8.61	20,010.56	26.66
ปาล์มน้ำมัน	33,663.23	28.62	11,167.91	26.24	22,495.32	29.97
ไร่จาก	345.45	0.29	70.20	0.16	275.25	0.37
มังคุด	2,823.23	2.40	572.17	1.34	2,251.06	3.00
ลองกอง	101.01	0.09	13.89	0.03	87.12	0.12
ส้มโอ	14,961.62	12.72	1,106.77	2.60	13,854.85	18.46
มะพร้าว	1,350.51	1.15	1,188.89	2.79	161.62	0.22
พืชผัก	646.46	0.55	212.08	0.50	434.38	0.58
สวนผสม	3,369.70	2.86	442.92	1.04	2,926.78	3.90
รวมพืช	117,622.84	100.00	42,567.72	100.00	75,055.12	100.00
ด้านปศุสัตว์						
โคเนื้อ	6,540	38.60	554	13.15	5,986.41	47.02
สุกร	7,071	41.73	1,798	42.69	5,272.73	41.41
แพะ	3,182	18.78	1,718	40.80	1,463.64	11.49
ไก่พื้นเมือง/ ไก่ชน/ไก่ไข่	151.52	0.89	141.41	3.36	10.10	0.08
รวมปศุสัตว์	16,944.44	100.00	4,211.57	100.00	12,732.88	100.00
ด้านประมง						
กุ้ง	6,002.53	18.27	2,872.73	12.51	3,129.80	31.64
ปลาต่างๆ	26,302.97	80.04	19,141.67	83.34	7,161.30	72.39
ปู	555.56	1.69	954.55	4.16	-398.99	-4.03
รวมประมง	32,861.05	100.00	22,968.94	100.00	9,892.11	100.00

ที่มา: จากการสำรวจ, สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรที่ 8

(3) มิติด้านสังคม จากการสำรวจข้อมูลทั่วไปของเกษตรกร ในปี 2563/2564 มีดังนี้

(3.1) ด้านสถานะของครัวเรือน พบว่า จำนวนสมาชิกในครัวเรือนมีจำนวนเฉลี่ย 3.46 คน ต่อครัวเรือน โดยหัวหน้าครัวเรือนมีอายุเฉลี่ย 57.85 ปี หัวหน้าครัวเรือนส่วนใหญ่ได้รับการศึกษาในระดับประถมศึกษา เฉลี่ยคิดเป็นร้อยละ 50.51 ของครัวเรือนทั้งหมด รองลงมาเป็นระดับมัธยมศึกษา ร้อยละ 38.38 ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) และประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) ร้อยละ 5.05 เท่ากัน และระดับปริญญาตรี ร้อยละ 1.01 (ตารางที่ 4.4)

(3.2) การเป็นสมาชิกของกลุ่มของครัวเรือนเกษตรกร พบว่า ครัวเรือนเกษตรกรไม่ได้เป็นสมาชิกกลุ่ม ร้อยละ 6.06 ของทั้งหมด และเป็นสมาชิกของกลุ่ม ร้อยละ 93.94 โดยส่วนใหญ่ครัวเรือนเกษตรกรจะเป็นสมาชิกกลุ่มเกษตรกร ร้อยละ 68.69 รองลงมาเป็นสมาชิกกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ร้อยละ 62.63 สมาชิกกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ ร้อยละ 51.52 สมาชิกกลุ่มชาวนา ร้อยละ 27.27 และอื่นๆ (สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกี่ยวกับการเกษตร กลุ่มแม่บ้าน) เฉลี่ยร้อยละ 19.19 ของทั้งหมด (ตารางที่ 4.4)

ตารางที่ 4.4 ข้อมูลเกษตรกรในพื้นที่เป้าหมาย มิติด้านสังคม

หน่วย : ครัวเรือน

รายการ	เฉลี่ย	ร้อยละ
1. อายุของหัวหน้าครัวเรือน (ปี)	57.85	
2. จำนวนสมาชิกในครัวเรือน (คน)	3.46	
3. ระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน		100
- ไม่ได้เรียน		-
- ระดับประถม		50.51
- ระดับมัธยม		38.38
- ปวช.		5.05
- ปวส.		5.05
-ปริญญาตรี		1.01
- สูงกว่าปริญญาตรี		-
4. การเป็นสมาชิกกลุ่ม		100.00
- กลุ่มเกษตรกร/วิสาหกิจชุมชน/สหกรณ์การเกษตร		68.69
- กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง		62.63
- กลุ่มสัจจะออมทรัพย์		51.52
- กลุ่มชานา		27.27
- อื่น ๆ (สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกี่ยวกับการเกษตร กลุ่มแม่บ้าน)		19.19
- ไม่ได้เป็นสมาชิก		6.06

ที่มา : จากการสำรวจ, สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรที่ 8 (2564)

หมายเหตุ : หนึ่งครัวเรือนเป็นได้มากกว่าหนึ่งกลุ่มสมาชิก

(4) ต้นทุนและผลตอบแทนการผลิตข้าวในพื้นที่อำเภอปากพนัง

จากการศึกษารายได้ผลตอบแทนการผลิตข้าวของจังหวัดนครศรีธรรมราช ในปีเพาะปลูก 2562/2563 โดยจำแนกตามเขตความเหมาะสมของพื้นที่ปลูก (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรที่ 8, 2563) พบว่า ผลผลิตข้าวในเขตพื้นที่เหมาะสม (S1 S2) เฉลี่ยอยู่ที่ 480.8 กิโลกรัมต่อไร่ มีต้นทุนการผลิตเฉลี่ย 3,108.7 บาทต่อไร่ หรือ 6.47 บาทต่อกิโลกรัม ในขณะที่เกษตรกรขายได้ ในราคาเฉลี่ย 6.48 บาทต่อกิโลกรัม จะได้รับผลตอบแทน 3,115.3 บาทต่อไร่ และได้รับผลตอบแทนสุทธิเฉลี่ย 6.6 บาทต่อไร่

ส่วนในเขตพื้นที่ไม่เหมาะสม (S3 N) ผลผลิตเฉลี่ย อยู่ที่ 318.02 กิโลกรัมต่อไร่ มีต้นทุนการผลิตเฉลี่ย 3,168.5 บาทต่อไร่ หรือ 9.96 บาทต่อกิโลกรัม ในขณะที่เกษตรกรขายได้ในราคาเฉลี่ย 6.48 บาทต่อกิโลกรัม จะได้รับผลตอบแทน 2,060.8 บาท และได้รับ ผลตอบแทนสุทธิ -1,107.7 บาทต่อไร่ (ตารางที่ 4.5)

นอกจากนี้ จากการศึกษายังพบว่า มีปัญหาและข้อจำกัดของสินค้าข้าวในพื้นที่ ได้แก่

- 1) ราคาข้าวไม่พอใจให้เกษตรกรขยายพื้นที่ทำนา
- 2) เกษตรกรปรับเปลี่ยนพื้นที่ทำนาไปทำสวนไม้ผลไม่ยืนต้นทดแทนเนื่องจากให้ผลตอบแทนที่ต่ำกว่าส่งผลให้พื้นที่ทำนาลดลงมากในปัจจุบัน
- 3) ต้นทุนสูง ทั้งปัจจัยการผลิต แรงงานคน แรงงานเครื่องจักร ไม่คุ้มกับการลงทุนฯ - ฤดูกาลเปลี่ยนแปลง น้ำท่วม ฝนแล้ง ไม่แน่นอน โรคแมลงรบกวน
- 4) เกษตรกรใช้สารเคมีมากเป็นอันตรายต่อสุขภาพ
- 5) ชาตผู้สืบทอดอาชีพ เกษตรกรทำนาส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ ลูกหลานไม่สนใจที่จะสืบทอดอาชีพนี้

ตารางที่ 4.5 ต้นทุนการผลิตข้าวปี 2562 จังหวัดนครศรีธรรมราช แยกตามความเหมาะสมของพื้นที่
หน่วย : บาทต่อไร่

รายการ	พื้นที่เหมาะสม (S1)	พื้นที่ไม่เหมาะสม (N)
1. ต้นทุนผันแปร	2,314.4	2,374.2
2. ต้นทุนคงที่	794.2	794.3
3. ต้นทุนรวมต่อไร่	3,108.7	3,168.5
4. ต้นทุนรวมต่อกิโลกรัม	6.47	9.96
5. ผลผลิตต่อไร่ (กิโลกรัม)	480.8	318.02
6. ราคาที่เกษตรกรขายได้ที่ไร่นา (บาท/กก.)	6.48	6.48
7. ผลตอบแทนต่อไร่ (บาท)	3,115.3	2,060.8
8. ผลตอบแทนสุทธิต่อไร่ (บาท)	6.6	-1,107.7

ที่มา: จากการสำรวจ, สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรที่ 8 (2563)

(5) ปัญหาและข้อเสนอแนะเพิ่มเติมของเกษตรกรกลุ่มตัวอย่างแต่ละมิติ

1) ปัญหาและข้อเสนอแนะของเกษตรกรในพื้นที่ของมิติด้านทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ปัญหาน้ำท่วมขังนานและระบายช้าในช่วงฤดูฝน บางปีส่งผลให้พื้นที่ไร่นาเสียหาย ไม่สามารถทำนาได้ตามปกติ

ข้อเสนอแนะ: ต้องการสนับสนุนเครื่องสูบน้ำผลักดันน้ำในช่วงเกิดเหตุภัยพิบัติ เพื่อเร่งระบายน้ำและลดความเสียหาย และสื่อสารเตือนภัยล่วงหน้าให้เกษตรกรทราบ เพื่อวางแผนการผลิตได้อย่างเหมาะสม

2) ปัญหาและข้อเสนอแนะของเกษตรกรในพื้นที่ของมิติด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ ต้นทุนการผลิตข้าวสูง จากค่าปัจจัยการผลิต อาทิ ค่าปุ๋ย ค่ายาปราบแมลงศัตรูพืช และค่าแรงงาน และปัญหาขาดแคลนเงินทุน (กรณีได้รับผลกระทบจากภัยพิบัติธรรมชาติ)

ข้อเสนอแนะ: การรวมกลุ่มผู้ผลิต เพื่อจัดหาปัจจัยการผลิตและการบริหารจัดการร่วมกัน รวมทั้งเพื่อสร้างอำนาจต่อรองทางการตลาดในการซื้อปัจจัยและขายผลผลิตในราคาที่เหมาะสมเป็นธรรม ทั้งนี้ เห็นควรให้มีนโยบายประกันรายได้เกษตรกรต่อเนื่องเพื่อให้เกษตรกรมีกำไรและเงินทุนหมุนเวียน และควรมีการศึกษามาตรการเยียวยากรณีเป็นพื้นที่หนองน้ำ เช่น เงินชดเชยค่าเสียโอกาสการใช้ประโยชน์ที่ดิน/ชดเชยความเสียหาย/สนับสนุนปัจจัยพื้นฐานพื้นที่

3) ปัญหาและข้อเสนอแนะของเกษตรกรในพื้นที่ของมิติด้านสังคม ได้แก่ การมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการวางแผนและบริหารจัดการน้ำในพื้นที่ยังมีน้อย และการสนับสนุนปัจจัยต่างๆ ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องบางครั้งยังไม่เหมาะสมกับความต้องการ เช่น ขนาดหรือรูปแบบบรรจุภัณฑ์

ข้อเสนอแนะ: เพิ่มเวทีและโอกาสให้เกษตรกรเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนและบริหารจัดการในพื้นที่มากขึ้น เช่น เพิ่มตัวแทนเกษตรกรให้ครอบคลุมทุกหมู่บ้านในคณะกรรมการที่เกี่ยวข้อง รวมทั้ง ควรรับฟังข้อเสนอปัญหาความต้องการของเกษตรกรในพื้นที่ก่อนจะมีโครงการสนับสนุนปัจจัยต่างๆ อย่างเหมาะสม ทั้งในด้านสิ่งของ และช่วงเวลาสนับสนุน ควรให้สอดคล้องกับความต้องการของเกษตรกรหรือกลุ่ม

4.1.3 ข้อค้นพบจากการสอบถามข้อมูลหน่วยงานในพื้นที่

สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรที่ 8 ได้รวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ข้อมูลและจากรวบรวมจากแบบสอบถามผลการดำเนินงานในพื้นที่อำเภอปากพนัง จากหน่วยงานในพื้นที่ พบว่า

1) มีโครงการช่วยเหลือและพัฒนาเกษตรกรหลากหลายโครงการ เช่น โครงการระบบส่งเสริมเกษตรแบบแปลงใหญ่ โครงการเกษตรอินทรีย์ ศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร (ศพก.) แต่เป้าหมายพัฒนาดำเนินการในพื้นที่ต่างกัน

2) โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษากลุ่มน้ำปากพนังตอนล่าง ได้ชี้แจงการดำเนินการช่วยเหลือกรณีเกิดภัยพิบัติซ้ำซาก บางช่วงเวลาไม่สามารถสนับสนุนเครื่องมือได้เต็มที่เนื่องจากติดระเบียบราชการ อย่างไรก็ตามจังหวัดนครศรีธรรมราช จัดทำ "แผนเผชิญเหตุอุทกภัย จังหวัดนครศรีธรรมราช ปี 2563" ขึ้น เพื่อเป็นกรอบแนวทางในการปฏิบัติให้หน่วยงานทุกภาคส่วน ตั้งแต่ระดับท้องถิ่น อำเภอ และจังหวัด ใช้ป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยอย่างบูรณาการเป็นระบบ และมีทิศทางเดียวกัน สอดคล้องกับสภาพพื้นที่ และเพื่อพัฒนาขีดความสามารถในการจัดการและการเผชิญเหตุจากสถานการณ์อุทกภัยในพื้นที่ โดยให้เกิดความเสียหายน้อยที่สุด

ทั้งนี้ จากข้อมูลข้อค้นพบดังกล่าวที่สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรที่ 8 ได้รวบรวมทั้งจากข้อมูล Agri-Map ข้อมูลจากหน่วยงานในระดับพื้นที่ ข้อมูลจากเกษตรกรในพื้นที่เป้าหมาย โดยมีกรอบการวิเคราะห์ 3 มิติ ได้แก่ มิติทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม มิติเศรษฐกิจ และมิติภูมิสังคม เพื่อนำมาวิเคราะห์แล้วจัดทำแนวทางการบริหารจัดการสินค้าเกษตรสำคัญในพื้นที่ประสบภัยพิบัติซ้ำซาก กรณีศึกษาอำเภอปากพนัง เสนอในที่ประชุมหารือกลุ่มย่อยในระดับพื้นที่ (Focus Group) ต่อไป

4.2 ผลสรุปจากการจัดประชุม Focus Group

สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรที่ 8 ได้จัดประชุมหารือ Focus Group เรื่องถอดบทเรียนแนวทางการบริหารจัดการสินค้าเกษตรสำคัญในพื้นที่ประสบภัยพิบัติซ้ำซาก กรณีศึกษาอำเภอปากพนัง เมื่อวันที่ 13 สิงหาคม พ.ศ. 2564 ณ ห้องประชุม อบต.เกาะหวด อำเภอปากพนัง จ.นครศรีธรรมราช มีผู้เข้าร่วมประชุมทั้งหน่วยงานสังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์จังหวัดนครศรีธรรมราช ผู้นำชุมชนในพื้นที่ และเกษตรกรในพื้นที่เป้าหมาย จำนวน 22 คน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ

1) เพื่อนำเสนอผลสรุปจากการถอดบทเรียน “แนวทางการบริหารจัดการพื้นที่และสินค้าเกษตรสำคัญ ในพื้นที่ประสบภัยพิบัติซ้ำซาก กรณีศึกษาอำเภอปากพนัง”

2) เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล โดยรับฟังความคิดเห็นจากผู้เข้าร่วมประชุมเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาการจัดการพื้นที่ และสินค้าเกษตรสำคัญในพื้นที่โครงการ

3) เพื่อนำผลการประชุม Focus Group ไปปรับปรุงรายงานการถอดบทเรียนฯ ให้ถูกต้องสมบูรณ์ และสะท้อนสภาพจริงให้มากขึ้น และนำไปเสนอผู้ที่เกี่ยวข้องเพื่อขับเคลื่อนแนวทางการจัดการ

4) เพื่อให้กองนโยบายและแผนพัฒนาการเกษตร สศก. (ส่วนกลาง) นำข้อมูลไปพิจารณาประมวลสรุปภาพรวม “แนวทางการบริหารจัดการสินค้าเกษตรสำคัญในพื้นที่ประสบภัยพิบัติซ้ำซากระดับประเทศ” เพื่อเสนอต่อผู้บริหารระดับสูงของ กษ. ให้นำไปพิจารณาดำเนินมาตรการหรือโครงการจัดทำโมเดลนำร่องด้านการบริหารจัดการพื้นที่ประสบภัยพิบัติซ้ำซาก ให้แก่พื้นที่อื่น ๆ ทั่วประเทศ ที่มีลักษณะที่คล้ายคลึงหรือใกล้เคียงกัน

ในส่วนสาระสำคัญที่นำเสนอข้อมูลในที่ประชุมหรือ Focus Group ได้แก่ สรุปข้อค้นพบตามแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนใน 3 มิติ ที่สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรที่ 8 ได้รวบรวมวิเคราะห์ผลข้อมูล และความก้าวหน้าของแผนบรรเทาอุทกภัยจังหวัดนครศรีธรรมราช ที่โครงการชลประทานนครศรีธรรมราช และ โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาลุ่มน้ำปากพนังตอนล่าง สำนักงานชลประทานที่ 15 นำเสนอเพื่อให้ที่ประชุมรับทราบและสร้างความเข้าใจในความก้าวหน้าในการบริหารจัดการน้ำของกรมชลประทานให้กับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ รวมทั้งสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรที่ 8 นำเสนอเพื่อพิจารณาสินค้าทางเลือกที่มีอนาคตของภาคใต้ตอนบน (Future Crop) ภายใต้โครงการบริหารจัดการการผลิตสินค้าเกษตรตามแผนที่เกษตรเพื่อการบริหารจัดการเชิงรุก (Agri-Map) เพื่อเป็นข้อมูลประกอบการตัดสินใจให้เกษตรกรใช้วิเคราะห์เพื่อเปรียบเทียบต้นทุนผลตอบแทนจากการปลูกข้าว และหากมีปริมาณน้ำ/การจัดการน้ำตามแผนบรรเทาอุทกภัยจังหวัดนครศรีธรรมราช อาจทำให้เกษตรกรปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิต หรือกิจกรรมทางเลือกที่เหมาะสมกับพื้นที่ต่อไป ตลอดจนร่วมพิจารณาร่างข้อเสนอแนวทางการบริหารจัดการพื้นที่และสินค้าเกษตรที่สำคัญในพื้นที่ประสบภัยพิบัติซ้ำซาก เพื่อรับฟังข้อคิดเห็นจากที่ประชุมเพื่อปรับกระบวนการให้เหมาะสมกับบริบทพื้นที่อำเภอปากพนังจังหวัดนครศรีธรรมราช ผลสรุปจากการจัดประชุม Focus Group ได้ดังนี้

4.2.1 สินค้าทางเลือกที่มีศักยภาพของภาคใต้ตอนบน (Future Crop) ภายใต้โครงการบริหารจัดการการผลิตสินค้าเกษตรตามแผนที่เกษตรเพื่อการบริหารจัดการเชิงรุก (Agri-Map)

โดย สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรที่ 8 นำเสนอสินค้าทางเลือกที่มีอนาคตของภาคใต้ตอนบน (Future Crop) เพื่อให้ที่ประชุมและเกษตรกรในพื้นที่เป้าหมาย อ.ปากพนัง พิจารณาประกอบการตัดสินใจเพื่อปลูกผสมผสานหรือแบ่งพื้นที่มาทำการผลิตในสินค้าทางเลือก ได้แก่ ส้มโอ มะพร้าวน้ำหอม กล้วยหอมทอง และ แพะ สรุปได้ดังนี้

1) ส้มโอ จากการศึกษาต้นทุนและผลตอบแทน รวมทั้งวิเคราะห์ความคุ้มค่าการลงทุนในการผลิตส้มโอทับทิมสยาม ในพื้นที่อำเภอปากพนัง (สุธรรม ขนาศักดิ์, 2561) พบว่า ต้นทุนการผลิตรวม 98,925.47 บาทต่อไร่ต่อปี แยกเป็นต้นทุนผันแปร 91,228.71 บาทต่อไร่ต่อปี และต้นทุนคงที่ 7,696.75 บาทต่อไร่ต่อปี และผลตอบแทนเฉลี่ย 340,703.90 บาทต่อไร่ต่อปี นอกจากนี้ขนาดพื้นที่เพาะปลูกและระยะเวลาการปลูกที่แตกต่างกันไม่ส่งผลต่อต้นทุนและผลตอบแทนของการปลูกส้มโอทับทิมสยาม และเมื่อวิเคราะห์ความคุ้มค่าต่อการลงทุน ณ อัตราคิดลดร้อยละ 7 พบว่าการปลูกส้มโอทับทิมสยามมีความคุ้มค่าต่อการลงทุน โดยมูลค่าปัจจุบัน ของผลตอบแทนสุทธิของโครงการ (NPV) อัตราผลตอบแทนภายในของโครงการ (IRR) และอัตราส่วนผลตอบแทนต่อการลงทุน (B/C ratio) เท่ากับ 454,833.68 บาท ร้อยละ 15 และ 1.38 ตามลำดับ

ด้านการตลาดส้มโอ พบว่า มีพ่อค้าคนกลาง ได้แก่ พ่อค้ารวบรวมในท้องที่ พ่อค้าส่งออกและพ่อค้าขายปลีก ได้ทำหน้าที่การตลาด โดยได้ทำการซื้อและการขาย การเก็บรักษา การขนส่ง และการแบ่งชั้นคุณภาพ เพื่อที่จะกระจายส้มโอทับทิมสยามไปยังผู้บริโภคหรือส่งออก โดยผลผลิตของเกษตรกรส่วนใหญ่ร้อยละ 44.2 ขายให้กับพ่อค้ารวบรวม ในท้องที่รองลงมาขายให้กับผู้บริโภคโดยตรง ร้อยละ 40.0 และส่วนที่เหลือ ขายให้กับพ่อค้าขายปลีก โดยพ่อค้ารวบรวม ในท้องที่ได้นำส้มโอที่รวบรวมได้ขายต่อให้พ่อค้าขายปลีก ร้อยละ 28.3 ส่วนที่เหลือร้อยละ 15.9 ขายให้กับพ่อค้าส่งออก สำหรับต้นทุนการตลาดเฉลี่ยรวมทั้งสิ้น 6.34 บาทต่อผล ส่วนเหลือการตลาดเป็นเงิน 65.38 บาทต่อผล คิดเป็นร้อยละ 36.65 ของราคาขายปลีก นอกจากนี้เกษตรกรและพ่อค้าได้รับส่วนแบ่งการตลาดผลละ 113.0 บาท และ 65.38 บาท คิดเป็นร้อยละ 65.35 และ 36.65 ของราคาขายปลีก ตามลำดับ ซึ่งในพื้นที่อำเภอปากพะนังมีการปลูกส้มโอทับทิมสยามที่มีชื่อเสียงระดับประเทศ และได้การรับรองขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (GI) อีกด้วย

2) มะพร้าวน้ำหอม จากการศึกษาต้นทุนผลตอบแทนการผลิตมะพร้าวน้ำหอมในพื้นที่จังหวัดชุมพร ปี 2563 (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรที่ 8, 2564) พบว่า ผลผลิตมะพร้าวน้ำหอม เฉลี่ยอยู่ที่ 1,300 ผลต่อไร่ มีต้นทุนการผลิตเฉลี่ย 7,149.66 บาทต่อไร่ หรือ 5.50 บาทต่อผล ในขณะที่เกษตรกรขายได้ราคาเฉลี่ย 7.60 บาทต่อผล จะได้รับผลตอบแทน 9,880.00 บาทต่อไร่ และได้รับผลตอบแทนสุทธิเฉลี่ย 2,730.34 บาทต่อไร่

ด้านการตลาดมะพร้าวน้ำหอม เกษตรกรส่วนใหญ่จะจำหน่ายผลผลิตออกสู่ตลาดโดยผ่านผู้รวบรวมหรือพ่อค้าคนกลางประมาณร้อยละ 70 โดยลักษณะการจำหน่ายจะให้พ่อค้าที่มารับซื้อที่สวน หรือนำไปจำหน่ายให้พ่อค้าด้วยตนเอง และพ่อค้าที่มารับซื้อผลผลิต จะนำผลผลิตไปจำหน่ายต่อ เช่น ร้านอาหารหรือนำไปส่งให้ผู้ค้าปลีกเพื่อจำหน่ายผู้บริโภคต่อไป ทั้งนี้ การส่งเสริมมะพร้าวน้ำหอมยังมีข้อจำกัดด้านพื้นที่ปลูกไม่สามารถขยายพื้นที่ปลูกได้มากนัก และขาดการเชื่อมโยงเครือข่ายผู้ผลิต ผู้บริโภค เกษตรกรส่วนใหญ่ยังขายผลผลิตผ่านพ่อค้าคนกลาง ไม่สามารถเข้าถึงผู้ซื้อกลุ่มอื่นๆ โดยตรง เช่น นักท่องเที่ยว ธุรกิจโรงแรม ร้านอาหาร Modern trade

3) กล้วยหอมทอง จากการศึกษาต้นทุนผลตอบแทนการผลิตกล้วยหอมทองในพื้นที่จังหวัดชุมพร ปี 2563 (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรที่ 8, 2564) พบว่า ผลผลิตกล้วยหอมทอง เฉลี่ยอยู่ที่ 1,718.03 กิโลกรัมต่อไร่ มีต้นทุนการผลิตเฉลี่ย 12,724.53 บาทต่อไร่ หรือ 7.41 บาท ต่อกิโลกรัม ในขณะที่เกษตรกรขายได้ ราคาเฉลี่ย 14.69 บาทต่อกิโลกรัม จะได้รับผลตอบแทน 25,237.86บาทต่อไร่ และได้รับผลตอบแทนสุทธิเฉลี่ย 12,513.33 บาทต่อไร่ นอกจากนี้ สศท.8 ยังได้ติดตามสถานการณ์การผลิตกล้วยหอมทองและร่วมหารือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งในและนอกสังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ รวมทั้งผู้ประกอบการและเกษตรกร ในการจัดทำแผนการส่งเสริมการผลิตกล้วยหอมทองเพื่อการส่งออกของจังหวัดสุราษฎร์ธานี พบว่า ปัจจุบันการผลิตกล้วยหอมทอง

ของจังหวัดสุราษฎร์ธานี มีพื้นที่เพาะปลูก จำนวน 3,041 ไร่ ส่วนใหญ่อยู่ในอำเภอพนม มีต้นทุนการผลิตเฉลี่ย 16,900 บาท/ไร่ (เริ่มให้ผลผลิตในเดือนที่ 8-10 และเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ประมาณ 2 ปี) ระยะเวลาเก็บเกี่ยว สามารถเก็บผลผลิตได้ตลอดทั้งปี ให้ผลผลิตเฉลี่ย 3,600 กก./ไร่ คิดเป็นผลตอบแทนสุทธิ (กำไร) 28,100 บาท/ไร่ (ณ ราคาที่เกษตรกรขายได้ 12.50 บาท/กก.) ด้านการจำหน่ายผลผลิต สหกรณ์การเกษตรบ้านนาสาร จำกัด เป็นผู้รวบรวมผลผลิต แล้วส่งผ่านบริษัท แพนแปซิฟิค ฟู้ดคอร์ปอเรชั่น จำกัด เพื่อส่งต่อไปยังประเทศญี่ปุ่น ประมาณ 1,500 กก./สัปดาห์ ส่วนการส่งขายในประเทศห้างหุ้นส่วนจำกัด แก้วมีณา (2015) เป็นผู้รวบรวมผลผลิตส่งให้กับเซเว่นอีเลฟเว่น เกษตรกรส่วนใหญ่จะปลูกกล้วยหอมทองเป็นพืชแซม เมื่อพืชหลักเติบโตอย่างเต็มที่จึงต้องเลิกปลูกกล้วยหอมทอง ทำให้ปริมาณผลผลิตไม่แน่นอน อีกทั้ง บางพื้นที่ประสบปัญหาขาดแคลนแหล่งน้ำ และประสบภัยธรรมชาติ ทั้งภัยแล้ง อุทกภัย และวาตภัย ส่งผลต่อคุณภาพและปริมาณของผลผลิต ไม่ตรงกับความต้องการของตลาด นอกจากนี้ เกษตรกรที่ต้องการส่งออกไปยังประเทศญี่ปุ่น ต้องให้ความสำคัญในการบันทึกข้อมูลและผลิตสินค้าให้เป็นไปตามมาตรฐาน เพื่อรองรับการตรวจสอบย้อนกลับของประเทศญี่ปุ่น

นอกจากนี้ สศท.8 แนะนำแนวทางส่งเสริมการผลิตกล้วยหอมทองที่ต้องดำเนินการเพิ่มเติม ได้แก่ 1) จัดหาพันธุ์ดี ตรงกับความต้องการของตลาด 2) ประชาสัมพันธ์ด้านการผลิตและการตลาดแก่เกษตรกร รวมถึงติดตามและประเมินผล 3) ส่งเสริมการปลูกกล้วยหอมทอง ในพื้นที่เหมาะสมและมีศักยภาพ โดยขยายพื้นที่เพื่อรองรับความต้องการของตลาด อีกประมาณ 561 ไร่/ปี และสนับสนุนให้เกษตรกรแบ่งพื้นที่บางส่วนมาปลูกกล้วยหอมทองเป็นพืชหลัก 4) สนับสนุนการตรวจรับรองแปลง GAP และตามมาตรฐานข้อกำหนดของผู้ประกอบการในประเทศและต่างประเทศ รวมถึงสนับสนุนให้เกษตรกรเข้ามาเป็นเครือข่ายของสหกรณ์และผู้ประกอบการ เพื่อเข้าสู่กระบวนการอบรมการวางแผนและควบคุมคุณภาพการผลิต และ 5) ใช้หลักการตลาดนำการผลิต จับคู่ตลาดกับเกษตรกร/กลุ่มเกษตรกร มุ่งเน้นให้มีตลาดรองรับผลผลิต และส่งเสริมการทำ Contract Farming รวมถึงการหาตลาดภายในประเทศเพิ่มเติมเพื่อขยายการผลิตในอนาคต

4) แพะ จากการศึกษาต้นทุนผลตอบแทนการผลิตแพะขุนในพื้นที่จังหวัดสุราษฎร์ธานี ปี 2564 (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรที่ 8, 2564) พบว่า ฟาร์มขนาดย่อย (ไม่เกิน 20 ตัว) เกษตรกรมีต้นทุนการผลิตเฉลี่ย 3,941.83 บาทต่อตัว ขายได้ราคาเฉลี่ย 4,677.23 บาทต่อตัว มีผลตอบแทนสุทธิ 735.40 บาทต่อตัว ฟาร์มขนาดเล็ก (ไม่เกิน 50 ตัว) เกษตรกรมีต้นทุนการผลิตเฉลี่ย 3,845.67 บาทต่อตัว ขายได้ราคาเฉลี่ย 5,111.87 บาทต่อตัว มีผลตอบแทนสุทธิ 1,266.20 บาทต่อตัว ฟาร์มขนาดกลาง (ไม่เกิน 100 ตัว) เกษตรกรมีต้นทุนการผลิตเฉลี่ย 4,256.75 บาทต่อตัว ขายได้ราคาเฉลี่ย 5,367.54 บาทต่อตัว มีผลตอบแทนสุทธิ 1,110.78 บาทต่อตัว ฟาร์มขนาดใหญ่ (เกิน 100 ตัว) เกษตรกรมีต้นทุนการผลิตเฉลี่ย 3,758.64 บาทต่อตัว ขายได้ราคาเฉลี่ย 4,966.25 บาทต่อตัว มีผลตอบแทนสุทธิ 1,207.61 บาทต่อตัว ภาพรวมเกษตรกรมีต้นทุนการผลิตเฉลี่ย 3,914.76 บาทต่อตัว ขายได้ราคาเฉลี่ย 5,016.35 บาทต่อตัว ทำให้มีผลตอบแทนสุทธิ 1,101.58 บาทต่อตัว

วิธีการตลาดแพะขุน เริ่มจากเกษตรกรที่เลี้ยงแพะจะขายแพะขุนให้กับพ่อค้ารวบรวมในจังหวัด ขายให้กับกลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงแพะในท้องถิ่น และวิสาหกิจชุมชนแปงใหญ่แพะลุ่มน้ำปากพนัง เมื่อเกษตรกรขายแพะขุนให้กับกลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงแพะในท้องถิ่น กลุ่มจะขายแพะขุนต่อให้กับพ่อค้ารวบรวมในจังหวัด อีกส่วนหนึ่งกลุ่ม จะขายให้กับเกษตรกรในพื้นที่ที่ต้องการนำไปเป็นพ่อแม่พันธุ์ จากนั้นพ่อค้ารวบรวมในจังหวัดจะขายต่อให้กับพ่อค้าต่างจังหวัดทั้งหมด และมีเกษตรกรอีกกลุ่มหนึ่งจะขายแพะขุนให้กับกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปงใหญ่ แพะลุ่มน้ำปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งกลุ่มนี้มีการทำ (MOU) ขายแพะให้กับประเทศมาเลเซีย

สรุปผลจากที่ประชุมได้รับทราบข้อมูลสินค้าทางเลือก และเห็นชอบในส่วนสินค้าทางเลือกที่มีอนาคต (Future Crop) สอดรับกับภูมิสังคมของเกษตรกร อีกทั้งตลาดมีความต้องการสูง และราคาอยู่ในเกณฑ์ดีทั้ง 4 ชนิด ได้แก่ ส้มโอ มะพร้าว น้ำหอม กล้วยหอมทอง และแพะ ประกอบกับในพื้นที่อำเภอปากพนัง มีศูนย์เรียนรู้และเครือข่ายการผลิตสินค้าดังกล่าวอยู่แล้ว ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรสนับสนุนให้มีการต่อยอดการผลิตเพื่อเพิ่มมูลค่าแบบครบวงจรตลอดห่วงโซ่อุปทาน และส่งเสริมการตลาดรูปแบบใหม่ๆ ให้มีความหลากหลาย และเข้าถึงผู้บริโภคได้ง่ายและรวดเร็วขึ้น

4.2.2 แนวทางการบริหารจัดการพื้นที่และสินค้าเกษตรที่สำคัญในพื้นที่ประสภภัยพิบัติซ้ำซาก (8 Step of Work)

จากการสรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูล ผลการถอดบทเรียนและสรุปบทเรียน เห็นชอบข้อเสนอแนวทางการบริหารจัดการพื้นที่และสินค้าเกษตรที่สำคัญในพื้นที่ประสภภัยพิบัติซ้ำซาก (8 Step of Work) เพื่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำไปใช้ประโยชน์ในทางปฏิบัติได้ดังนี้

1) **คาดการณ์สถานการณ์ของแต่ละปี**ว่าจะเกิดสถานการณ์ภัยพิบัติในช่วงเวลาใด หน่วยงานใด ที่เกี่ยวข้องต้องมีกิจกรรมใดในการเตรียมพร้อมให้ความช่วยเหลือเกษตรกร โดยใช้กลไก คณะทำงานชุดต่างๆ ที่มีอยู่แล้ว ทั้งระดับจังหวัดและระดับพื้นที่ (สป.กษ.เป็นหน่วยงานหลักประสาน)

2) **การวางแผนการจัดสรรน้ำของชลประทาน** เช่น การผันน้ำไปยังพื้นที่ กรณีของน้ำท่วม ต้องมีการจูงใจ สำหรับพื้นที่รับน้ำอย่างไรในการเลื่อนปฏิทินเพาะปลูก เป็นต้น โดยคณะทำงานด้านบริหารจัดการทรัพยากรน้ำฯ (ชป. เป็นหน่วยงานหลักประสานหรือ สทช.+ คณะกรรมการลุ่มน้ำฯ)

3) **ชี้แจงความเข้าใจกับผู้ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่** เพื่อรวบรวมเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาของแต่ละพื้นที่ร่วมกันเป็นแผนเตรียมพร้อมป้องกันและบรรเทาภัยพิบัติ โดยคณะทำงานบริหารจัดการพื้นที่และสินค้าฯ (ชป., สป.กษ., กข., กสก. เป็นหน่วยงานหลักประสาน)

4) **วางแผนการผลิตร่วมกัน** กำหนดปฏิทินการเพาะปลูกพืชที่เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพพื้นที่การบริหารจัดการน้ำและพิจารณาถึงความต้องการของตลาด เช่น พันธุ์ข้าวที่เหมาะสมกับพื้นที่และตลาดรองรับ สินค้าทางเลือกที่มีอนาคตตลาดรองรับ เป็นต้น โดยคณะทำงานแปลงใหญ่ แต่ละสินค้า และคณะทำงานบริหารจัดการพื้นที่และสินค้าฯ (กข., กป., ปศ., กสก., กสส., พณ. เป็นหน่วยงานหลักประสาน)

5) **การเก็บเกี่ยว** โดยใช้หลักตลาดนำการผลิต โดยคณะทำงานบริหารจัดการพื้นที่และสินค้าฯ (กสส., พณ. เป็นหน่วยงานหลักประสานร่วมบูรณาการกับหอการค้าจังหวัด)

6) **การหาอาชีพเสริม** เพื่อให้เกษตรกรสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ในช่วงที่เกิดภัยพิบัติ ซึ่งเหมาะกับสภาพของพื้นที่ที่เกิดภัยพิบัติ และเชื่อมโยงกับตลาดได้ โดยคณะทำงานบริหารจัดการพื้นที่และสินค้าฯ (กสก., กป., ปศ., พช., กศน.เป็นหน่วยงานหลักประสาน)

7) **กิจกรรมฟื้นฟูหลังเกิดภัยพิบัติ** ควรมีกิจกรรมใดบ้าง เพื่อเข้ามาช่วยเหลือเกษตรกรที่ได้รับผลกระทบ เช่น การฟื้นฟูดิน ปัจจัยการผลิตต่าง ๆ เป็นต้น โดยคณะทำงานบริหารจัดการพื้นที่และสินค้าฯ (พด., กสก., กข., กป., ปศ., วก. เป็นหน่วยงานหลักประสาน)

8) **ติดตามสรุปผลการดำเนินงาน** ทุกปีควรสรุปผลการดำเนินงานว่าสามารถทำได้ตามแผนที่วางไว้มากน้อยเพียงใด ซึ่งจะนำไปสู่แผนการจัดการเชิงพื้นที่ ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำไปใช้ประโยชน์ต่อไป โดยคณะทำงานบริหารจัดการพื้นที่และสินค้าฯ (สป.กษ., สศก. เป็นหน่วยงานหลักประสาน)

บทที่ 5

บทสรุป และข้อเสนอแนะ

5.1 บทสรุป

อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของภูมิอากาศ ซึ่งมักจะเกิดเหตุการณ์อุทกภัยเป็นประจำทุกปี และหลายบริเวณเกิดเป็นภัยพิบัติซ้ำซาก ซึ่งมีแนวโน้มทวีความรุนแรงมากขึ้น ส่งผลให้ประชาชนได้รับความเสียหายในชีวิต ทรัพย์สิน โครงสร้างพื้นฐาน พื้นที่ทำการเกษตร และพืชผลทางการเกษตรอย่างมาก โดยเฉพาะการเกิดเหตุการณ์อุทกภัยในปี 2563 ที่ได้รับผลกระทบในคราวนั้น มีพื้นที่การเกษตรที่อยู่ระหว่างลุ่มน้ำปากพนัง ทั้งพื้นที่ในเขตอำเภอปากพนัง และอำเภอต่างๆ ของจังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งมีการรายงานพื้นที่ประสบภัยครอบคลุม 18 อำเภอ 91 ตำบล 712 หมู่บ้าน โดยเฉพาะในพื้นที่อำเภอ ปากพนังได้รับผลกระทบเป็นระยะเวลานาน และมีพื้นที่ที่มีความเหมาะสมสำหรับการเกษตรได้รับความเสียหายมาก เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ลุ่มต่ำ รองรับน้ำจากตัวจังหวัดชั้นในก่อนไหลออกสู่อ่าวไทย และระบายออกสู่ทะเลอ่าวไทย อีกทั้งสภาพปัจจุบันของพื้นที่ได้มีการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินไปมาก ดังนั้น เมื่อปริมาณน้ำฝนในลุ่มน้ำที่มากเกินไป ค่าเฉลี่ย และน้ำทะเลที่หนุนสูง จึงทำให้เกิดน้ำท่วมขังเป็นระยะเวลานาน และส่งผลกระทบวงกว้างมากขึ้น โดยสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรที่ 8 จังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้ตระหนักถึงความสำคัญของแนวทางการบริหารจัดการเชิงพื้นที่และสินค้าเกษตรสำคัญ จึงได้ดำเนินการถอดบทเรียนของอำเภอปากพนัง โดยรวบรวมข้อมูลจากหลักฐานที่เกิดขึ้นของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการร่วมบูรณาการงานในโครงการ และการใช้แบบสัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึกเพิ่มเติม ด้วยวิธีจัดประชุมกลุ่มย่อยกับเกษตรกร และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการร่วมบูรณาการงานในพื้นที่ตำบลเป้าหมาย มุ่งเน้นสรุปสาระสำคัญเกี่ยวกับรูปแบบการขับเคลื่อนการดำเนินโครงการ แนวทางการบริหารจัดการด้านพื้นที่และสินค้าเกษตรสำคัญ จากนั้น นำผลการศึกษาที่ได้เสนอในเวทีการประชุมหารือกลุ่มย่อย (Focus Group) ที่ประกอบด้วยผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ เพื่อรับทราบผลและร่วมกันวิเคราะห์ สังเคราะห์ เพื่อถอดบทเรียนเสนอให้ผู้บริหารระดับสูงของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และหน่วยงานอื่นๆ ไปใช้ในการบริหารจัดการเชิงพื้นที่และการบริหารจัดการสินค้าเกษตรสำคัญ โดยนำไปประกอบการพิจารณากำหนดนโยบาย และมาตรการเพื่อช่วยเหลือ แก้ไขปัญหาในระดับพื้นที่อย่างต่อเนื่อง และเป็นต้นแบบในการขยายผลดำเนินโครงการในพื้นที่ประสบภัยพิบัติที่มีลักษณะใกล้เคียงกันในพื้นที่อื่นๆ ให้บรรลุผลสำเร็จทั้งประสิทธิภาพและประสิทธิผล โดยอาศัยแนวคิดการบริหารจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม (น้ำ) เชิงพื้นที่ แนวคิดการบริหารจัดการสินค้าเกษตรที่สำคัญ แนวคิดการบริหารจัดการผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินโครงการ (Stakeholder) และกรอบแนวทางการแก้ไขปัญหาอุทกภัยอย่างเป็นระบบ โดยสรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ มีดังนี้

5.1.1 สรุปผลการดำเนินงานการพัฒนาเชิงพื้นที่ของอำเภอปากพนัง

1) การบริหารจัดการน้ำ เป็นส่วนสำคัญในการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง เนื่องจากลุ่มน้ำปากพนังมีปัญหาและปัจจัยเกี่ยวข้องต่างๆ ที่ซับซ้อน มีความพิเศษและแตกต่างไปจากพื้นที่อื่น โดยกรมชลประทานจึงได้นำเครื่องมือและเทคโนโลยีที่ทันสมัย เข้ามาใช้ในการดำเนินการ เพื่อการตัดสินใจตามเกณฑ์และแนวทางที่กำหนดให้เกิดประโยชน์สูงสุด การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมได้กำหนดแนวทางการบริหารจัดการน้ำลุ่มน้ำปากพนังแบบผสมผสาน เหมาะสมตามสภาพธรรมชาติ โดยพิจารณาจากสภาพภูมิอากาศ สภาพพื้นที่ และลักษณะการจัดการลุ่มน้ำซึ่งได้กำหนดตามความต้องการและวัตถุประสงค์ ได้แก่ (1) การบริหารจัดการเพื่อการกักเก็บน้ำ ตามวัตถุประสงค์หลักของโครงการระยะเวลาดำเนินการประมาณ กลางเดือนมกราคมถึงกลางเดือนกันยายน (2) การบริหารจัดการเพื่อการฟื้นฟูนิเวศแหล่งน้ำ ตามความต้องการของประชาชนและอยู่ในเกณฑ์กำหนดการดำเนินการบริหารจัดการระยะเวลาดำเนินการประมาณ กลางเดือนกันยายนถึงเดือนพฤศจิกายน และ (3) การบริหารจัดการเพื่อการระบายน้ำ ตามวัตถุประสงค์ของโครงการระยะเวลาดำเนินการประมาณกลางเดือนพฤศจิกายนถึงกลางเดือนมกราคม สำหรับการดำเนินการตามวัตถุประสงค์ของโครงการ สามารถจัดสรรน้ำตามความต้องการทั้งด้านปริมาณ และคุณภาพ เพื่อกิจกรรมต่าง ๆ เกิดผลประโยชน์กับส่วนใหญ่ได้ในระดับหนึ่ง แล้ว ในส่วนผู้ได้รับผลกระทบ ก็ไม่ได้ละเลยที่จะรับฟังและให้การช่วยเหลือ กรณีการฟื้นฟูนิเวศแหล่งน้ำ ได้มีการศึกษาพัฒนาเพื่อความเหมาะสมในการจัดการ เพราะนิเวศแหล่งน้ำเป็นนิเวศหลัก ที่มีอิทธิพลต่อความสมดุลของระบบนิเวศลุ่มน้ำปากพนังโดยรวม ทั้งนี้ ปัญหาการบริหารจัดการน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง ตามรายงานของโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาปากพนังล่าง ประกอบด้วย 6 ประเภท ได้แก่ (1) น้ำแล้ง มีข้อจำกัดจากพื้นที่กักเก็บน้ำต้นทุนมีน้อย (2) น้ำท่วม เนื่องจากบางช่วงระดับน้ำทะเลหนุนสูง ทำให้ไม่สามารถระบายน้ำออกนอกพื้นที่ได้ (3) น้ำเปรี้ยว ในพื้นที่ป่าพรุควนเคร็ง (4) น้ำเค็ม ซึ่งเกิดจากการรุกตัวของน้ำเค็มโดยเฉพาะช่วงฤดูแล้ง (5) น้ำกร่อย ใช้วิธีบังคับน้ำสำหรับพื้นที่ป่าจากซึ่งเป็นอาชีพดั้งเดิมของคนลุ่มน้ำปากพนัง (6) น้ำเน่าเสีย เนื่องจากระยะเวลาที่ใช้ในการปิดประตูระบายน้ำเพื่อกักเก็บน้ำในการทำการเกษตรนานหลายเดือน จึงต้องทำการบำบัดน้ำก่อนระบายสู่ทะเล ประกอบกับปัจจุบันเกษตรกรมีการปรับเปลี่ยนจากพื้นที่นาข้าวมาเป็นสวนปาล์มน้ำมันซึ่งเป็นพืชที่ใช้น้ำมาก จึงทำให้น้ำเพื่อการเกษตรไม่เพียงพอในช่วงฤดูแล้ง และสถานการณ์อุทกภัยในห้วง 2 ปีที่ผ่านมา มีพื้นที่น้ำท่วมในเขตลุ่มน้ำปากพนังประมาณ 3 แสนไร่ แต่ด้วยข้อจำกัดด้านคมนาคม ถนนกีดขวางเส้นทางน้ำ จึงต้องใช้ระยะเวลาในการระบายน้ำสู่อ่าวไทยและอ่าวปากพนังล่าช้า

สำหรับการบริหารจัดการน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังในปี 2564 ในช่วงฤดูแล้งมีการวางแผนเพิ่มปริมาณน้ำต้นทุนในคลองหลักเพิ่มอีก 10 เซนติเมตร จากเดิม 70 เซนติเมตร จึงทำให้มีน้ำต้นทุนในการบริหารจัดการ จำนวน 25,000,000 ล้านลูกบาศก์เมตร และหากฝนทิ้งช่วงนาน จะดำเนินการสนับสนุนเครื่องสูบน้ำขนาดใหญ่ในพื้นที่ เพื่อให้การช่วยเหลือเกษตรกรในการดูแลผลผลิต ซึ่งมีเนื้อที่กว่า 220,000 ไร่ แบ่งเป็นนาข้าวประมาณ 70,000 ไร่ และสวนปาล์มกว่า 100,000 ไร่ สำหรับการแก้ไขปัญหาอุทกภัยในฤดูฝนได้ของงบประมาณในการก่อสร้างประตูระบายน้ำเพิ่ม จำนวน 2 ช่อง และเครื่องสูบน้ำ จำนวน 2 เครื่อง ติดตั้งประจำที่ประตูระบายน้ำบางไทร เพื่อช่วยเหลือเกษตรกรในระยะยาว

2) ด้านการพัฒนาอาชีพและส่งเสริมรายได้ การพัฒนาอาชีพภาคเกษตรกรรมในพื้นที่โครงการ ได้ดำเนินการต่อเนื่องตั้งแต่เริ่มดำเนินการก่อสร้างพื้นฐานด้านชลประทานแล้วเสร็จ จึงได้มีการดำเนินการปรับเปลี่ยนอาชีพผู้เลี้ยงกุ้งทะเลในเขตน้ำจืดที่ชัดเจนขึ้น และจัดการแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของราษฎรต่อไปเนื่องจากเป็นโครงการขนาดใหญ่ที่มีรูปแบบการบริหารจัดการหลายด้าน จึงต้องบูรณาการและให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมมากที่สุด จึงได้แบ่งการบริหารจัดการหลักออกเป็นด้านต่างๆ ซึ่งรายงานผลสัมฤทธิ์การพัฒนาอาชีพและส่งเสริมรายได้โครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังฯ เก็บรวบรวมและประเมินติดตามโดยสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรที่ 8 พบว่า รายได้เงินสดทางการเกษตร เพิ่มขึ้นร้อยละ 35.55 รายได้เงินสดนอกการเกษตร เพิ่มขึ้นร้อยละ 85.93 ภาพรวมรายได้เงินสดเพิ่มขึ้นจากปี 2551/52 ร้อยละ 62.65 ในปี 2559/60 ส่วนดัชนีความผาสุกของเกษตรกรทั้ง 5 ด้าน ประกอบด้วย ด้านเศรษฐกิจ ด้านสุขภาพอนามัย ด้านการศึกษา ด้านสังคม และด้านสิ่งแวดล้อม เพิ่มขึ้นจาก 81.93 ปี 2559 เป็นร้อยละ 83.38 ในปี 2560

5.1.2 ข้อค้นพบจากพื้นที่ความเหมาะสมของการปลูกข้าวตาม Agri-Map พบว่า (1) พื้นที่นาข้าวในชั้นความเหมาะสมต่างๆ ของอำเภอปากพนัง มีพื้นที่รวม 60,150.51 ไร่ โดยพบว่า ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ที่มีความเหมาะสมสูง 60,092.72 ไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ 99.9 และเป็นพื้นที่ที่ไม่เหมาะสมเพียง 57.79 ไร่ หรือร้อยละ 0.09 และหากพิจารณาในพื้นที่เป้าหมาย 3 ตำบล พบว่า ทุกตำบลมีการปลูกข้าวในเขตความเหมาะสมสูงทั้งหมด ได้แก่ ตำบลเกาะหวด มีพื้นที่นาข้าวในชั้นความเหมาะสมสูง 6,844.71 ไร่ รองลงมาคือ ตำบลชะเมา มีพื้นที่นาข้าวในชั้นความเหมาะสมสูง 7,764.89 ไร่ และตำบลคลองน้อย มีพื้นที่นาข้าวในชั้นความเหมาะสมสูง 2,292.91 ไร่ ซึ่งสามารถยืนยันได้ว่าทั้ง 3 ตำบลเป้าหมาย มีความเหมาะสมที่จะเป็นพื้นที่ส่งเสริมการปลูกข้าวในมิติด้านกายภาพของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม อย่างไรก็ตาม ควรพิจารณามิตินด้านเศรษฐกิจว่ามีความคุ้มค่าต่อการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่ดิน น้ำ และค้ำค้ำกับผลตอบแทนจากการลงทุนหรือไม่ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต และลดความเสี่ยงจากการปลูกพืชเชิงเดี่ยว

5.1.3 ข้อค้นพบตามแนวความคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนใน 3 มิติ ซึ่งพิจารณาจากข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึกเกษตรกรและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาเชิงพื้นที่ของอำเภอปากพนัง ร่วมกับการศึกษาภาวะเศรษฐกิจสังคมของครัวเรือนเกษตรกรในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ปีการเพาะปลูก 2563/2564 ของสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรที่ 8 ภายใต้แผนแม่บทโครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง อันเนื่องมาจากพระราชดำริ พบว่า

1) มิติด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านพื้นที่ถือครอง พบว่า ครัวเรือนเกษตรกรตัวอย่างมีพื้นที่ถือครองเฉลี่ย จำนวน 18.10 ไร่ สภาพดินของครัวเรือนเกษตรกร พบว่า ครัวเรือนเกษตรกรส่วนใหญ่ไม่มีปัญหาของดินร่อยละ 93.55 และมีปัญหาของดิน ร่อยละ 6.45 โดยปัญหาที่พบคือเป็นดินเปรี้ยว ดินปนทราย และดินเป็นกรด

2) มิติด้านเศรษฐกิจ พิจารณาจากรายได้ รายจ่ายครัวเรือน ในปี 2563/2564 พบว่า ครัวเรือนเกษตรกรมีรายได้เงินสดรวมเฉลี่ย 263,877.22 บาทต่อครัวเรือน เป็นรายได้เงินสดทางการเกษตร เฉลี่ยครัวเรือนละ 198,814.80 บาท หรือร้อยละ 75.34 ของรายได้เงินสดรวม เป็นรายได้จากการทำกิจกรรมนอกการเกษตร เฉลี่ยครัวเรือนละ 65,062.42 บาท หรือร้อยละ 24.66 ของรายได้เงินสดรวม ด้านรายจ่ายเงินสดรวม พบว่า รายจ่ายเงินสดรวมของครัวเรือน เฉลี่ยครัวเรือนละ 174,697.67 บาท โดยมีรายจ่ายเงินสดทางการเกษตร คิดเป็นร้อยละ 40.80 และรายจ่ายนอกการเกษตร คิดเป็นร้อยละ 59.20 ของรายจ่ายเงินสดรวม นอกจากนี้ยังพบว่า ครัวเรือนเกษตรกรในพื้นที่โครงการ มีรายได้เงินสดสุทธิทางการเกษตร ปี 2563/2564 เฉลี่ยครัวเรือนละ 127,532.99 บาท เมื่อรวมรายได้เงินสดนอกการเกษตรแล้ว ครัวเรือนเกษตรกรมีรายได้เงินสดสุทธิต่อครัวเรือน เฉลี่ยครัวเรือนละ 192,595.41 บาท และมีรายได้เงินสดสุทธิเฉลี่ยต่อคน 55,663.41 บาท และเมื่อนำรายจ่ายที่ใช้จ่ายเพื่อการอุปโภคบริโภคในครัวเรือน หรือรายจ่ายเงินสดนอกการเกษตร มาหักออกจากรายได้เงินสดสุทธิครัวเรือน พบว่าครัวเรือนเกษตรกรในพื้นที่โครงการฯ มีเงินสดคงเหลือก่อนการชำระหนี้ หรือเงินออมเท่ากับ 89,179.55 บาท

3) มิติด้านสังคม ด้านสถานะของครัวเรือน พบว่า จำนวนสมาชิกในครัวเรือนมีจำนวนเฉลี่ย 3.46 คนต่อครัวเรือน โดยหัวหน้าครัวเรือนมีอายุเฉลี่ย 57.85 ปี หัวหน้าครัวเรือนส่วนใหญ่ได้รับการศึกษาในระดับประถมศึกษา การเป็นสมาชิกของกลุ่มของครัวเรือนเกษตรกร พบว่า ครัวเรือนเกษตรกรส่วนใหญ่ ร้อยละ 93.94 เป็นสมาชิกของกลุ่มต่างๆ อาทิ สมาชิกกลุ่มเกษตรกรกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ กลุ่มชาวนา และกลุ่มอื่นๆ โดยมีครัวเรือนเกษตรกรที่ไม่ได้เป็นสมาชิกกลุ่มใดๆ เพียงร้อยละ 6.06 ของทั้งหมด

5.1.4 ต้นทุนและผลตอบแทนการผลิตข้าว จากการศึกษารายได้ผลตอบแทนการผลิตข้าวของจังหวัดนครศรีธรรมราช ในปีเพาะปลูก 2562/2563 ของสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรที่ 8 โดยจำแนกตามเขตความเหมาะสมของพื้นที่ปลูก พบว่า ผลผลิตข้าวในเขตพื้นที่เหมาะสม (S1 S2) เฉลี่ยอยู่ที่ 480.8 กิโลกรัมต่อไร่ มีต้นทุนการผลิตเฉลี่ย 3,108.7 บาทต่อไร่ หรือ 6.47 บาทต่อกิโลกรัม ในขณะที่เกษตรกรขายได้ในราคาเฉลี่ย 6.48 บาทต่อกิโลกรัม จะได้รับผลตอบแทน 3,115.3 บาทต่อไร่ และได้รับผลตอบแทนสุทธิเฉลี่ย 6.6 บาทต่อไร่ ส่วนในเขตพื้นที่ไม่เหมาะสม (S3 N) ผลผลิตเฉลี่ยอยู่ที่ 318.02 กิโลกรัมต่อไร่ มีต้นทุนการผลิตเฉลี่ย 3,168.5 บาทต่อไร่ หรือ 9.96 บาทต่อกิโลกรัม ในขณะที่เกษตรกรขายได้ในราคาเฉลี่ย 6.48 บาทต่อกิโลกรัม จะได้รับผลตอบแทน 2,060.8 บาท และได้รับ ผลตอบแทนสุทธิ -1,107.7 บาทต่อไร่

5.2 ข้อเสนอแนะ

5.2.1 ข้อเสนอแนะจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ตามมิติการพัฒนาอย่างยั่งยืน เพื่อแก้ไขปัญหาในระดับพื้นที่ สรุปได้ดังนี้

- 1) การสนับสนุนเครื่องสูบน้ำผลักดันน้ำในช่วงเกิดเหตุภัยพิบัติ เพื่อเร่งระบายน้ำและลดความเสียหาย และสื่อสารเตือนภัยล่วงหน้าให้เกษตรกรทราบเพื่อวางแผนการผลิตได้อย่างเหมาะสม
- 2) การรวมกลุ่มผู้ผลิต เพื่อจัดหาปัจจัยการผลิตและการบริหารจัดการร่วมกัน รวมทั้งเพื่อสร้างอำนาจต่อรองทางการตลาดในการซื้อปัจจัยและขายผลผลิตในราคาที่เหมาะสมเป็นธรรม ทั้งนี้ เห็นควรให้มีนโยบายประกันรายได้เกษตรกรต่อเนื่องเพื่อให้เกษตรกรมีกำไรและเงินทุนหมุนเวียน และควรมีการศึกษามาตรการเยียวยากรณีเป็นพื้นที่หนองน้ำ เช่น เงินชดเชยค่าเสียโอกาสการใช้ประโยชน์ที่ดิน/ชดเชยความเสียหาย/สนับสนุนปัจจัยพื้นฐานพื้นที่
- 3) เพิ่มเวทีและโอกาสให้เกษตรกรเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนและบริหารจัดการในพื้นที่มากขึ้น เช่น เพิ่มตัวแทนเกษตรกรให้ครอบคลุมทุกหมู่บ้านในคณะกรรมการที่เกี่ยวข้อง รวมทั้ง ควรรับฟังข้อเสนอปัญหาความต้องการของเกษตรกรในพื้นที่ก่อนจะมีโครงการสนับสนุนปัจจัยต่างๆ อย่างเหมาะสม ทั้งในด้านสิ่งของ และช่วงเวลาสนับสนุน ควรให้สอดคล้องกับความต้องการของเกษตรกรหรือกลุ่ม

5.2.2 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

- 1) ใช้กลไกคณะกรรมการบริหารจัดการภัยพิบัติระดับจังหวัด และคณะกรรมการบริหารจัดการพื้นที่และสินค้าฯ ระดับจังหวัด เป็นกลไกวางแผนและขับเคลื่อนแนวทางการบริหารจัดการพื้นที่และสินค้าเกษตรที่สำคัญในพื้นที่ ประสพภัยพิบัติซ้ำซาก จากการศึกษาข้อเสนอแนะการขับเคลื่อนแนวทางการบริหารจัดการพื้นที่และสินค้าเกษตรที่สำคัญในพื้นที่ประสพภัยพิบัติซ้ำซาก (8 step of work) ที่เสนอแนะควรเน้นการทำงานบูรณาการหน่วยงานภายใน กษ. และภายนอก กษ. และเกษตรกรควรร่วมบูรณาการแบบมีพื้นที่เป้าหมายเดียวกันในพื้นที่อำเภอปากพนัง เพื่อแก้ไขปัญหา

ในแต่ละมิติตามกรอบการพัฒนาอย่างยั่งยืน เช่น หน่วยงานในสังกัดกรมชลประทานช่วยเหลือเรื่องบริหารจัดการน้ำ และส่งเสริมสร้างการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร กรมการข้าวสนับสนุนองค์ความรู้เรื่องการจัดการวิธีการผลิต เทคโนโลยี และแนะนำพันธุ์ข้าวที่เหมาะสมกับแต่ละพื้นที่ที่ประสบภัยต่างกันรวมทั้งการทำระบบส่งเสริมการเกษตรแบบแปลงใหญ่ข้าว กรมพัฒนาที่ดินและกรมส่งเสริมการเกษตรช่วยเหลือเรื่อง การลดต้นทุน ปรับปรุงดิน และการเพิ่มผลผลิต และกรมส่งเสริมสหกรณ์ กรมพัฒนาชุมชน และกระทรวงพาณิชย์พัฒนาด้านตลาดสินค้าเกษตรและผลิตภัณฑ์จากสินค้าเกษตรในพื้นที่ สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดและสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร ร่วมสรุปติดตามประเมินผลเพื่อปรับแผนต่อไป เป็นต้น

2) ควรกำหนดแผนการดำเนินการภายใต้โครงการในระยะยาวที่ชัดเจน และต่อเนื่อง เพื่อให้โครงการประสบความสำเร็จได้อย่างยั่งยืน อีกทั้งสามารถใช้เป็นต้นแบบในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาในพื้นที่อื่นที่มีลักษณะพื้นที่หรือประสบปัญหาในลักษณะคล้ายคลึงกันต่อไป

3) ควรมีหลักเกณฑ์ในการเลือกพื้นที่ในการบริหารจัดการเชิงพื้นที่ และบริหารจัดการสินค้าเกษตรสำคัญในพื้นที่ประสบภัยพิบัติซ้ำซาก ซึ่งประกอบด้วย 7 ประการ ได้แก่ (1) ต้องเป็นพื้นที่ลุ่มต่ำที่ประสบปัญหาอุทกภัยเป็นประจำ (2) ต้องมีแหล่งน้ำต้นทุนเพียงพอที่จะสนับสนุนการเลื่อนเวลาการปลูกข้าวนาปี (3) ต้องมีระบบชลประทาน และต้องสามารถลำเลียงน้ำผ่านระบบชลประทานที่สามารถควบคุมได้ (4) ต้องเป็นพื้นที่ปิดล้อมเก็บน้ำได้ และมีแนวเขตชัดเจน (5) ต้องมีทางระบายน้ำเข้าออกได้ (6) การเก็บกักน้ำต้องมีระดับควบคุมที่ไม่กระทบกับชุมชนและเส้นทางสัญจร (7) ต้องกำหนดกฎระเบียบ หรือเงื่อนไขในการขับเคลื่อนด้วยโมเดลว่า หากจะนำไปขยายผลในพื้นที่ลุ่มต่ำอื่น ๆ เกษตรกรและหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ต้องให้ความร่วมมือ และหากไม่ดำเนินการอาจทำให้เกษตรกรในพื้นที่ประสบปัญหาขาดแคลนรายได้ในช่วงน้ำท่วมซ้ำซาก ซึ่งทำให้ภาครัฐต้องเสียงบประมาณเพื่อฟื้นฟูเยียวยาเกษตรกร

4) หน่วยงานจากกรมชลประทาน กรมทรัพยากรน้ำ ท้องถิ่น และเกษตรกรสนับสนุนแผนบรรเทาอุทกภัยของจังหวัดนครศรีธรรมราช และพร้อมร่วมสร้างความเข้าใจให้กับคนในพื้นที่ และขอความร่วมมือเกษตรกรจัดตั้งเครือข่ายกลุ่มผู้ใช้น้ำเพื่อเป็นประโยชน์ในการแลกเปลี่ยนรับรู้ข่าวสาร และข้อเสนอแนะในการบริหารจัดการร่วมกัน รวมทั้งเพื่อสร้างความเข้าใจรับทราบหน้าที่ขอบเขตความรับผิดชอบในแต่ละตำบล อำนาจหน้าที่การจัดการพื้นที่ของกรมชลประทาน และส่วนที่เป็นของท้องถิ่นดูแล

5) หน่วยงานจากกรมการข้าวเข้ามาส่งเสริมให้ความรู้ กำกับดูแลแหล่งขายเมล็ดพันธุ์ เพื่อให้มีคุณภาพ ควรดำเนินกิจกรรมช่วยจัดหาเมล็ดพันธุ์ ตรวจสอบเมล็ดพันธุ์คุณภาพก่อนปลูก และการผลิตแปลงเมล็ดพันธุ์ข้าวคุณภาพ รวมทั้งพื้นที่นำร่องของอำเภอปากพนังที่มีความเหมาะสมสูงต่อการปลูกข้าว เพื่อทดลองการใช้พันธุ์ข้าวที่เหมาะสมกับศักยภาพพื้นที่และทนต่อสภาพแวดล้อม และตัวอย่างการปรับตัวของเกษตรกรโดยเลื่อนช่วงเวลาการเพาะปลูกเพื่อลดผลกระทบหรือความเสียหายที่จะเกิดจากภัยพิบัติธรรมชาติ

6) ส่งเสริมให้มีพื้นที่ผลิตสินค้าทางเลือกที่มีอนาคต (Future Crop) ต้นแบบ ทั้ง 4 ชนิด ได้แก่ ส้มโอ มะพร้าวน้ำหอม กล้วยหอมทอง และแพะ และควรพัฒนาเกษตรกรต้นแบบเพื่อเป็นตัวอย่างให้กับเกษตรกรได้ศึกษาดูต้นแบบความสำเร็จ ตั้งแต่เรื่องแหล่งเงินทุน หาพันธุ์ดี วิธีการเพาะ ผลิตสินค้าทางเลือก การดูแลรักษาไปจนถึงด้านการตลาด และต้องมีการติดตามประเมินผล ทบทวน ผลการดำเนินงานแล้วปรับปรุงแก้ไข ซึ่งหากประสบผลสำเร็จควรผลักดันให้มีการขยายผลต่อไป

บรรณานุกรม

กลุ่มยุทธศาสตร์พัฒนาการเกษตร สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดปราจีนบุรี. 2562. ยุทธศาสตร์

เพื่ออนาคตภาคการเกษตรในเขตพื้นที่ชลประทานบางพลวง จังหวัดปราจีนบุรี.

กาญจนา ขวัญเมือง. 2563. หนึ่งการศึกษาหนึ่งทศวรรษการเปลี่ยนแปลงดัชนีความผาสุก และภาวะ

เศรษฐกิจสังคมครัวเรือนเกษตรกร ในโครงการพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

จังหวัดนครศรีธรรมราช. กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กรุงเทพมหานคร.

จันจิรา รัตนรัตน์. 2561. ศักยภาพของพื้นที่สำหรับการปลูกข้าวและการปรับตัวของชาวนาจาก

ปัญหาอุทกภัย ตำบลขนานนาก อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช. วารสารวิทยา

ศาสตร์ และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ประยูร วงศ์จันทร์. วิทยาการสิ่งแวดล้อม. คณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2554.

ศศิณา ภารา. (2550). ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ: เอ็กซ์เปอร์เน็ท.

สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. 2563. วิเคราะห์แนวทางการบริหารจัดการสินค้าเกษตรสำคัญใน

ระดับพื้นที่ตามแผนที่เกษตรเพื่อการบริหารจัดการเชิงรุก (Agri-Map) ในเขตพื้นที่รับผิดชอบ

7 จังหวัดภาคใต้ตอนบน. กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กรุงเทพมหานคร.

